

TARSUS ÜNİVERSİTESİ
UYGULAMALI BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF APPLIED SCIENCE FACULTY

Sahibi / Owner

Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Adına / On Behalf of Tarsus University Journal of Applied Science Faculty

Dekan Prof. Dr. Mehmet İNCE
mince@tarsus.edu.tr

Editör / Editor

Doç. Dr. Sezen BOZYİĞİT
sbozyigit@tarsus.edu.tr

Editör Yardımcıları / Assistants Editor

Doç. Dr. Egemen İPEK
egemenipek@tarsus.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Cansu TOR KADIOĞLU
cansu@tarsus.edu.tr

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

Doç. Dr. Saffet AKDAĞ
saffetakdag@tarsus.edu.tr

Öğretim Görevlisi Dr. Serkan ALKAN
serkanalkan@tarsus.edu.tr

Sekreteryaya / Secretariat

Arş. Gör. Safa KOCADEMİR
skocademir@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Aynur SÜSAY
aynursusay@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Dilan ÖZDEMİR
dilanozdemir@tarsus.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet İNCE
Tarsus Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep
HATUNOĞLU
Tarsus Üniversitesi

Prof. Dr. A. Perea y
MONSUWÉ
Maastricht University

Prof. Dr. José-Ignacio
ANTÓN,
University of Salamanca

Prof. Dr. Jan FİDRMUC
Université de Lille

Doç. Dr. Sezen
BOZYİĞİT
Tarsus Üniversitesi

Doç. Dr. Kemal
EYÜBOĞLU
Tarsus Üniversitesi

Doç Dr. Kalender Özcan
ATILGAN
Mersin Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr.	Avdhesh JHA	Entrepreneurship Development Institute of India, India
Prof. Dr.	Biagio SIMONETTI	Università degli Studi del Sannio, Italy
Prof. Dr.	Burhan ÇİL	İstanbul Gelişim Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Charles GRANT	Brunel University, United Kingdom
Prof. Dr.	Ganite KURT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Hasan GÜL	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Turkey
Prof. Dr.	Hasan Kürşat GÜLEŞ	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Jignasu YAGNIK	Entrepreneurship Development Institute of India, India
Prof. Dr.	Juan Carlos Muñoz MORA	Universidad EAFIT, Colombia
Prof. Dr.	Kertész Krisztián ANDRÁS	The National University of Public Service, Hungary
Prof. Dr.	Onur ÖZSOY	SoLBridge International School of Business, Republic of Korea
Prof. Dr.	Rabia ÖZPEYNİRCİ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Selen DOĞAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Turhan KORKMAZ	Mersin Üniversitesi, Turkey
Prof. Dr.	Utku UTKULU	Dokuz Eylül Üniversitesi, Turkey
Asst. Prof. Dr.	Azamat MAKSUDUNOV	Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Asst. Prof. Dr.	Elmira FAIZOVA	Dulati Taraz State University, Kazakhstan

İletişim / Contact

ubfdergisi@tarsus.edu.tr
<http://ubfdergisi.tarsus.edu.tr/tr>

İndeks / Index

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Directory of
Research Journal
Indexing

ASOS
indeks
ASOS INDEX

**DENİZYOLU TAŞIMA İŞLETMELERİ TARAFINDAN KARŞILANAN
YURTDIŞI GİDERLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Sayfa: 70-79, Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

Beyhan BELLER DİKMEN, Esin ÜLGER

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA PEÇELEME VE SOSYAL PSİKOLOJİ

Sayfa: 80-90, Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

Rana DAYIOĞLU ERUL

**AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIĞINDA DENETİMSSEL VE HUKUKSAL
DÖNÜŞÜM**

Sayfa: 91-119, Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

Şenol KANDEMİR, Özge DEMİRDELEN

**FATIGUE IN POST COVID PERIOD AND STRATEGIES FOR COPING WITH
FATIGUE: A PILOT STUDY**

Sayfa: 120-129, Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

Ayşenur GÖKŞEN, Hikmet KOCAMAN

**DATA ANALYSIS OF THE TOP UNIVERSITIES IN THE WORLD VIA
TOPSIS MODEL**

Sayfa: 130-143, Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

Kevser ŞAHİNBAŞ, Abdurrahman KESKİN

Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

DENİZYOLU TAŞIMA İŞLETMELERİ TARAFINDAN KARŞILANAN YURTDIŞI GİDERLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ¹

Beyhan BELLER DİKMEN²

Esin ÜLGER³

■ Özet

İnsanların ya da insanlara ait yüklerin yer değiştirme faaliyetinin gerçekleştirilmesi için kullanılan taşımacılık türlerinden biri de denizyolu taşımacılığıdır. Bu taşımacılık faaliyetinin yerine getirilebilmesi, denizlerde gemi ve benzeri araçların kullanımı ile sağlanmaktadır. Bu taşımacılık türü ile tek seferde büyük miktarda yükler taşınabilmektedir. Bu durum, denizyolu taşımacılığının uluslararası ticarete tercih edilebilirliğini arttırmaktadır. Denizyolu taşıma işletmeleri, denizyolu taşıma araçlarını kullanarak yolcu ya da yükleri taşıyan işletmelerdir. Bu işletmeler, gemi seferlerinin başlatılması ve tamamlanması sürecinde çeşitli giderlere katlanmaktadır. Bu süreç boyunca yararlanılacak yakıt, bakım – onarım, yiyecek – içecek ve yükleme – boşaltma vb. giderlerin örnek verilebileceği bu giderler, denizyolu taşıma işletmelerinde yurtdışı giderler olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, denizyolu taşımacılığının açıklanması ve denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer sürecinde meydana gelen yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili muhasebeleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle denizyolu taşımacılığı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra, denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer süreci boyunca oluşan yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili bir uygulama örneği oluşturularak muhasebeleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denizyolu Taşımacılığı, Yurtdışı Giderler, Muhasebeleştirme

Accounting of Foreign Expenses Paid By Maritime Transport Companies

■ Abstract

Maritime transport is among the modes of transport used for the movement of people or goods. Transportation is provided with the use of ships and similar vehicles in the sea. Large amounts of goods can be transported by sea at once, which, in turn, increases the preferability of maritime transport in international trade. Maritime transport companies move people or goods by using maritime transport vehicles. These companies face various expenses during the initiation and completion of shipping. The expenses, for instance, for fuel, repair and maintenance, food and drink, and discharge, etc. can be regarded as foreign expenses paid by maritime transport companies. The objective of this study is to explain the maritime transport and also to account the foreign expenses paid by maritime transport companies during the shipping process. With this aim in mind, first of all, general information is given regarding the maritime transport. Then, accounting transactions have been done through a sample of practice regarding the foreign expenses paid by maritime transport companies during the shipping process.

Keywords: Maritime Transport, Maritime Transport Companies, Foreign Expenses, Accounting

¹ Bu çalışma, Uluslararası Bilimler Akademisi tarafından 7 – 8 Ağustos 2021 tarihlerinde düzenlenen Akdeniz 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Doç. Dr. Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, beyhanbeller@tarsus.edu.tr, ORCID:0000-0003-2260-6321

³ Yüksek lisans öğrencisi, Tarsus Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ulgereresin@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9065-7801

GİRİŞ

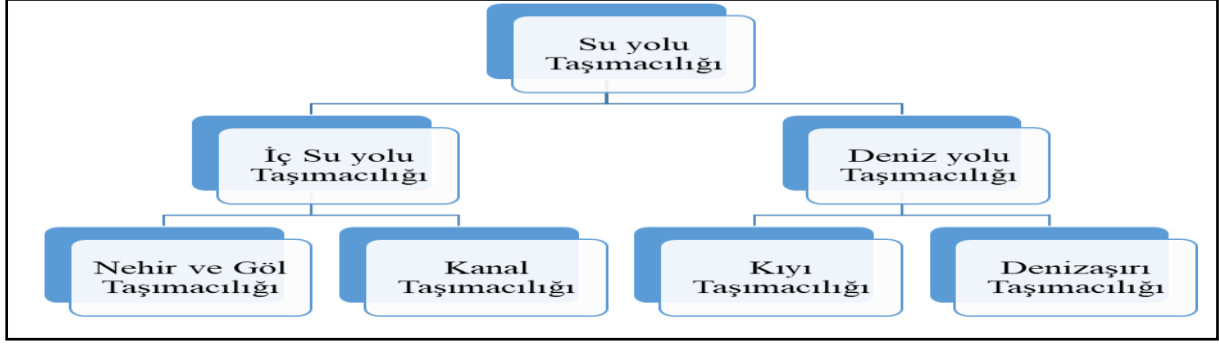
Denizyolu taşımacılığı, M.Ö. 3000’li yıllardan itibaren birçok uygarlık tarafından kullanılmıştır. Literatürde bu taşımacılık türünün hangi tarihte başladığına dair kesin bir bilgi yer almamasına rağmen tarihi kanıtlar, su yollarının insanlar tarafından kullanılan en eski taşımacılık türü olduğunu göstermektedir (Arıkan ve Ahipaşaoğlu, 2005: 76). Ülkelerin taşımacılık yapısında meydana gelen ilerlemeler, yıllar itibariyle geçmişi su yollarına dayanan denizyolu taşımacılığının da gelişmesini sağlamış ve bu taşımacılık türü ticaret açısından da giderek daha fazla önem kazanmıştır.

Uluslararası ticaretin temel taşı olan taşımacılıkta malın cinsi, fiziksel özellikleri, taşıma süresi ve maliyeti gibi faktörler göz önüne alınarak taşıma yöntemine karar verilmektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında taşıma sistemleri arasından en avantajlı olan taşımacılık türü denizyolu taşımacılığıdır. Denizyolu taşımacılığında tek seferde taşınabilecek yük kapasitesinin artmasıyla beraber birim maliyetlerinin azalması, hemen hemen her coğrafyaya ulaşılabilirliği sağlaması, ulaşamayan yerlerde de karayolu ve demiryolu taşımacılığıyla desteklenerek kullanılabilir olması bu taşımacılık türünün tercih edilebilirliğini arttırmıştır.

Çalışmada, denizyolu taşımacılığının açıklanması ve denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer sürecinde meydana gelen yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili muhasebeleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle denizyolu taşımacılığı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer süreci boyunca oluşan yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili bir uygulama örneği oluşturularak muhasebeleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki muhasebeleştirme işlemleri, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından oluşturulan ve öneri niteliği taşıyan “Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı”ndaki hesaplar aracılığıyla yapılmıştır.

1. DENİZYOLU TAŞIMACILIĞI

Suyolu taşımacılığı; denizde, gölde ve nehirde yüzen gemi ve diğer araçlarla ve bu işlemlere destek olacak ekipmanlarla yüklerin ya da insanların zaman ve yer faydası sağlayacak şekilde yer değiştirmesine imkân sağlayan işlemler bütünüdür (Sürmen, 2015: 29). Suyolu taşımacılığı kapsamında yer alan taşımacılık türlerine Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1. Su Yolu Taşımacılığı

Kaynak: (Sürmen, 2015: 29).

Şekil 1’de görüldüğü gibi su yolu taşımacılığı, iç su yolu taşımacılığı ile denizyolu taşımacılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekilde görüldüğü gibi iç su yolu taşımacılığı, nehir, göl ve kanal taşımacılığı; denizyolu taşımacılığı ise kıyı ve deniz aşırı taşımacılık olarak sınıflandırılmaktadır. İç su yolu taşımacılığı, akarsu ve göllerde yapılmaktadır (İlgar ve Koca, 2006: 123 - 125). Akarsu, yeryüzünde ya da yer altında bir yatak içerisinde zaman zaman akan su olarak ifade edilmektedir. Göl ise, genellikle tektonik, volkanik vb. olaylar sonucunda karalar üzerinde oluşan ve dört yanı kapalı olan su örtüsü şeklinde tanımlanmaktadır (TDK).

Su yolu taşımacılığının önemli bir parçası olan denizyolu taşımacılığı, denizlerde gemi ve benzeri diğer araçlarla yapılan taşımacılık türü olarak ifade edilmektedir (Sürmen, 2015: 29). Başka bir ifadeyle, “denizyolu taşımacılığı; insanların ve malların denizde hareket eden araçlar vasıtasıyla bir yerden diğer bir yere taşınması olarak tanımlanabilir.” (Akyurt, 2019: 261). Bu taşımacılık, karayolu taşımacılığından sonra kullanılan en eski ulaştırma sistemlerinden biridir. Denizyolu taşımacılığı, diğer taşımacılık türlerine göre yükteki hacim, tonaj ve mesafenin artmasına bağlı olarak daha fazla ölçek avantajı sağlamaktadır. Bu yüzden yarattığı maliyet avantajı nedeniyle de ticari mal taşımalarında %90'lara varan oranda kullanılmaktadır (Keskin, 2015: 230).

Günümüzde dünya ticaretinin yaklaşık %90’ı denizyolu taşımacılığı ile gerçekleşmektedir. Diğer taşımacılık türleri uluslararası boyutta yapılan taşıma faaliyetlerini, denizyolu taşımacılığı kadar iyi temsil edememektedir. Bu durum, denizyolu taşımacılığının küresel pazarları birbirine bağlayan merkezi ve tarihsel bir role sahip olduğunu göstermektedir (Tanyaş ve Düzgün, 2016: 145). Taşımacılıkta büyük öneme sahip denizyolu taşımacılığının dünya taşımacılığındaki payı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Dünya Taşımacılığı ve Denizyolunun Payı

Yıllar	Dünya Taşımacılığı Tüm Yollar (Milyar Ton)	Dünya Denizyolu Taşımacılığı (Milyar Ton)	Dünya Taşımacılığında Denizyolunun Payı (%)
2016	12,9	11,1	86
2017	13,5	11,5	85
2018	13,9	11,8	85
2019	14,1	11,9	85
2020	12,1	11,5	90

Kaynak: Denizcilik Sektör Raporu, 2021, 109.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, denizyolu taşımacılığının dünya taşımacılığındaki payında artış olmasına rağmen 2020 yılında Covid -19 salgınının etkisinden kaynaklı olarak ton bazında bir azalış meydana gelmiştir. Küresel salgın döneminde de yaşandığı gibi, uluslararası sınırlara sahip olan denizyolu taşımacılığı; ülkeler arasında yaşanabilecek siyasi, ekonomik, teknolojik ve ticari gelişmelerden kolaylıkla etkilenebilmektedir. Bu durum, denizyolu taşımacılığı açısından bazı avantajların elde edilmesini ve bazı dezavantajlara katlanılmasını sağlamaktadır (Doğan ve Beller Dikmen, 2018: 762).

2. Denizyolu Taşımacılığının Avantajları

Uluslararası taşımacılığın temelini oluşturan denizyolu taşımacılığının avantajları aşağıda sıralanmıştır (Görçün, 2018: 124; Akyurt, 2019: 261; Keskin, 2015: 230; Alıcı, 2018: 35; Şahin vd., 2018: 14).

- Denizyolu taşımacılığı tek seferde yüksek miktarlarda büyük ölçekli yüklerin taşınabildiği dolayısıyla birim taşıma maliyetlerinin en düşük olduğu ulaştırma sistemidir.
- Maliyetlerinin düşük olması nedeniyle uygun destinasyonlarda ve uygun mal cinslerinde özellikle düşük değerli yoğunluğu fazla ürünlerin (kömür, tahıl, işlenmemiş maden, vb.) taşınmasında en çok tercih edilen taşımacılık türüdür.
- Havayoluna göre 14, karayoluna göre 7, demiryoluna göre 3,5 kat daha ucuz olması denizyolu taşımacılığının dünyada tercih edilebilirliğini arttırmıştır.
- Ölçeğe bağlı olarak birim taşıma maliyetleri düşmekte, böylece taşıma maliyetlerinin de azalması ile ticarete rekabet gücünün artırılması sağlanmaktadır.
- Uluslararası ticaretteki ödemelerin döviz üzerinden yapıldığı göz önüne alınırsa denizyolu taşımacılığından elde edilen navlun gelirleri ülke ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.
- Taşıma maliyetlerinin yanı sıra işletim ve operasyonel maliyetlerin de diğer taşımacılık türlerine göre düşük olması nedeniyle tercih edilebilirliği artmıştır.
- Denizyolu taşıma operasyonunun büyük bir kısmı uluslararası sularda gerçekleştirildiğinden karayolu ve demiryolu taşımacılığında oldukça sık bir biçimde görülen sınır geçiş prosedürleri denizyolu taşımacılığında söz konusu olmamaktadır.

• Güvenli bir taşımacılık türü olan denizyolu taşımacılığında, taşıma deniz üzerinden yapıldığından diğer modlara göre kaza riski düşüktür. Güvenlik ve emniyet oranı yüksektir.

• Çevre dostudur. Akaryakıt tasarrufu sağlayarak çevre kirliliğini azaltmaktadır. Taşınan birim yük başına salınan karbondioksit (CO2) emisyonu dikkate alındığında denizyolları demiryollarının ardından en çevreci ikincil ulaşım türü olarak kabul edilmektedir.

• Coğrafi koşullardan etkilenmediği için büyük ölçekli ve uzun süreli taşımalarda sıklıkla tercih edilmektedir.

2.1. Denizyolu Taşımacılığının Dezavantajları

Denizyolu taşımacılığının sahip olduğu avantajlarının yanı sıra diğer taşıma türleri ile karşılaştırıldığında bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajları aşağıda sıralanmıştır (Görçün, 2018: 124; Keskin, 2015: 230; Elbirlik, 2008: 16):

• Diğer taşıma modları ile karşılaştırıldığında taşıma süresi en uzun olan taşımacılık türüdür. Bu da tedarik zincirindeki aktörlerin zaman maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır.

• Sınırları denizlere tabi olduğundan esneklik düzeyi düşüktür.

• Denizyolu taşımacılığında yükleme işlemleri tamamlandıktan sonra fark edilen bir hatanın daha sonra düzeltilmesi süreci zor ve bu sürecin maliyetleri yüksektir.

• Kapıdan kapıya teslim imkânı olmadığı için liman ve yükleme – boşaltma yerleri arasında karayolu ya da demiryolu ile gerçekleştirilecek iç taşımalara, ara taşımalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, yükün fazla elleçlenmesine neden olur.

• Başlangıçtaki yatırım maliyetleri yüksektir. Liman, iskele gibi pahalı tesislere ihtiyaç duyulmaktadır.

• Taşımacılık sürecinde yaşanacak olası kazalarda kayıpların boyutu büyük ve buna bağlı olarak çevreye verdiği zararlar fazlalaşmaktadır.

• Limanların ve kanalların kapasite sınırlamalarına tabidir.

• Operasyon sürecindeki karmaşıklıktan dolayı planlanması zor ve yorucudur. Bu yüzden lojistik firmalarının operasyon departmanlarında planlanarak taşıma süreci başlatılır.

• İklim koşullarından etkilendiği için transit sürelerinde gecikmeler yaşanabilir.

3. DENİZYOLU TAŞIMA İŞLETMELERİ TARAFINDAN KARŞILANAN YURTDIŞI GİDERLERİ

Denizyolu taşıma araçları kullanılarak yolcu ya da yüklerin taşınması faaliyetini gerçekleştiren işletmeler, denizyolu taşıma işletmeleri olarak ifade edilebilmektedir. Denizcilik sektöründe yer alan bu işletmelerin kendilerine özgü olan özelliklerinden dolayı muhasebe uygulamalarında bir takım farklılıklar oluşabilmektedir. Bu farklılıklar aşağıda sıralanmıştır (Eskin, 2020: 116):

• Farklı işletmelere ait gemilerin seferleri, ilgili gemi adı ve özel bir hesap üzerinden belirlenen sefer numarası ile takip edilmektedir.

• Denizyolu taşıma işletmelerinin finansal durum tablosu (bilanço) yapısı %10 – 20 dönen varlık, %80 – 90 duran varlık şeklindedir.

• Bu işletmelerin aktiflerinde kayıtlı olan maddi duran varlıkları ve bu varlıklar ile ilgili olarak hesaplanan amortisman tutarları finansal durum tablosunda büyük bir paya sahiptir.

• Gemi ve gemideki demirbaşlar için ayrı ayrı amortisman hesaplanmakta ve kayıtlarda ayrı ayrı gösterilmektedir.

• Yolcu ya da yüklerin taşınması sürecindeki seferin biteceği tarih, farklı sebeplerle önceden belirlenmemektedir. Bu durum, seferin tamamlanmış ya da henüz tamamlanmamış kısımları ile ilgili gelir ve gider paylaşımlarının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

• Denizyolu taşıma işletmelerinde yapılacak muhasebe işlemleri her sefer ile ilgili olarak ayrı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Herhangi bir geminin bir limandan aldığı yükleri seferini başlatarak farklı bir limana taşıması ve seferin tamamlanma sürecinde katlanılan bazı giderler bulunmaktadır. Yakıt, bakım – onarım, yiyecek – içecek ve yükleme – boşaltma vb. giderlerinin örnek verilebileceği bu giderler, denizyolu taşıma işletmelerinde yurtdışı giderler olarak ifade edilebilmektedir (Daştan ve Erol, 2015: 128). Bu giderlerin karşılanması, mali nitelikli bir işlem oluşturduğu için denizyolu taşıma işletmelerinin ortaya çıkan giderleri muhasebe kayıtları aracılığıyla raporlaması gerekmektedir.

4. DENİZYOLU TAŞIMA İŞLETMELERİ TARAFINDAN KARŞILANAN YURTDIŞI GİDERLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMA ÖRNEĞİ

Çalışma konusu ile ilgili olarak oluşturulan uygulama örneğine ait muhasebe kayıtları yapılırken Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından oluşturulan ve öneri niteliği taşıyan “Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı”ndaki hesaplar kullanılmıştır (KGK, 2020).

Örnek¹: Y Denizcilik A.Ş.’nin Z – 5 isimli kuru yük gemisi, Mersin – Mısır – Mersin hattındaki 2021/08 sayılı seferini 06.04.2021–21.04.2021 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Geminin sefer süresi içerisinde yurtdışında oluşabilecek harcamalarının karşılanması amacıyla 01.04.2021 tarihinde 50.000 \$ X Bankası’ndan 1 \$ = 8,18 TL kuru üzerinden satın alınmıştır.

¹ Daştan, A. ve Erol, S. (2015). “Denizyolu Taşıma İşletmeleri Muhasebesi”, Taşıma İşletmeleri Muhasebesi, (Editör: Yusuf Sürmen), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, s. 128 – 130’daki örnekten uyarlanmıştır.

1. Bankadan \$ satın alındığında yapılması gereken yevmiye kaydı

1						
			01/04/2021			
		100 NAKİT KASASI			409.000	
		100.02 Yabancı Para Kasası				
		100.02.04 \$ Kasası				
		100 NAKİT KASASI				409.000
		100.01 Türk Lirası Kasası				
		Bankadan \$ satın alımı nedeniyle (8,18 TL/\$ x 50.000 \$)				
		/				

Satın alınan dolarların 45.000 \$'lık kısmı 05.04.2021 tarihinde 1 \$ = 8,15 TL kuru üzerinden kaptan emrine tahsis edilmiştir.

2. İş avansı verildiğinde yapılması gereken yevmiye kaydı

2						
			05/04/2021			
		194 VERİLEN İŞ VE PERSONEL AVANSLARI			366.750	
		194.06 Z – 5 Kuru Yük Gemisi Kaptanı				
		674 KUR FARKI ZARARLARI			1.350	
		100 NAKİT KASASI				368.100
		100.02 Yabancı Para Kasası				
		100.02.04 \$ Kasası				
		Verilen İş Avansı (8,15 * 45.000) - (8,18 * 45.000)				
		/				

Z – 5 isimli kuru yük gemisi, Mersin – Mısır – Mersin hattındaki 2021/08 sayılı seferini tamamlamıştır. Bu süreçte gemi ile ilgili faturalandırılmış yurtdışı giderlerinin aşağıdaki gibi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Yurtdışı Giderleri

Yakıt Gideri	18.000,-\$
Bakım Onarım Giderleri	3.200,- \$
Yiyecek ve İçecek Giderleri	5.300,- \$
Yükleme – Boşaltma Giderleri	1.200,- \$
Acente Ücretleri	3.000,- \$
Liman, Kılavuz ve Romorkör Giderleri	3.700,- \$
Fener ve Rıhtım Harçları	1.100,- \$
Gemi İle İlgili Diğer Giderler	6.500,- \$
Toplam	42.000,- \$

Yukarıda belirtilen giderler karşılandıktan sonra kalan avans bir sonraki seferde harcanması amacıyla kaptan uhdesinde bırakılmıştır. 21.04.2021 tarihinde 1 \$ = 8,20 TL olarak belirlenmiştir.

3. Yurtdışı giderlerin iş avansı kullanılarak kapatılması ile ilgili olarak yapılması gereken kayıt

3			21/04/2021				
			740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ			344.400	
			740.03 Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler				
			740.03.10 Bakım – Onarım Giderleri				
			740.03.11 Yakıt Giderleri				
			740.03.12 Yiyecek ve İçecek Giderleri				
			740.03.13 Acente Ücretleri				
			740.03.14 Yükleme ve Boşaltma Giderleri				
			740.03.15 Kılavuzluk, Pilotaj ve Romorkör Giderleri				
			740.04 Çeşitli Giderler				
			740.04.08 Diğer Çeşitli Giderler				
			740.05 Vergi, Resim ve Harçlar				
			740.05.04 Komisyon ve Harçlar				
			194 VERİLEN İŞ VE PERSONEL AVANSLARI				342.300
			194.06 Z – 5 Kuru Yük Gemisi Kaptanı				
			664 KUR FARKI KAZANÇLARI				2.100
			Yurt dışı giderlerin iş avansı ile kapatılması (8,20 * 42.000) - (8,15 * 42.000)				
			/				

2021/08 sayılı sefer sonunda, sefer için alınan yakıt, yiyecek ve içecek stoklarının sefer sürecinde tamamen tüketilmediği ve bu stokların daha sonra yapılacak seferde kullanılabileceği belirlenmiştir. 21.04.2021 tarihinde 1 \$ = 8,20 TL olarak belirlenmiştir. Yakıt, yiyecek ve içecekler stoklara alınmıştır.

4. Yurt dışı yakıt ve yiyecek – içecek stoklarının iş avansı ile kapatılması durumunda yapılması gereken kayıt

4			21/04/2021				
			157 DİĞER STOKLAR			191.060	
			157.04 Yakıt Stokları: 147.600				
			157.05 Yiyecek ve İçecek Stokları: 43.460				
			194 VERİLEN İŞ VE PERSONEL AVANSLARI				189.895
			194.06 Z – 5 Kuru Yük Gemisi Kaptanı				
			664 KUR FARKI KAZANÇLARI				1.165
			Yurt dışı yakıt ve yiyecek – içecek stoklarının iş avansı ile kapatılması (8,20 * 23.300) - (8,15 * 23.300)				
			/				

Stoklara alınan yakıt, yiyecek ve içeceklerin % 70 oranında tüketildiği tespit edilmiştir. Tüketilen stoklar, maliyet hesabına aktarılmıştır.

5. Yurt dışı yakıt ve yiyecek – içecek stoklarının tüketilen kısmının ilgili maliyet hesabına aktarılması ile ilgili olarak yapılması gereken kayıt

5						
			21/04/2021			
	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ				133.742	
	740.03 Dışarıdan Sağlanan Fayda ve Hizmetler					
	740.03.11 Yakıt Giderleri: 103.320					
	740.03.12 Yiyecek ve İçecek Giderleri: 30.422					
		157 DİĞER STOKLAR				
		157.04 Yakıt Stokları				
		157.05 Yiyecek ve İçecek Stokları				133.742
	Yurt dışı yakıt ve yiyecek – içecek stoklarının tüketilen kısmının ilgili maliyet hesabına aktarılması					
			/			

SONUÇ

İnsanların ve insanlara ait yüklerin bir yerden farklı bir yere taşınması sırasında kullanılan taşıma araçlarına göre farklı taşımacılık türleri bulunmaktadır. Bu taşımacılık türleri; karayolu, demiryolu, havayolu ve denizyolu taşımacılığı olarak sınıflandırılmaktadır. Gemi ve benzeri araçların kullanılması ile gerçekleştirilen denizyolu taşımacılığı, karayolu taşımacılığından sonra kullanılan en eski taşımacılık türüdür. Bu taşımacılık türü, küresel pazarları da birbirine bağlamaktadır. Denizyolu taşıma araçlarını kullanarak yolcu ve yüklerin taşıma faaliyetini gerçekleştiren işletmeler ise, denizyolu taşıma işletmeleri olarak belirtilmektedir. Bu işletmelerde gemi seferinin başlatılması ve seferin tamamlanması sürecinde katılan giderlerin muhasebe kayıtlarının yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, denizyolu taşımacılığının açıklanması ve denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer sürecinde meydana gelen yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili muhasebeleştirme işlemlerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle denizyolu taşımacılığı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra, denizyolu taşıma işletmeleri tarafından sefer süreci boyunca ortaya çıkabilecek yurtdışı giderlerinin karşılanması ile ilgili bir uygulama örneği oluşturularak muhasebeleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki muhasebeleştirme işlemleri, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından oluşturulan ve öneri niteliği taşıyan “Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı”ndaki hesaplar aracılığıyla yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akyurt, İ. (2019). *Lojistik Yönetimi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Alıcı, M.(2018). *Türkiye’de deniz taşımacılığına yönelik vergisel teşviklerin incelenmesi ve değerlendirilmesi üzerine bir araştırma*. Denizcilik Uzmanlığı Tezi, Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arıkan, İ. ve Ahipaşaoğlu, S. (2005). *Ulaştırma İşletmeleri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Daştan, A. ve Erol, S. (2015) “*Denizyolu Taşıma İşletmeleri Muhasebesi*”, Taşıma İşletmeleri Muhasebesi, (Editör: Yusuf Sürmen), Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Denizcilik Sektör Raporu (2021), 109. <https://www.denizticaretodasi.org.tr/tr/yayinlarimiz/sektorraporu>, (Erişim tarihi: 01.07.2021)
- Doğan, Z. ve Dikmen Beller, B. (2018). Türkiye’deki Ulaştırma Sektörü ve Ulaştırma Türlerinin Karşılaştırılması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 759-770.
- Elbirlik, G. (2008). *Türk Lojistik Sektöründe Denizyolu Taşımacılığının Önemi ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eskin, İ. (2020). “*Denizyolu Taşıma İşletmelerinin Muhasebe Sistemi*”, Taşıma İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi, (Editör: Mehmet Maşuk Fidan), Ekin Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Görçün, Ö. (2018). *Ulaştırma Sistemleri ve Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- İlgar, R. ve Koca, N. (2006). “Su yönetiminde ülkemiz kıyı sularının ekolojik taşımacılıkta kullanım potansiyeli”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 122 – 134.
- Keskin, H. (2015). *Lojistik El Kitabı Küresel Aktörlerin Lojistik Pratikleri*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), (2020). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı Taslağı.
- Şahin, G., Sipahioğlu, A., Öztürk, Z., Ertek, G., Aba, B. ve Büyüközkan, G. (2018). Uluslararası Lojistik. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tanyaş, M. ve Düzgün, M. (2016). Uluslararası Lojistik Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi. Nobel Yayınları, Ankara.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.07.2021).

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA PEÇELEME VE SOSYAL PSİKOLOJİ

Rana DAYIOĞLU ERUL¹

■ Özet

Vergi hukukuna özgü bir kavram olan peçeleme, özel hukuk kavramı olan kanuna karşı hilenin vergi hukukuna yansması olarak değerlendirilmektedir. Mükellefler, peçeleme ile özel hukukun geçerli saydığı biçimleri kullanarak vergi kanunlarına şeklen uygun ancak öz itibarıyla aykırı işlemler yoluyla gerçek iktisadi işlemi gizleme yoluna gidebilmektedir. Peçeleme devletin vergi kaybına, mükellefler arasında ise vergi adaletinin sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle peçeleme ve kanuna karşı hileye başvurma nedenlerinin bireysel ve toplumsal düzeyde incelenmesi önem taşıdığından, bu hususların bireyden topluma ve toplumdan bireye etkilerin bir arada incelendiği sosyal psikoloji bağlamında ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, Türk vergi hukukunda peçeleme kavramsal olarak incelenmiş, daha sonra ise mükellefleri peçeleme işlemlerine başvurmaya yönelten nedenler sosyal psikolojiyi oluşturan psikolojik sosyal psikoloji ve sosyolojik sosyal psikoloji çerçevesinde değerlendirilmiştir. Peçelemeye başvurma nedenleri bireyden topluma etkileri nedeniyle psikolojik sosyal psikoloji ve toplumdan bireye etkileri nedeniyle sosyolojik sosyal psikoloji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak; mükelleflerin peçeleme işlemlerine başvurmalarına neden olan bireysel ve toplumsal etkenleri en aza indirecek veya ortadan kaldıracak düzenlemelere yer verilmesi gerektiği, bu açıdan bireysel ve toplumsal nedenlerin ayrı ayrı ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kanuna Karşı Hile, Peçeleme, Sosyal Psikoloji.

Tax Veiling in Turkish Tax Law and Social Psychology

■ Abstract

Tax veiling, which is a concept specific to tax law, is considered as the reflection of fraud against law, which is a private law concept, on tax law. By using veiling and forms deemed valid by private law, taxpayers may try to hide the real economic transaction by means of transactions that are in conformity with tax laws in form but contrary to their essence. Tax veiling causes loss of tax revenues of the state and failure to provide tax justice among taxpayers. For this reason, since it is important to examine the reasons for tax veiling and fraud against law at the individual and social level, these issues should be considered in the context of social psychology, where the effects from individual to society and from society to individual are examined together. In this study, tax veiling in Turkish tax law is conceptually examined, and then the reasons that lead taxpayers to apply tax veiling are evaluated within the framework of psychological social psychology and sociological social psychology. The reasons for tax veiling appear in the form of psychological social psychology due to its effects from the individual to the society and sociological social psychology due to its effects from the society to the individual. As a result, it has been stated that regulations that will minimize or eliminate the individual and social factors that cause taxpayers to tax veiling should be included, and in this respect, individual and social reasons should be handled separately.

Keywords: Fraud against Law, Tax Veiling (Tax Camouflage), Social Psychology.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ranadayioğlu@gmail.com, Orcid: 0000-0001-9073-6430.

GİRİŞ

Vergi hukukuna özgü bir kavram olarak karşımıza çıkan peçeleme ile gerçek işlem görünürde bir işlemin arkasına gizlenmekte ve kanuna karşı hile yapılmış olmaktadır. Bu bağlamda peçeleme, özel hukukta yer alan kanuna karşı hilenin vergi hukukuna yansımaları olarak karşımıza çıkmakta; ancak peçeleme kavramının yalnızca hukuki olarak incelenmesi, psikolojik ve sosyolojik etkilerinden bağımsız olarak ele alınması, bu etkilerinin anlaşılabilmesi için yeterli olmamaktadır.

Bireylerin kanuna karşı hile yapmaları ve vergi kanunlarını ihlal etmeleri, bireysel ve toplumsal olarak pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda mükelleflerin vergi kanunlarını ihlal etme nedenlerinin bireysel ve toplumsal açıdan incelenmesi önem taşımaktadır. Dolayısıyla incelemeler toplumsal boyuta yoğunlaştığı oranda sosyolojinin ve bireysel boyuta yoğunlaştığı oranda da psikolojinin araştırma alanına girmektedir. Bu nedenle çalışmada, bireylerin toplumu, toplumun da bireyleri etkilediği düşüncesini temel alan sosyal psikoloji biliminden hareketle peçeleme sözleşmelerine yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak ilk bölümde kanuna karşı hile ve peçeleme kavramları ile bu kavramların ilişkisi, ikinci bölümde de sosyal psikoloji kavramsal olarak ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise peçeleme sözleşmelerinin yapılma nedenleri diğer bir ifadeyle mükelleflerin peçeleme işlemlerine yönelme nedenleri sosyal psikoloji bağlamında değerlendirilecektir.

1. KANUNA KARŞI HİLENİN TÜRK VERGİ HUKUKUNA YANSIMASI: PEÇELEME SÖZLEŞMELERİ

Kanuna karşı hile kavramı, bir özel hukuk kavramı olmasına rağmen çalışmanın konusunu oluşturan peçeleme sözleşmelerinin özelliği itibarıyla incelenmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanuna karşı hile kavramı incelenirken, kendisine uyulması zorunlu olan bir norm ve bundan kaçmaya çalışan diğer bir ifadeyle hem normun gereklerini yerine getirmek istemeyen hem de bu eylemi gizlemek isteyen bir özne olduğu düşünülmektedir (Topçuoğlu, 1950: 3).

Kanun belli bir hususu, bir hukuki veya ekonomik sonucu emredici bir kuralla yasaklamışsa aynı sonuca kanun metnine uygun başka bir yoldan giderek ulaşmak kanuna karşı hile niteliğinde olup kanuna karşı hile hukuka aykırı bir mahiyet arz etmektedir (Reisoğlu, 2006: 112). Kanuna karşı hilede taraflar, hukuk düzeninin yasakladığı hukuki veya iktisadi bir sonucu elde etmek için, hukuken caiz olan bir başka hukuki işleme başvurmaktadır (Eren, 1998: 345). Taraflar sözleşmenin kendilerini de bağlayacağına anlaşıyorlar; ancak emredici bir kuralı etkisiz kılma amacına yönelik olduğundan sözleşmeler kanun gereği geçersiz olmaktadır (Reisoğlu, 2006: 112).

Peçelemelerde ise mükellefler hukuken izin verilen bir biçimde diğer bir ifadeyle medeni hukuk şekillerinden yararlanarak vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesine, böylelikle vergi mükellefiyetinin yerine getirilmesine engel olabilmektedir ki bu durum, kanuna karşı hile ile birebir örtüşmektedir (Saban, 2006: 73). Bu özellikleri ile peçeleme, özel hukukta düzenlenmiş olan kanuna karşı hilenin vergi hukukundaki görünümü ya da yansımaları olarak değerlendirilmekte olup belli hukuki biçimlerin

yalnızca vergiden kaçmak amacıyla kullanılması objektif iyiniyet ilkesine de ters düşmektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 28).

Peçeleme işlemleri vergilendirmede mali güç ve eşitlik ilkeleri açısından sorun oluşturmaktadır (Taşkın, 2012: 75). Peçeleme işlemlerinin vergi hukuku bakımından geçerli sayılması, bu eylemleri gerçekleştirenlerin mali güçleri olmasına rağmen vergilendirilmemeleri ve dolayısıyla aynı mali güce sahip kişilerin farklı vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır (Yılmaz, 2013: 1768).

Vergi hukukunda amaçsal yorumun yapılması çabaları, vergi hukukuna peçeleme adı verilen müesseseyi kazandırmıştır (Şenyüz, 2008: 24). Ancak, mevzuatımızda peçeleme kavramına ve peçeleme sözleşmelerine ismen veya kavram olarak yer verilmemiş olup peçeleme kavramı vergi hukukuna literatür tarafından kazandırılmıştır (Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2020: 72).

Medeni Hukuk kurumlarını ya da sözleşme biçimlerini başarılı bir şekilde kullanarak vergi borcunu azaltma eylemine vergi peçelemesi veya vergide kaçamak denilmektedir (Kırbaş, 2018: 59). Bu bağlamda vergi yükümlüleri ve sorumlularının özel hukuk biçimlerini ve kurumlarını olağan kullanımları dışında kötüye kullanarak vergi kaçırma amacıyla yaptıkları sözleşmelere peçeleme sözleşmesi denilmektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 26). Vergi kanununun amacına göre, vergilendirme konusu olan iktisadi sonuca vergi kanununun doğrudan doğruya kapsamadığı bir hukuksal biçimle ulaşılmaya çalışılmaktadır (Kaneti, 1986/1987: 45).

Peçeleme sözleşmeleri, medeni hukuk yönünden geçerli olmasına rağmen, vergiyi azaltmaya yönelmişse vergi hukuku açısından geçerli olmamaktadır (Kırbaş, 2018: 59). Özel hukukun geçerli kabul ettiği biçimler vergi hukuku bakımından peçeleme oluşturduğu takdirde, özel hukuk biçimleri ve kavramlarının bir yana bırakılarak vergi hukuku açısından işlemin gerçek niteliğinin esas tutulacağı Vergi Usul Kanunu'nda m. 3/B-1'de "Vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır" ifadesi ile açıkça belirtilmiştir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 5).

Peçeleme sözleşmeleri kanuna şeklen uygun olmakla birlikte, kanunun özüne aykırılık teşkil etmektedir ve sözleşmelerde peçelemenin varlığı sonucuna ekonomik yaklaşımla varılmaktadır. Peçelemede yorum yolu ile ekonomik gerçeklik saptanarak görünüşteki hukuki biçime itibar edilmemektedir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 29). Ekonomik yaklaşım yoluyla peçeleme sözleşmeleri ile üzeri örtülen ve gizlenmek istenen işlemlerin gerçek mahiyeti ortaya çıkarılarak bu işlemin sonuçları üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle vergi idaresi işlemde peçeleme olduğunu tespit ettiğinde peçelenen işlemi vergilendirmeye esas alarak değerlendirmektedir (Şenyüz, 2008: 25). Bu vergilendirme, vergi kanunlarının amaca göre uygulanarak söz konusu kanunu dolanmayı hedefleyen işlemi kapsamamasından kaynaklanmakta olup iktisadi içerik ve öz de hukuksal biçime üstün tutulmaktadır (Kaneti, 1992: 263).

Peçeleme sözleşmeleri pek çok yargı kararına konu olmaktadır. Bunlardan biri, Danıştay 7. Dairesinin verdiği karar¹ olup bu kararda, karı koca arasında gayrimenkullerini birbirlerine ölünceye kadar bakma sözleşmeleri ile devretmeleri, veraset ve intikal vergisini kaçırmaya yönelik bir peçeleme sözleşmesi olarak nitelendirilmiştir. Zira bu kişiler birbirlerine evlilik bağı gereği ölünceye kadar hali hazırda bakmakla yükümlüdür.

Aynı dairenin başka bir kararında da², sembolik denecek kadar küçük bir peşinat ile milyonlar değerindeki taşınmaz malın, geri kalan bedeli beş yıl içinde ödenmek üzere reşit olmayan kişi adına alınıp tescil ettirilmesi; çocuğun herhangi bir katkısı olmadığı ve borcun babanın çalışma ve gayreti, maddi ve manevi olanaklarının kullanılması ile ödeneceği gerekçesiyle bağış olarak nitelendirilmiş ve veraset ve intikal vergisine tabi olması öngörülmüştür. Bu örnek olayda, olayın gerçek mahiyeti esas alınarak vergi salınmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, bazı olaylarda ivazsız intikaller, veraset ve intikal vergisine ilişkin istisnadan yararlanmak amacıyla parçalara bölünerek yapılmaktadır. Böyle durumlarda, özellikle intikalın uzun sayılabilecek aralarla yapılması durumunda peçelemenin varlığını tespit etmek ve ileri sürmek zorlaşmaktadır.

Vergi kanunları bazen de belli sözleşmelerin peçeleme sözleşmeleri olarak kullanılabilceğini düşünerek belli koşullar altında yapılan sözleşmelerin geçersiz sayılacağını ya da kısmen geçerli olacaklarını hükme bağlamıştır (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 27). Örneğin; Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 12. ve 13. maddelerine göre, örtülü sermaye üzerinden hesaplanan faizler ve transfer fiyatlandırması yoluyla dağıtılan örtülü kazançlar gider olarak matrahtan indirilememektedir. Bu biçimlerde yapılmış olan sözleşmeler kanunun öngördüğü ve adi yasal karine özelliği taşıyan peçeleme sözleşmeleridir (Öncel, Kumrulu, Çağan, 2012: 28).

2. KAVRAMSAL OLARAK SOSYAL PSİKOLOJİ

Sosyal psikoloji, bireylerin bireysel olarak ve gruplar halinde birbirleri hakkında nasıl düşündüklerini, hissettiklerini ve nedenlerini, birbirleriyle nasıl etkileşim kurduklarını ve birbirlerini nasıl etkilediklerini inceleyen bilim dalıdır (Bordens ve Horowitz, 2002: 3; Myers ve Smith, 2012; Schneider, Gruman ve Coutts, 2017: 4). Bir diğer tanıma göre ise sosyal psikoloji, sosyal davranışın açıklanması, toplumsal düzeyde bireyin aldığı rol ve toplumsal süreçlerin birey üzerindeki etkilerini incelemektedir (Narter, 2007: 24). Bu bağlamda sosyal psikoloji “sosyal durumlarda birey davranışının doğasını ve nedenlerini” araştırmakta olup (Baron, Byrne ve Suls, 1989) sosyal psikolojinin incelediği konular; benlik, sosyal biliş, sosyal etki, grup süreçleri, önyargı ve ayrımcılık, kişiler arası süreçler ve toplum yanlısı davranış biçimindedir (Brown, 2006).

Sosyal psikoloji, psikolojinin sosyal davranışı inceleyen alt dalı olup (Bordens ve Horowitz, 2002: 8) insan davranışlarına psikolojinin diğer dallarına kıyasla daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır (Bordens ve Horowitz, 2002: 3). Sosyal psikolojinin odak noktası, insan gruplarının

¹ Danıştay 7. Dairesi, E. 1985/164, K. 1987/2 (Danıştay Dergisi, Sayı: 68-69, s. 480-482).

² Danıştay 7. Dairesi, E. 1984/3975, K. 1985/1531 (Danıştay Dergisi, Sayı: 62-63, s. 299-302).

incelendiği sosyolojiden oldukça farklı olup bireyleri inceleyen psikoloji bilimine daha yakındır; nitekim sosyal psikoloji grup içindeki bireye odaklandığından, bireylerin inançlarını, tutumlarını ve davranışlarını incelemektedir (Lamont, 2009: vii). Bu bağlamda sosyal psikoloji; insanların, diğer insanların gerçek veya hayali varlığı hakkında nasıl düşündüklerini ve hissettiklerini, onları nasıl etkilediklerini ve bunlarla nasıl ilişki kurduklarını araştırmaktadır (Allport, 1985; Jones, 1998). Nitekim sosyal psikolojiyi “sosyal” yapan, insanların çevredeki diğer insanlar tarafından nasıl etkilendiğini araştırması düşüncesidir (Hogg ve Vaughan, 2014: 4) ve sosyal psikolojinin temelinde, “sosyal etki” olarak adlandırılan “her insanın diğer insanlardan etkilendiği” düşüncesi yer almaktadır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012: 30). Diğer bir ifadeyle sosyal psikolojide bireylerin davranışları sosyal ve kültürel ortamlarla etkileşim içinde incelenmektedir (Göksu, 2007: 18).

Sosyal psikoloji, insanlar arasındaki bütün etkileşim alanlarını olduğu kadar, başkaları yokken bile görülen, toplumsal olgularla doğrudan ilişkili değişik davranışları da kapsamakta ve insanların birbirlerini nasıl etkiledikleri konusunda sorulabilecek her soru sosyal psikoloji alanına girmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003: 17). Sosyal psikoloji araştırmaları, temel olarak sosyal çevreye odaklanmaktadır. Özetle sosyal psikolojinin temelleri; toplum bireyi ne kadar etkiliyorsa bireyin de toplumu o derece etkilediği ve bu sebeple birey ve toplumun birbirinden ayrı olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesine dayandığından, birey ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim üzerine kurulmuştur.

Sosyal psikoloji alanında iki temel yaklaşım veya tanımlamadan bahsedilmektedir. Bu iki yaklaşım, sosyal psikolojinin bir bilim dalı olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmasıyla da ilişkili olup bu yaklaşımlar aşağıda gösterilmektedir (Göksu, 2007: 17). Buna göre, bireyden topluma ve toplumdan bireye etkileşimi ele alan psikolojik sosyal psikoloji ve sosyolojik sosyal psikoloji ortaya çıkış biçimleri ve olayları inceleme biçimleri itibarıyla farklılaşmaktadır.

Psikolojik Sosyal Psikoloji	Sosyolojik Sosyal Psikoloji
<ul style="list-style-type: none"> • William McDougall • 1908 • Kitap: Introduction to Social Psychology • İngiliz psikolog • Sosyal davranışın temeli içgüdü • Çalışma birimi birey • Sosyal psikoloji: "kişinin toplum içindeki davranışını ele alan bilim" • Olaylar içten dışa (bireyden çevreye) ele alınır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Edward Alsworth Ross • 1908 • Kitap: Social Psychology • Amerikalı sosyolog • Sosyal davranışın temeli taklit • Çalışma birimi toplum • Sosyal psikoloji: "sosyal çevre tarafından etkilenen, denetlenen ve sınırlandırılan insan davranışını inceleyen bilim" • Olaylar dıştan içe (çevreden bireye) ele alınır.

Şekil 1. Sosyal Psikoloji Yaklaşımları

Kaynak: Göksu, 2007: 17-20'den yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Sosyal psikoloji; spor, sağlık, eğitim, yargı sistemi gibi hayatın pek çok alanı ile ilişki içinde olup sosyal psikoloji araştırma ve uygulamaları bu alanların her birinde yapılabilmektedir. Hangi durumsal faktörlerin suç davranışını etkilediği, bir suçun işlendiğini bilen veya şahit olan kişilerin bu

suçu ihbar etmek, suça iştirak etmek veya sessiz kalmak hususlarından hangisini seçtiği ve bu seçimin nedenleri gibi unsurların araştırılmasında sosyal psikolojinin rolüyle ilgili olarak sosyal psikologlar, davranışı açıklamak için hem kişinin hem de durumun rolünün dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir; nitekim suç eylemleri kişi ve çevre arasındaki etkileşimin sonucu olarak görülmektedir (Day ve Marion, 2017: 288). Bu görüş, Kurt Lewin'in $B = f(P, E)$ ünlü teoreminden türemiş olup buna göre davranış (B), birey (P), çevre (E) ve bu ikisi arasındaki etkileşimin (f) bir fonksiyonudur (Lewin, 1951). Dolayısıyla bu teoride, suçu teşvik eden çevresel faktörler üzerinde durulmaktadır.

3. PEÇELEME SÖZLEŞMELERİNİN SOSYAL PSİKOLOJİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukuk sosyolojisi göz önüne alınarak incelendiğinde; kanuna karşı hileye neden olacak davranışlarda bulunmanın ve kanunlara uymamanın bireysel ve toplumsal açıdan ele alınması gereken pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu bağlamda, peçeleme işlemlerine başvurulmasının nedenleri irdelenirken, kanuna karşı hileye başvurmanın nedenlerinin de incelenmesi önem taşımakta; zira her ikisine başvurmanın da psikolojik ve sosyolojik nedenleri genel olarak aynı noktalarda toplanmaktadır.

Peçeleme ve genel olarak kanuna karşı hile sonucunda devlet vergi kaybına uğramakta, bireyler açısından ise mükellefler arasında adaletin tesis edilememesi gibi toplumsal ve bireysel alanda pek çok olumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan sorunların giderilmesi için peçeleme sözleşmelerine eğilimin nedenlerinin psikolojik ve sosyolojik anlamda araştırılması önem taşımaktadır.

Vergi ödemek istememe veya daha az vergi ödeme isteme isteğinin altında yatan neden temel olarak vergi sistemine, vergi politikalarına ve vergi düzenlemelerine karşı duyulan rahatsızlıklardır (Akman, 2008: 39). Mükelleflerin peçeleme veya kanuna karşı hile yollarına başvurmaları da mali kaygılar veya çeşitli bireysel nedenlerle daha az vergi ödeme veya hiç vergi ödememe isteğinden kaynaklandığından; peçelemenin nedenlerini incelerken vergi sistemine karşı duyulan rahatsızlıkların incelenmesinde yarar görülmektedir.

Vergi sistemine duyulan rahatsızlıklar; vergi sisteminin karmaşık ve adaletsiz olması, idarenin mükellef odaklı yaklaşım sergilememesi, diğer mükelleflerin vergi yükümlülüklerini yerine getirmemeleri gibi toplum ve çevre kaynaklı hususların birey üzerinde oluşturduğu algılardan kaynaklanmaktadır. O halde kanuni bir düzenlemeden rahatsızlık duyan bir birey; i) her şeye rağmen itaat etmek, ii) kanun maddesini açıkça ihlal etmek ve iii) kanun maddesinden gizli kaçmak olarak sınıflandırılabilen üç tepkiden birini göstermektedir (Topçuoğlu, 1950: 6-7).

Vergilendirmeye karşı mükellefler, vergiyi kabullenerek/benimseyerek vergi mevzuatına uyma davranışı gösterebileceği gibi; aktif ve pasif direniş biçiminde vergiye karşı direnç de gösterebilmektedir. Aktif direniş vergiyi reddetme, vergi kaçakçılığına başvurma gibi yollarla gerçekleşmekteyken; bireyler vergiden kaçınma, üretimden vazgeçme, vergi inzivası, vergisel yükümlülüklerin geç yerine getirilmesi ve vergi planlaması gibi yollardan yararlanarak pasif direniş de

gösterebilmektedir (Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002: 126, 138-150; Gök, 2007: 150; Pürsünlerli Çakar, 2013: 1295).

Vergiye karşı gösterilen direnç (vergiyi kabul etmeme); kimi zaman bireylerin vergi ahlakı, vergi etiği, vergiye karşı olumsuz algılar, af beklentisi, diğer mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini zamanında ve doğru bir biçimde yerine getirmediği bu nedenle de vergi sisteminin adaletsiz olduğu düşüncesi gibi bireyden topluma (psikolojik sosyal psikoloji) biçiminde gerçekleşmektedir.

Vergi hukukunda peçeleme açısından bakıldığında, peçelemenin yer aldığı idarece fark edilmesinden sonra işlemlerin gerçek mahiyetinin esas alınması, gizlenen iktisadi gerçekliğin vergilendirmeye konu edilmesi çerçevesinde devletin uğradığı zararın telafisi yoluna gidilmektedir (Akman, 2008: 42). Ancak, bu süreçte, kanuna karşı hile veya peçeleme yoluna başvurmuş bireyin neden bu yola gittiği, bireysel zorunluluk nedeniyle mi yoksa yalnızca kendi çıkarını koruma amacıyla mı hileye başvurduğu hususu göz ardı edilmekte ve araştırılmamaktadır (Akman, 2008: 42). Nitekim bazen idare bu unsurları yeterince araştırmadan bazı işlemleri hızlı bir biçimde peçeleme olarak da nitelendirebilmektedir. Oysa ki neden böyle bir yola başvurduğu hususu üzerinde durulmayan bireyler, her zaman öncelikle kendi çıkarlarını korumaya yönelmekte, bireylerin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunmakta ve böylelikle kanunu yaratan da ihlal eden de gerçekte bireysel iradeler olmaktadır (Akman, 2008: 42). Bu husus peçelemede sosyal psikolojinin bireyden topluma (psikolojik sosyal psikoloji) kısmını göstermektedir.

Vergi direnci kimi zaman da devletin zorlayıcı politikaları, idarenin mükellef odaklı yaklaşım göstermekten ziyade mükellefleri cezalandırmayı tercih etmesi, idarenin vergi adaletini sağlamaya yönelik olmayan politikaları, toplumda vergi ödemeye eğilim göstermeyen ve vergiye karşı olumsuz algıya sahip bireylerden oluşan bir vergi kültürünün olması, vergi aflarına çok fazla başvurulması gibi toplumdaki bireye (sosyolojik sosyal psikoloji) gerçekleşmektedir. Bireyler toplumdan/çevreden gelen bu etkiler nedeniyle vergiye karşı olumsuz davranış sergilemekte ve gerçekte var olan işlemleri gizleyerek peçeleme yoluna gitmektedir.

Diğer taraftan, toplumu yansıtmayan, başka bir deyişle toplumun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki ve kültürel özellikleri dikkate almayan vergi sistemleri de bireyler tarafından kolaylıkla benimsenememekte; bu nedenle de vergi ödeme istekliliğinin azalmasına ve vergiye karşı olumsuz algı oluşmasına neden olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumu yansıtan politikalar daha az dirençle karşılanmakta, toplum tarafından kolaylıkla kabul görerek benimsenmektedir (Dayıoğlu, 2018: 1). Bu durum da sosyal psikolojinin toplumdaki bireye olan yönünü (sosyolojik sosyal psikoloji) oluşturmaktadır. Nitekim kanunlarla ilgili bir diğer husus da vergi mevzuatının mükellefler tarafından hem anlaşılabilir, basit ve açık olması (karmaşık olmaması) hem kabul edilebilir olması hem de adaleti tesis edecek düzenlemeler içermesi şeklinde düzenlenmesidir. Kısaca ifade etmek gerekirse bireylerin haksız veya adaletsiz gördükleri düzenlemelerden kanuna aykırı fiillerle (vergi kaçakçılığı) veya kanuna aykırı olmamakla birlikte mevzuattaki boşluklardan yararlanarak kaçma eğilimi (vergiden kaçınma) göstermelerine engel olacak biçimde düzenlemeler yapılmalıdır.

Aşağıda Şekil 2’de peçeleme işlemlerine veya kanuna karşı hileye başvurma nedenleri psikolojik ve sosyolojik sosyal psikoloji bağlamında ayrı ayrı gösterilmektedir. Her iki grupta yer alan nedenler birbiriyle etkileşim halinde olup tüm unsurlar birbiriyle ilişkili olarak birey toplumu ve toplum bireyi etkilemektedir. Bu husus, suç oluşturan fiillerin kişi ve çevre arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıktığını savunan Lewin’in (1951) teoremi ile uyumlu olup bireyin sosyal psikoloji bağlamında peçeleme veya kanuna karşı hile yoluna başvurma nedenleri bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2. Peçeleme veya Kanuna Karşı Hileye Başvurmanın Sosyal Psikoloji Bağlamında Nedenleri

Her birey veya mükellef, kanuni düzenlemeler çerçevesinde oluşturduğu davranış ve eylemleriyle kendi çıkarını korumayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan, mevzuata uygun bir şekilde hareket ederek herkesle eşit ve adil şartlarla vergi yükümlülüğünü yerine getirmekten memnun olan bireyler olduğu gibi, ayrıcalık sahibi olmak isteyen ve uygulamalardan memnun olmayan bireyler de bulunmaktadır. Böylelikle esasen her kanun, psikolojik bakımdan bireyler için bir sınırlama olarak karşımıza çıkmaktadır (Topçuoğlu, 1950: 6). Bu sınırlamanın bireyler üzerinde oluşturduğu baskı ve toplumsal yaşamda karşı karşıya kalınan adaletsizliklerin bileşkesi ve bireyin kendi adalet idesi, bu noktada bireyin davranış yönünü belirlemekte ve hangi davranış biçimini benimseyeceğine yön vermektedir (Akman, 2008: 43). İşte bu durum, sosyal psikolojinin sosyolojik sosyal psikoloji ve psikolojik sosyal psikoloji sınıflandırmasının birleşerek hangisinin ağır basacağını ve bireyin davranışının hangi yöne doğru eğilim göstereceğini belirlemektedir. Zira birçok yasal düzenleme, çevre baskısı, idarenin uygulamaları ile çevrelenmiş ve vergi ödevlerini yerine getirmede baskı

hisseden bireylerin bir noktada psikolojisi devreye girmekte ve psikolojik ve sosyolojik tüm unsurları dikkate alarak davranış biçimini oluşturmaktadır. Özet olarak kanuna karşı hile veya peçelemeye başvurmanın nedenleri, kanunlarla sosyal ihtiyaçlar arasındaki ve sosyal ihtiyaçlarla bireysel ihtiyaçlar arasındaki ilişki ve etkileşimde ortaya çıkmaktadır (Topçuoğlu, 1950: 177).

Bireyin peçelemeye veya genel olarak kanuna karşı hile içeren davranışlara başvurması, aynı zamanda bu davranışların nasıl cezalandırılacağı, bir diğer ifade ile caydırıcı faktörler ile de yakından ilgilidir. Grasmick ve Bursik (1990); caydırıcı faktörleri yalnızca yasal cezalar olarak düşünmek yerine üç gruba ayırarak devletin uyguladığı cezalar olan yasal yaptırımlar, kişinin ait olduğu gruptaki sosyal norma uygun olarak davranmadığı zaman karşılaşacağı utanç ve kaybedeceği saygınlığı ifade eden toplumsal etki ve kişinin kendine uyguladığı bir ceza olan suçluluk duygusu şeklinde sınıflandırmıştır (Grasmick ve Bursik, 1990: 845). Ağır yasal yaptırımlar uygulanmasının suça yönelimi azaltacağı genel kanısı olmasına rağmen, bazı bireyler bunu göze alarak kanuna aykırı faaliyetlerde bulunabilmekte, bazıları ise vergiye karşı tepkileri artırabilmektedir. Kişilerin davranışlarının içinde buldukları grup tarafından etkilenmesi ise önemli bir caydırıcı olup bireyler etrafında sevdikleri insanlardan oluşan referans grubu vergi kaçırmayı benimsiyor ve onaylıyorsa vergi kaçıracaktır ve vergi kaçırdığı için herhangi bir sosyal ayıplama olmayacaktır (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 233). Üçüncü etki olan suçluluk duygusu ise bireyin suçu içselleştirebilme ve kabullenebilme düzeyi ve vergi ahlakı, vergi bilinci gibi pek çok faktörden etkilenerek bireyden topluma sosyal psikoloji üzerine yoğunlaşmakta ve caydırıcı hususların tümü nihayetinde bu etki çerçevesinde sonuçlanmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireyler, çeşitli nedenlerle, kanuna karşı hilenin vergi hukukundaki görünümü olan peçeleme işlemlerine başvurabilmektedir. Nitekim peçeleme kavramının yalnızca hukuki olarak, bir diğer ifadeyle psikolojik ve sosyolojik etki ve nedenlerinden bağımsız olarak incelenmesi peçelemenin nedenlerinin anlaşılmasında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle sosyal psikoloji çerçevesinde peçelemenin incelenmesi önem taşımaktadır.

Peçelemeye başvurma nedenleri, bireyden topluma etkileri nedeniyle psikolojik sosyal psikoloji ve toplumdan bireye etkileri nedeniyle sosyolojik sosyal psikoloji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Tüm bu hususlar, birbiriyle etkileşimli olarak bireyi etkilemekte olup bireyler tüm bireysel ve toplumsal unsurların bileşkesi olarak sosyal psikoloji çerçevesinde davranışını oluşturmaktadır.

Kanuni düzenlemelerde peçeleme sözleşmelerinin oluşturulmasına engel olacak hükümler bulunsa da bireyler vergisel yükümlülüklerini azaltmak ve daha az vergi ödemek amacıyla mevzuatta yer alan boşluklardan yararlanabilmektedir. Peçeleme sözleşmeleriyle gizlenen işlem, ekonomik yaklaşımla ortaya çıkarılmakta ve buna göre vergilendirme yapılmaktadır. Ancak, bu işlemlerin tespit edilmesi ve idarenin resen araştırdığı peçelemenin varlığını ileri sürmesi her zaman kolay olmamaktadır. Bu nedenlerle mükelleflerin daha az vergi ödeme isteği dolayısıyla peçeleme

işlemlerine başvurmasına neden olan bireysel ve toplumsal etkenleri en aza indirecek veya ortadan kaldıracak düzenlemelere yer verilmelidir. Örneğin; bireysel nedenlerden vergi ahlakını ve vergi bilincini artıracak düzenlemeler yapılmalı, mükelleflerin idareye ve vergi sistemine karşı olumsuz algılarını ortadan kaldıracak işlemler yapılmalı; diğer taraftan toplumdan bireye olumsuz etkileri en aza indirecek biçimde vergi adaletini artıracak, cezaların caydırıcı olmasını sağlayacak, vergi sisteminin karmaşıklığını ortadan kaldıracak düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akman, Ş. T. (2008). Vergi Hukukunda “Peçeleme” Kavramının Hukuksal ve Sosyolojik Analizi. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 26-48.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö. (2002). *Vergi, Zulüm ve İsyân*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Allport, A. (1985). The Historical Background of Social Psychology. In *Handbook of Social Psychology* (Eds. Lindzey, G. and Aronson, E.). Vol. 1, 3rd ed., 1-46. New York: Random House.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji* (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Baron, R. A., Byrne, D. and Suls, J. (1989). *Exploring Social Psychology*. Allyn & Bacon.
- Bayraklı, H. H., Saruç, N. T. ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları. *Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları*. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 224-279.
- Bordens, K. S. ve Horowitz, I. A. (2002). *Social Psychology*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. Second Edition.
- Brown, C. (2006). *Social Psychology*. SAGE Publications.
- Day, D. M. ve Marion, S. B. (2017). Applying Social Psychology to The Criminal Justice System. In *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems* (Eds. Gruman J. A., Schneider, F. W. ve Coutts, L. M.), 287-318. SAGE Publications, Inc, Third Edition.
- Dayioğlu, M. R. (2018). *Mali Sosyoloji ve Vergi Uyumu*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eren, F. (1998). *Borçlar Hukuku-Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Freedman, L. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal Psikoloji* (Çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gök, A. K. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXII(1), 143-163.
- Göksu, T. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Grasmick, H. ve Bursik, R. (1990). Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model. *Law and Society Review*, 24(3), 837-861.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2014). *Social Psychology*. United Kingdom: Pearson Education UK, Seventh Edition.
- Jones, E. E. (1998). Major Developments in Five Decades of Social Psychology. In *The handbook of social psychology* (Eds. Gilbert, D. T., Fiske, S. T. and Lindzey, G.), 3-57. McGraw-Hill.
- Kaneti, S. (1986/1987). *Vergi Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaneti, S. (1992). Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 131.
- Kırbaş, S. (2018). *Vergi Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Lamont, E. P. (2009). *Social Psychology: New Research*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Lewin, K. (1951). Problems of Research in Social Psychology. In *Field theory in social science* (Ed. Cartwright, D.), 155-169. New York, NY: Harper & Row.
- Myers, D. G. ve Smith, S. M. (2012). *Exploring Social Psychology*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Narter, M. (2007). Sosyal Psikolojinin Sosyal Kavramına Dair Öneriler. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 2007/2, 23-30.
- Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2012). *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pürsünlerli Çakar, E. (2013). Vergiye Karşı Direnme Şekilleri ve Vergi İnzivası. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(1-2), 1293-1313.
- Reisoğlu, S. (2006). *Borçlar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Saban, N. (2006). *Vergi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Schneider, F. W., Gruman, J. A. ve Coutts, L. M. (2017). Defining The Field of Applied Social Psychology. In *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems* (Eds. Gruman J. A., Schneider, F. W. ve Coutts, L. M.), 3-25. SAGE Publications, Inc, Third Edition.
- Jamie A. Gruman, Frank W. Schneider, & Larry M. Coutts. (2017). *Applied Social Psychology: Understanding and Addressing Social and Practical Problems*. SAGE Publications.

- Şenyüz, D. (2008). Peçeleme ile Muvazaanın Niteliği ve Arasındaki Farklar. *Yaklaşım Dergisi*, 185, 24-27.
- Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A. (2020). *Vergi Hukuku (Genel Hükümler)*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Taşkın, Y. (2012). Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım İlkesine Genel Bakış. *Mali Çözüm Dergisi*, 109, 69-76.
- Topçuoğlu, H. (1950). *Kanuna Karşı Hile (Kanundan Kaçınma Yolları)*. İzmit: Selüloz Basımevi.
- Yılmaz, E. (2013). Kanuna Karşı Hilenin Vergi Hukukundaki Görünümü Olarak Peçeleme Kavramı ve Muvazaa ile Mukayesesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(1-2), 1757-1781.

AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIĞINDA DENETİMSEL VE HUKUKSAL DÖNÜŞÜM

Şenol KANDEMİR¹

Özge DEMİRDELEN²

■ Özet

2008 krizi, finans sektöründeki sorunların, özellikle para birliğinde ne kadar hızlı ve güçlü bir şekilde yayılabileceğini ve bu tür sorunların Avrupa'daki insanları nasıl doğrudan etkilediğini göstermiştir. Kriz ile birlikte büyük bir dönüşüm yaşayan Avrupa bankacılık denetimi, Euro bölgesindeki bankacılık denetiminin yüksek standartta olmasını ve tüm bankalara tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlayarak kredi kurumlarının güvenliğine, sağlamlığına ve finansal sistemin istikrarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği bankacılık denetiminde Avrupa Merkez Bankası, nihai sorumluluğu elinde tutarken, ulusal yetkili makamlar da, Tek Denetim Mekanizması içindeki denetim görevlerini yerine getirmektedirler. Bu yapı, ulusal denetçilerin yerel ve özel bilgi birikiminden en iyi şekilde yararlanırken, Euro bölgesindeki tüm denetlenen kuruluşların güçlü ve tutarlı denetimini sağlamaktadır. Avrupa Birliği bankacılık denetim sisteminin en önemli ayağı olan Tek Denetim Mekanizması her ne kadar AB bankacılık sisteminin daha etkili hale gelmesi için atılmış önemli bir adım olsa da mevduat sigorta mekanizmalarının tam olarak oluşturulması ile denetim sisteminin eksik alanları da tamamlanmış olacaktır. Tek bir Avrupa mevduat sigorta planı Euro Bölgesi genelinde tekdüzelik sağlayacak ve tek pazar içinde likidite ve sermaye hareketliliğinin önündeki engellerin kaldırılmasını kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bankacılık, Denetim Sistemi, Tek Denetim Mekanizması

Supervisory And Legal Transformation in European Union Banking

■ Abstract

The 2008 crisis showed how quickly and powerfully problems in the financial sector can spread, especially in the currency union, and how such problems directly affect people in Europe. The European banking supervision, which has undergone a major transformation with the crisis, aims to contribute to the safety, soundness of credit institutions and the stability of the financial system by ensuring that banking supervision in the Eurozone is of a high standard and applied consistently to all banks. While the European Central Bank holds the ultimate responsibility in the banking supervision of the European Union, the national authorities fulfill their supervisory duties within a single supervisory mechanism. This structure ensures a strong and consistent audit of all audited entities in the euro area, while making the most of the local and specific knowledge of the national auditors. Although the Single Supervision Mechanism, which is the most important pillar of the European Union banking supervision system, is an important step for the EU banking system to become more effective, the deficient areas of the supervision system will be completed with the full establishment of deposit insurance mechanisms. A single European deposit insurance scheme would ensure uniformity across the Eurozone and facilitate the removal of barriers to liquidity and capital mobility within the single market.

Keywords: European Union, Banking, Supervisory System, Single Supervisory Mechanism, Research Paper

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ekonomi ve Maliye Bölümü, senolkandemir@cag.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-7621-4457

² Araş. Gör., Çağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, ozgedemirdelen@cag.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-9046-5124

GİRİŞ

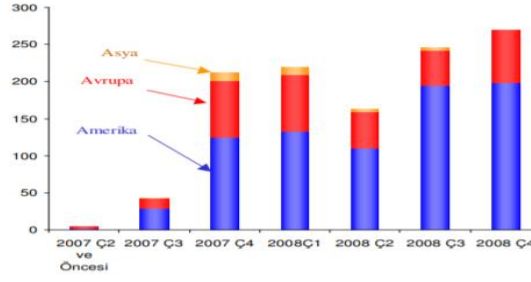
Endüstriyel, teknolojik, ekonomik, politik ve siyasi gelişmeler, topluma geniş imkânlar ve fayda sağlamaktadır. Bu gelişmeler, imkân ve faydanın yanı sıra, belirsizliğe ve krize de yol açabilmektedir. Öngörülemeyen ve beklenmedik belirsizlikler ve krizler, toplumların refahını ve güvenini tehdit etmektedir. Kriz, ekonomik, politik ve sosyal belirsizliğin üstesinden gelme amacıyla karar alma anıdır (Karaçor, 2006: 379-391). Kriz, öngörme, korunma ve yönetim açılarından önemli bir karar alma süreci olarak ifade edilmekte, refah ve güvenin geri kazanılabilmesi ve korunması için krizlerin profesyonel şekilde yönetimini sağlamak ve meydana gelebilecek krizlerin ciddi önlemler alınarak, krizler meydana gelmeden önüne geçilmesini sağlamak gerektiğini ifade edilmektedir (Tuğsal, 2015: 111-124).

Tarih boyunca birçok ekonomik kriz yaşanmış, bu krizlerden bazıları bölgesel sınırlar içerisinde etki gösterirken, bazıları bölgesel ve hatta uluslararası sınırları da aşarak, küresel kriz boyutuna gelebilmiştir. 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de başlayan ekonomik kriz, etkilerinin bölgesel ve uluslararası sınırları aşarak, küresel düzeyde meydana gelmesi nedeniyle küresel kriz olarak nitelendirilmektedir (Durgun, 2016: 43).

2008 Krizi öncesinde dünya ekonomilerinde genel olarak bir likidite bolluğu yaşanmış, başta ABD olmak üzere, tüm dünyada kredi işlemlerinde artış gözlenmiştir. Bu süreçte ABD konut kredisi piyasasında meydana gelen aşırı işlem yoğunluğu krizin temelini atmıştır. Kredi verilmesindeki denetimsizlik, denetimsiz şekilde verilen kredilerin risklerinin menkul kıymetleştirme işlemleri aracılığıyla diğer piyasalara aktarılması, küreselleşmenin de etkisi ile krizin hızlı şekilde yayılarak küresel boyuta ulaşmasına yol açmıştır. Özellikle ekonomileri gelişmiş ülkelerin finans piyasaları oldukça büyük sermaye kayıpları ile karşılaşmış ve bu devletlerdeki büyük finans kurumlarını kurtarmak için oldukça büyük miktarlarda likidite desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Meydana gelen tüm bu olaylar, küresel düzeyde pek çok devlet ekonomisini büyük zararlar ve kayıplar ile karşı karşıya bırakmıştır (Durgun, 2016: 39-40).

Yaşanan kriz, küresel ekonomik gerilemeye ve 2008-2012 yılları arasında gerçekleşen “*Büyük Durgunluk*”a yol açmıştır. Euro kullanan Avrupa ülkelerinin bankacılık sistemlerinde meydana gelen Avrupa Borç Krizi de 2008 Krizi'nin ardından meydana gelmiştir (Ermiş, 2018: 81-85).

Şekil 1'de, Amerika, Avrupa ve Asya'nın bankacılık ve finansal kesimlerinin krizle beraber uğradıkları zararları gösterilmektedir. Şekle göre, 2008 Krizi'nin başlangıç noktası olan ABD'den sonra bankacılık ve finans anlamında en çok zarar gören bölgenin Avrupa olduğu görülmektedir.

şekil 1. Amerika, Avrupa ve Asya'nın Bankacılık ve Finans Kesimi Zararları (Milyar ABD Doları)

Kaynak: Yılmaz, D. (2009). Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, TCMB, s. 6.

2008 krizi göstermiştir ki, bankacılık kesiminde meydana gelen sorunlar ülke ekonomilerini çok hızlı bir şekilde krize sürükleyebildiğinden diğer kesimlerden farklı düzenleme ve denetlemeye gereksinim duymaktadır. Kuramsal olarak banka faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesinin esasen üç temel nedeni bulunmaktadır: İlk olarak, ihtiyatlı olma gereksinimidir. Bankalar, kısa vadeli likit yükümlülüklerin uzun vadeli likit olmayan varlıklara vade ve likidite dönüşümünde oynadıkları rol nedeniyle doğaları gereği riskli faaliyetler yürütürler. Bankalar, vadesi çok daha uzun olan krediler verirken, talep üzerine veya nispeten kısa bir süre içinde geri ödenebilen mevduatları kabul etmektedir. Öte yandan bankaların, ipotekler ve diğer uzun vadeli finansmanlar da dâhil olmak üzere reel ekonomideki yatırımları finanse etme işlevi de oldukça önemlidir. Güven, işleyen bir bankacılık piyasasının ön koşuludur. 2008 Krizi ve sonrası, bu türden bir güvenin kırılan olduğunu açık bir şekilde hatırlatmıştır. Düşük öz sermaye seviyesi, yöneticiler ve mevduat sahipleri arasındaki bilgi asimetrisiyle birleştiğinde üst düzey yöneticileri, yeterli dikkati göstermeme ve genellikle kişisel getirilerini en üst düzeye çıkaran riskleri almaya teşvik etmektedir. Bir bankanın başarısızlığının mevduat sahiplerine veya genel olarak topluma verebileceği kayıplar oldukça fazladır. Düzenleme, zorunlu ihtiyati standartların empoze edilmesi yoluyla yukarıda bahsedilen teşvikleri değiştirmeyi amaçlamaktadır. Çoğu durumda buna, genellikle bilgi sağlanması ve koruyucu düzenleme yoluyla tüketicileri doğrudan korumaya yönelik önlemler eşlik etmektedir. Daha yakın zamanlarda, pek çok hukuki düzenlemede, bireysel mevduat sahiplerinin bir bankanın tasfiyesinde tercih edilen alacaklılar olarak sıralanan İflas Kanunu ve çözüm prosedürleri yoluyla korunması gerektiği konusunda bir fikir birliği ortaya çıkmış durumdadır. Düzenleme ve denetlemeye gereksinim duyulmasının ikinci nedeni, merkez bankalarının para ihraç etmesi ve banka mevduatlarının para arzının en büyük bileşeni olması nedeniyle ortaya çıkan para politikası endişeleridir. Fiyat istikrarını sağlama amaç ve yetkisine sahip olan bağımsız merkez bankalarının, para arzı üzerinde etkili bir kontrol işlevi bulunmaktadır. Para arzındaki hızlı artışlar ile enflasyon arasında açık bir tarihsel ve ampirik bağlantılar vardır. Özellikle Euro Bölgesi krizinde odaklanan ikinci bir para politikası hedefi, merkez bankasının para politikası uygulamasında belirlediği politika faizlerinin işletmeler ve tüketiciler için reel borç verme oranlarına çevrildiği parasal aktarım mekanizmasıdır. Bankacılık sisteminin kırılan veya riskli olarak algılandığı durumlarda, banka kredi riskine ilişkin endişeler, para politikası kararlarının büyüme ve istihdam

üzerinde olumsuz etkilerle reel ekonomiye geçmesini engellemektedir. Düzenleme için üçüncü bir gerekçe, sistemik riski ele almaktır, bu durum finansal sistemin birbirine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu, Eylül 2008'de Lehman Brothers'ın çöküşünden sonra, bankalar arası likiditenin merkez bankalar tarafından büyük acil likidite teminini gerektirecek şekilde dondurulduğu dönemde kanıtlandığı üzere, tek bir bankanın aczinin veya likiditesizliğinin daha geniş finansal sistem için sonuçları olabileceği riskidir. Esasen bankalar bu dönemlerde, müşterilerinin ödeme gücüne veya likiditesine olan güvenini kaybetmektedir. Bankalar, bankalar arası piyasaya olan kriz öncesi bağımlılıkları nedeniyle, reel ekonomiye kredileri kısarak yanıt vermektedir. Bu durum, 2008-2009 Büyük Durgunluğu olarak adlandırılan durumu tetikleyen en önemli etkenlerden biridir (Lastra, 2019: 1-5; Odak, 2020: 1-15).

2008 krizinden olumsuz etkilenen sektörlerden biri olan Avrupa Birliği Bankacılık Sistemi, krizle birlikte büyük bir dönüşüm yaşamış ve bankacılık denetiminde köklü değişikliklere gitmiştir. Yeni denetim mekanizması, Euro bölgesindeki bankacılık denetiminin yüksek standartta olmasını ve tüm bankalara tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlayarak kredi kurumlarının güvenliğine ve sağlamlığına ve finansal sistemin istikrarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği bankacılık denetiminde meydana gelen dönüşüm ele alınmaktadır. Bu kapsamda, AB bankacılık denetiminde 2008 öncesi durum, 2008 Krizi, 2008 Krizinin AB piyasasına etkisi, 2008 Krizi sonrasında alınan önlemler, 2008 Krizi sonrası AB bankacılık denetimindeki gelişmeler değerlendirilecektir.

1. 2008 ÖNCESİ AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK DENETİMİNDEKİ GELİŞMELER

2008 öncesi Avrupa Birliği bankacılık (denetim) hukuku, Avrupa finans hukukunun iki hedefe yönelik hükümler dizisi olarak tanımlanmaktadır: Bu hedeflerden birincisi, AB kredi kurumlarının olumsuz mali entegrasyon sürecinin bir parçası olarak diğer üye devletlerin kurulmadan/izin almadan finansal hizmetler sunabilme özgürlüklerini hayata geçirmektir. İkinci amaç, pozitif finansal entegrasyon sürecinin bir parçası olarak kredi kuruluşlarının bulaşıcı başarısızlıklarının ortaya çıkması nedeniyle bozulabilecek olan Avrupa bankacılık sisteminin istikrarını sağlamaktır. İkinci hedefe ulaşmak için AB bankacılık (denetim) hukuku, kredi kurumlarının yetkilendirilmesine, kredi kurumlarının mikro ihtiyatlı ve makro ihtiyatlı denetim ve gözetimine, kredi kurumlarının yeniden düzenlenmesi, çözülmesi, tasfiyesine ve mevduat garantisine ilişkin kuralları içermektedir. AB bankacılık hukukunun içeriği, her dönemde geçerli olan siyasi koşullar bağlamında kademeli olarak şekillenmekte ve Finansal İstikrar Kurulu, Basel Bankacılık Denetim Komitesi ve Uluslararası Mevduat Sigortacıları Birliği gibi uluslararası standart belirleme organlarının çalışmalarından da etkilenmektedir. 2008 öncesi dönemi kendi içinde de bölümlere ayırmak mümkündür: (1) Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun işleyişinin başlangıcından 1988'e kadar olan dönem, (2) Tek mali pazarın kuruluş dönemi (1989-1998), (3) Tek mali pazarın konsolidasyon dönemi (1999-2007). 2008 öncesi AB bankacılık (denetim) hukukunda AB bünyesindeki düzenlemeler, ortak karar prosedürü

kapsamında AB'nin tek pazar olma niteliği de dikkate alınarak çeşitli mevzuat değişiklikleri ile gerçekleştirilmiştir.

AB bankacılık (denetim) hukukunda, finansal kurumların sınır ötesi işlemleri için AB direktifleri temel alınarak hazırlanmış ulusal düzenlemeler aracılığıyla ortak ve benzer düzenlemeler çerçevesinde yürüttüğü sistemleri bulunmaktadır. 2008 öncesinde AB'de denetleme konusu çok uluslu düzeyde ele alınmıştir. Bu dönemde denetim olgusu makro ihtiyati denetim (bankacılık sisteminin bütüncül olarak korunması ve sistemik olarak ortaya çıkabilecek risklerin engellenmesi) ve mikro ihtiyati denetim (bankacılık sisteminde rol alan aktörlerin hak ve menfaatlerinin korunması) olarak iki başlık altında ele alınmıştir. Yapılan araştırmalar, 2008 öncesi dönemde mikro ihtiyati denetimin etkin bir şekilde yapılmasına rağmen, makro ihtiyati denetimin yetersiz kaldığını ortaya koymuştur (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 3-4).

2001 yılında hazırlanan Lamfalussy Raporu (Rapor) bankacılık sisteminin denetleme usullerine yeni bir yaklaşım getirmiştir. Raporun yayımlanmasının ardından AB düzeyinde oluşturulan denetim yapısı 3 komiteden oluşmuştur. Bu komiteler; Avrupa Bankacılık Denetleme Kurumları Komitesi (CEBS), Avrupa Menkul Kıymetler Düzenleme Kurumları Komitesi (CESR) ve Avrupa Sigorta ve Emeklilik Denetleme Kurumları Komitesi (CEIOPS)'dir. Üç komite de AB üyesi devletlerin kendi denetleyicilerinden oluşmuştur. Komitelerin önerileri tavsiye niteliğinde olup, bağlayıcılıkları olmamıştir. AB bankacılık denetimine ilişkin bu eski sistemde, ulusal denetleyicilerin birbirleri ile uyumlu çalışması beklenmiştir. Buna karşılık, uyuşmazlıkların çözümünü sağlayacak herhangi mekanizma ortaya konulamamıştir. Diğer taraftan, teknik kuralların devlet seviyesinde belirlenmesi devletlerarası uygulamalar konusunda farklılıklara yol açmıştır (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 5).

2008 öncesi AB bankacılık denetimi düzenlemeleri aşağıda belirtilen ilkelere dayanmıştir (elebican, 2007: 123-124);

1. Üye devletlerde kişilerin ve kurumların mali sisteme güven duymalarının sağlanması ve bu güvenin korunması,
2. Kredi kurumlarının gerek kuruldukları, gerekse faaliyet gösterdikleri üye devletlerde eşit koşullarda rekabet etmelerini önleyen tüm kısıtlamaların ve engellerin kaldırılması,
3. Herhangi bir üye devlette faaliyet izni almış 0
4. Bir üye devlette yerleşik olanların, bir başka üye devlette faaliyet izni almış olan kredi kurumlarınca, kendi ülkelerinde ya da bir başka üye devlette sunulan mali hizmetleri satın almakta serbest olmaları,
5. Üye devletlerde kredi kurumlarına ilişkin hukuksal düzenlemelerin, hiç olmazsa temel hükümlerinin birbiriyle uyumlaştırılması,
6. Bir üye devletteki yetkili mercilerin, yürürlükteki ulusal mevzuata uygun olarak düzenlenen belgelerin, saptanan standartların ve normların, bir olgunun varlığına veya

yokluğuna ilişkin beyanların öteki üye devletlerin yetkili mercilerince tartışmasız kabul edilmesi,

- a. Kredi kurumlarına bir üye devlette verilen faaliyet izinlerinin tüm öteki üye devletlerde de geçerli olması ve kredi kurumlarının ayrıca özel bir izin almaya gerek olmadan diledikleri üye devlette şube açabilmeleri, sınır ötesi hizmet sunabilmeleri,
 - b. Birden çok sayıda üye devlette şube açan ya da mali hizmet sunan kredi kurumları üzerinde gözetim ve denetim yetkisinin, kural olarak kendilerine faaliyet izni vermiş olan üye devlette olması, yapılan gözetim ve denetimin faaliyet gösterdikleri öteki üye devletlerce de geçerli sayılması,
 - c. Ödeme güçlüğü içine düşen kredi kurumlarının mali sağlamlığa kavuşabilmelerini sağlama amacıyla uygulanacak yeniden yapılandırma önlemlerini belirleme ve ödeme gücünü tamamıyla yitirmiş olan kredi kurumlarının sistemden çıkmasına ilişkin kararları alma yetkisinin faaliyet iznini vermiş olan merciinin sorumluluğunda bulunması,
7. Üye devletlerin kredi kurumlarını gözetmek ve denetlemekle görevli mercileri arasında işbirliğini, bilgi ve görüş alış verişi sağlayacak sürekli ve etkin işleyen bir mekanizmanın kurulması,
 8. Üye devletler arasında ödemelerin, ulusal sınırlar içindeki ödemelere eşit olarak yapılması ve etkin işleyen bir mekanizmanın kurulması,
 9. Karşılıklılık ilkesinin gereklerine uyulması koşuluyla üye olmayan devletlerdeki kredi kurumlarının Toplulukta ayrımcı bir işleme uğramadan şube açabilmeleri, sınır ötesi sunabilmeleri, söz konusu ilkelerin belli başlılarını oluşturmaktadır.

2. 2008 KRİZİ, 2008 KRİZİNİN AB PİYASASINA ETKİSİ VE KRİZ SONRASINDA ALINAN ÖNLEMLER

2008 Krizinin ana kaynağını, finansal mühendislik kapsamında ortaya çıkan ve içeriği yatırımcılar tarafından tam olarak bilinmeyen karmaşık yeni finansal ürünler, risk yönetimi uygulamalarındaki eksiklikler, bankacılık kesimi ile reel sektörün birbirinden kopması ve ekonomik anlamda gelişmiş devletler tarafından uzun zamandır uygulanan bir çeşit taşınmaz finansman sistemi olan “mortgage” işlemleri olarak kabul edilmektedir. ABD mortgage pazarında başlayan 2008 Krizi, kanuni bir çerçevede düzenli bir biçimde devam eden ancak zaman içinde yapısal problemlerin önlenemeden büyümesi ve gayrimenkul kredi yapısında meydana gelen bozulmalar neticesinde yaşanan bir kriz olarak tanımlanmaktadır (Ermiş, 2018: 82). Mortgage kredisi işlemlerini yürüten bankalar, artan işlem hacminin meydana getirdiği riski fark ederek çok hızlı şekilde riski devretmiş ve riskin bütün dünyaya bölüştürülmesini sağlamışlardır. Bu nedenle ABD’de konut fiyatlarının şişmesi ve riskin artması başlangıçta kredi veren kuruluşları endişelendirmemiştir. Ancak risk dağıtımı o kadar

geniş kapsama yayılmıştır ki, dünyanın her yerindeki bankalar, yerel yönetimler ve emeklilik fonları krizden doğrudan etkilenmiş ve kriz küresel kriz haline gelerek dünyada birçoğ kurumun batma noktasına gelmesine neden olmuştur (Coşkun ve Eken, 2015: 109). Başka bir deyişle, sağlam olmayan temeller üzerinde bulunan bankacılık kesiminde yaşanan sorunlar bulaşıcılık ve yayılma etkisiyle başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere ekonomileri derinden etkilemiş ve güven kaybına neden olmuştur. Güven duygusunun kaybedilmesi, i ve dış talebi geriletmiş, ABD ve AB ekonomileri 2009 yılında ciddi anlamda krizi yaşamıştır (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 1).

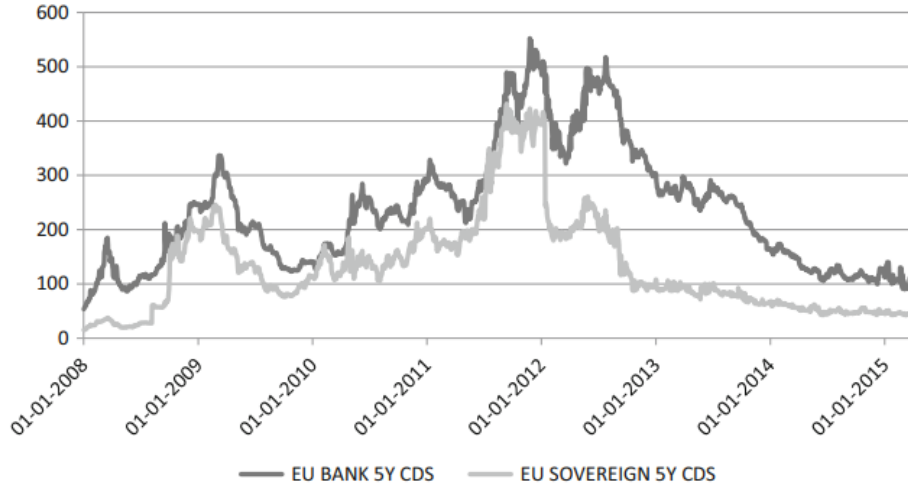
2008 Krizi, ekonomik performanslarda gözlenen gerilemeyi daha belirgin hale getirdiğinden Euro Bölgesi ülkelerinde ekonomik kaygılara yol açmıştır. AB ülkelerinin neredeyse hepsinde krizin etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik tedbir paketleri uygulanmaya başlanmıştır. Tedbir paketlerinin uygulanmasındaki başarı ve ülke ekonomilerinin tedbirlere vermiş oldukları tepkiler her ülkede farklı şekilde meydana gelmiştir. Ekonomik büyümedeki sorunlar, işsizlik oranlarındaki yükselme, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak için göze alınan bütçe açıkları Avrupa Birliği ekonomisinin temel problemleri haline gelmiştir (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 1-2; Odak, 2020: 25-46).

2008 krizi öncesinde Euro bölgesinde görölen önemli gelişmelerden birisi, kredi riskinin yayılması konusunda ülkeler arasında farklılıklar bulunmakla birlikte, ulusal hükümetlerin finansal riski ile yerel bankacılık sistemlerinin arasındaki etkileşimin, finansal kriz sırasında çarpıcı biçimde artmasıdır.

Bazı ülkelerde finansal sistemden hükümetlere doğru bir eğilim varken, bazı ülkelerde ise hükümetlerden finansal sisteme doğru bir eğilim görölmektedir. Hükümetin ve bankacılık sektörlerinin kaderi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum kredi temerrüt takası (CDS) spreadlerini gösteren Şekil 1'den de açıkça görölmektedir (Baglioni, 2016: 14).

Şekil 2, bankaların kredi riski ile hükümetlerin kredi riski arasında yüksek derecede bir korelasyona işaret etmektedir. İki serinin zaman kalıpları tarafından verilen izlenim, aralarında 0,82'ye eşit olduğu ortaya çıkan korelasyon katsayısının hesaplanmasıyla doğrulanmaktadır. Eylül 2008'de Lehman Brothers'ın çöküşü, finans sektörünün riskini önemli ölçüde artırmıştır. Bu risk, sermaye enjeksiyonları ve hükümetler tarafından sağlanan garantiler yoluyla büyük ölçüde kamu sektörüne aktarılmıştır.

Şekil 2'deki diğer ani yükseliş 2011-2012'de, ülke borcu krizinin Avrupa'daki birkaç ülkeyi, yani PIIGS olarak adlandırılan ülkeleri (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) vurduğu zaman ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, risk transferinin hükümetlerden bankalara doğru olduğu söylenebilir. Bu noktada, bankaların ülke riskine maruz kalma oranının genel olarak büyük olduğu söylenebilir.

Şekil 2. AB CDS Spreadleri: Bankalar ve Hükümetler (2008–2015)

Kaynak: Baglioni, A. (2016). The European Banking Union, A Critical Assessment. Switzerland: Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions.

Krizin Avrupa Birliği Bankacılık Sisteminde ortaya çıkardığı en önemli gerçek, birçok bankanın mali kriz sırasında yetersiz sermayeye sahip olduğu gerçeğidir (Baglioni, 2016: 11-12). AB hükümetleri, hem bir bütün olarak bankacılık sektörü için yeniden sermayelendirme planlarını hem de sorunlu bireysel finansal kurumlar için geçici önlemleri devreye sokarak tepki göstermişlerdir. Başka bir müdahale türü, hükümetlerin varlıkların değerinde meydana gelecek değer azalmalarına karşı sigorta sağlaması ya da bankaların sorunlu bazı varlıklarının doğrudan satın alınması olmuştur.

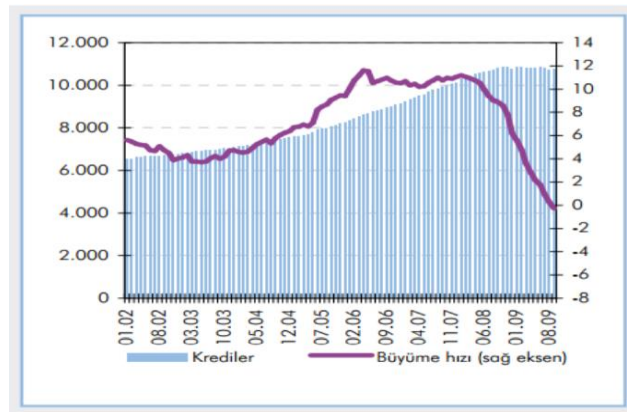
Birlikte ele alındığında, sermaye enjeksiyonları ve varlıkların satın alınması, AB hükümetleri tarafından bankaları desteklemek için harcanan kaynakların büyük bir kısmına denk gelmiştir. 2008-2013 döneminde harcanan toplam miktar 636 milyar Euro'dur, bu da bir yıllık GSYİH'nın neredeyse %5'ine eşittir. Ülkeler tarafından yapılan yardımlar farklılıklar göstermekle birlikte Almanya ve İngiltere 140 Milyar Euro'dan fazla yardımla en büyük desteği sağlamışlardır. GSYİH'ya oran olarak bakıldığında İrlanda, GSYİH'nın yaklaşık %40'ını harcayarak ilk sırayı almaktadır. Krizin temelini bir çeşit taşınmaz kredisi olan mortgage'ın oluşturması dolayısıyla, kriz sürecinde ve sonrasında kredi piyasalarının da etkilendiği görülmektedir.

Şekil 3'de Avrupa bankacılık sektöründeki kredilerin gelişimine ilişkin grafik yer almaktadır. Krizin başlangıç dönemlerinde kredilerdeki büyüme hızının düştüğü ancak Eylül 2009'a kadar kredi miktarlarındaki yükselişin devam ettiği görülmektedir. Eylül 2009'da kredilerin büyüme hızının negatife döndüğü ve kredi miktarlarında azalmalar yaşandığı belirtilmektedir. Rekor oranda küçülme yaşandığı ve ticaretin milli gelir içerisindeki payının azaldığı görülmektedir (Demir, 2015: 55).

Tablo 1. Avrupa Birliği Devletlerinin Bankacılık Sektörlerine Destekleri

	Toplam Yeniden Sermayelendirme ve Varlık Kurtarma (2008-2013)		Garantiler (2009-Yoğun Yılı)	
	Milyar Euro	2013 GSYİH' nin Yüzdesi Olarak	Milyar Euro	2009 GSYİH' nin Yüzdesi Olarak
Belçika	45,14	11,8	46,78	13,87
Bulgaristan	0	0	0	0
Çekya	0	0	0	0
Danimarka	11,09	4,5	6,45	2,89
Almanya	144,15	5,3	135,03	5,61
Estonya	0	0	0	0
İrlanda	65,38	39,9	284,25	173,81
Yunanistan	40,85	22,4	1,50	0,63
İspanya	94,76	9,3	36,13	3,44
Fransa	26,25	1,3	92,73	4,86
Hırvatistan	0	0	0	0
İtalya	7,95	0,5	0	0
Güney Kıbrıs	1,80	10,9	0,56	3,29
Letonya	0,95	2,9	0,54	2,91
Litvanya	0,23	0,7	0	0
Lüksemburg	2,60	5,7	1,65	4,36
Macaristan	0,21	0,2	0	0
Malta	0	0	0	0
Hollanda	28,02	4,6	36	6,31
Avusturya	11,60	3,7	15,45	5,58
Polonya	0	0	0	0
Portekiz	10,95	6,6	5,24	3,12
Romanya	0	0	0	0
Slovenya	3,15	8,9	1	2,87
Slovakya	0	0	0	0
Finlandiya	0	0	0,06	0,03
İsveç	0,78	0,2	14,26	4,87
İngiltere	140,54	7,4	158,22	10,10
AB (Toplam)	636,40	4,9	835,84	7,08

Kaynak: Baglioni, A. (2016). The European Banking Union, A Critical Assessment, Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, 11.

Şekil 3. Avrupa'da Bankacılık Sektörü Kredilerin Gelişimi (Milyar Euro, %)

Kaynak: Demir, M.(2015). 2008 Küresel Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 55.

Krizin geniş çerçeveye yayılmasında, kriz öncesi dönemdeki finans sektörünün denetim sisteminin yetersizliği, gereken tedbirlerin alınmasında geç kalınması, kriz sonrası süreçte denetleyici ve düzenleyici yapıların nitelik ve yeterliliğinin öneminin anlaşılmasına ve mevcut sistemdeki denetleyici ve düzenleyici yapıların sorgulanmasına yol açmıştır. AB bankacılık sisteminin denetimi ve düzenlemesinin yeniden yapılandırılması önemli ve öncelikli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 2, Odak, 2020: 25-46).

2008 öncesinde ABD’de ortaya çıkıp Avrupa’yı da etkisine alan kriz sürecinde, ulusal bankacılık sistemlerinde var olan yapısal kırılmalıklar ve kamu maliyesindeki zafiyetler, AB liderlerini “Finansal Birlik” sürecinin yeniden canlandırılması ve bunun için de ulusal denetim sistemlerinin de ötesinde sağlam güvenlik ağının oluşturulmasına doğru itmiştir (Zadeh, 2021; Çamlıca, 2016: 3).

Avrupa Birliği bankacılık kesiminin 2008 Krizinden olumsuz etkilenmesi, AB düzeyinde yeni denetim anlayışının benimsenmesi zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Mali sektöre ilişkin sıkı kuralların yanı sıra yetkili makamlar tarafından yapılan denetimin sıkı tutulmasının ve ulusal denetim makamları ile işbirliğinin öneminin farkına varılmış ve kriz sonrasında bu kapsamda düzenleme çalışmaları yapılmıştır (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 5).

2008 Krizi sonrası, Avrupa genelinde yeni finansal denetim süreci oluşturma amacıyla harekete geçen AB tarafından, Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB)’nin kuruluşundan bu yana gerçekleştirilen en kapsamlı reformlara imza atılmıştır. Avrupa Bankacılık Otoritesi (EBA), AB genelinde denetim süreçleri ve prosedürlerinin uyumlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bankacılık birliğinin bir parçası olarak, uyumlaştırma süreci, Tek Denetim Mekanizmasının (SSM) kuruluşundan bu yana tek tip bir standarda ulaşacak şekilde gelişmiştir (Fontan ve Dğr., 2019: 16).

Tablo 2. Denetim Süreçleri ve Prosedürleri

	Sıklık	İçerik	Sonuç	Kapsam
Denetleyici Gözden Geçirme ve Değerlendirme Süreci	Yıllık	-İş Modeli Değerlendirmesi -Sermaye yeterliliği -Likidite ve Fonlama -İç Yönetim -Sermayeye yönelik riskler	- Denetim puanı - Gereksinimler	-Konsolide -Şubeler için geçerli değil
Denetleyici İnceleme Süreci	Yıllık	-Yerinde denetimler -Saha dışı denetimler -Diğerleri	Denetim yılı için planlama	- Konsolide -Şubeler için geçerli
Stres Testleri	Yıllık	Stresli bir senaryoda sermaye yeterliliği	Sermaye seviyelerinin dış değerlendirmesi	-Konsolide -Şubeler için geçerli değil
İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Programı ve İçsel Likidite Yeterliliği Değerlendirme Programı	Yıllık	İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Programı ve İçsel Likidite Yeterliliği Değerlendirme Programının gözden geçirilmesi	Denetleyici Gözden Geçirme ve Değerlendirme Sürecine entegre edilen görüş	-Konsolide -Şubeler için geçerli değil
Kurtarma Planının Gözden Geçirilmesi	Yıllık	Grup kurtarma planının gözden geçirilmesi	Denetçi değerlendirme mektubu	-Konsolide -Şubeler için geçerli değil
Dâhili Risk Modeli Doğrulaması	Uygulanabilir değil	Sermaye, piyasa, operasyonel ve diğer sermaye modellerinin doğrulanması	Doğrulama raporu	-Konsolide -Şubeler için geçerli değil
Yerinde ve Uygun	Uygulanabilir değil	Yönetim kurulu üyelerinin ve diğer kilit fonksiyon sahiplerinin deneyimlerinin, itibarlarının ve profesyonel geçmişlerinin değerlendirilmesi	Yerinde ve uygun raporu	-Konsolide - Bireysel

Kaynak: Fontan ve Dđr. I. A. (2019). Banking Supervision And Resolution in The EU Effects On Small Host Countries In Central, Eastern And South Eastern Europe, Worldbank Group, Working Paper, April, p.16.

3. AVRUPA BİRLİĞİ VE AB BANKA DENETİMİNDE 2008 SONRASINDAKİ GELİŞMELER

3.1. 2008-2012 Dönemi

Avrupa’da 2007 yazında ortaya çıkan ve Lehman Brothers’ın düşüşünden sonra Ekim 2008’de zirveye ulaşan mali kriz, tek mali piyasanın temel varsayımlarını baltalamış ve mali bütünleşmede kısıntıya yol açmıştır. Krize verilen tepkiler büyük ölçüde üye devletlerin tek taraflı eylemlerinden oluşmuş ve bunlar domino etkisiyle kendi finansal sistemlerini yayılmalardan korumaya çalışmışlardır. Banka kurtarmaları ve garantileri gibi tek taraflı eylemlerin sonucu, finansal kurumların sağlamlığının, onları destekleyen üye devletin bütçe kapasitesine bağlı hale gelmesi olmuştur. Buna karşılık, üye devletler, kamu maliyesinin sağlamlığını etkileyen kendi mali sistemlerindeki büyük yükümlülükleri içselleştirmişlerdir. Bu, ardından gelen kamu borç krizinin tohumunu atmıştır. Bunun anlamı, finansal hizmetlerin menşee devletten bağımsız olarak sağlanmasına dayanan piyasa entegrasyonu paradigmasının artık savunulabilir olmamasıdır. Tek finansal piyasanın etkin şekilde yeniden ulusallaştırılmasına yol açmıştır. Bu durum, finansal düzenleme ve denetim için Avrupa mimarisinde reform yapmanın arka planıdır. İvme, “Comite” des Sages”ın tavsiyelerinden olan “2009 De Larosie’re Raporu” ile gelmiştir (EESC, 2021). Reform, üç yasal ve kurumsal değişikliktir oluşmuştur.

Birincisi; denetim komitelerinin yerini, standartlar biçiminde kural koymadan Avrupa hukukunun uygulanmasına ve kriz yönetimine kadar geniş kapsamlı yetkilere sahip Avrupa ajanslarının almasıdır. Ana yenilik, bu ajansların, Avrupa Denetim Otoriteleri [European Supervisory Authorities, (ESAs)] (ADO), ulusal denetçiler ve mali kurumlarla ilgili olarak belirli durumlarda yasal olarak bağlayıcı kararlar almasını sağlamaktır. Bu, Avrupa kurumlarına yetki devrine ilişkin Meroni doktrininin (Meroni, 1958) sınırında durmaktadır (Gürsel ve Önüt, 2009: 60). ESA’ların, örneğin bir mali krizde vergi mükelleflerinin fonlarının kullanımına yol açabilecek belirli eylemi empoze ederek mali yük oluşturabilecekleri durumlarda bu tür doğrudan uygulanabilir kararları alamayacakları bir “mali koruma maddesi”, üye devletlerin koyduğu bir kısıtlamadır. Bu koruma hükmü, ulusal mali egemenlik üzerinde etkisi olabilecek Avrupa yetkilerinin kullanımına getirilen sınırları işaret etmektedir.

İkincisi; kurumsal değişiklik, makro ihtiyati gözetim yoluyla finansal sistemin istikrarını korumak amacıyla Avrupa Sistemik Risk Kurulu’nun [European Systemic Risk Board (ESRB)] kurulmasıdır. Kriz, sistemik riskleri önlemek ve yönetmek için gerekli Avrupa düzenlemelerini hesaba katmadan, tek mali piyasanın gelişiminin yalnızca piyasa entegrasyonuna odaklandığını ortaya koymaktadır. ESRB’nin oluşturulması, dar entegrasyon hedeflerinin takip edilmesinden, finansal istikrarı korumak için piyasa entegrasyonunu kısıtlayabilecek yeni Avrupa yetkinliklerinin getirilmesine geçişi işaret etmektedir. Bu aynı zamanda tek pazar çerçevesinin sınırlarını da test

etmektedir. Entegrasyona tek mali piyasayı oluşturmak için yasal dayanağın, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma m. 114 (ATAm. 95) uyumlaştırma hükmü, doğrudan yardımcı olmayan kamu politikasından sorumlu bir organın oluşturulmasını sağlayıp sağlamayacağı sorusuna yol açmıştır. ESRB'nin yetkilerinin bağlayıcı olmayan uyarı ve tavsiyelerin kabul edilmesinin ötesine geçemeyeceği gerçeğini de haklı çıkarmıştır.

Krizden bu yana gerçekteşirilen üçüncü değişiklik; “tek kural kitabı” kavramıyla alakalı olmuştur. İlk olarak 2000'lerin başında Tommaso Padoa-Schioppa tarafından ve daha sonra De Larosie're Raporu tarafından savunulan bir kavram olan “tek kural kitabı” kavramı, tek finansal piyasayı doğrudan tek kurala tabi tutarak, entegrasyonu gerçekteşirmeyi hedeflemektedir. Avrupa hukukunu iç hukuka aktaran ve onu eşit olmayan şekilde uygulayan ulusal kanunların ve ulusal denetim düzenlemelerinin hâkimiyetinin yerini alacak olan bu kavram, aynı zamanda ulusal yasaların asgari düzeyde uyumlaştırılması ve karşılıklı tanınması artık uygulanmayacağından veya ilgili olmayacağından, tek pasaport çerçevesinin yerini almaktadır. Bunun yerine, tek kural kitabı, tek pazar kurallarının “maksimum uyumunu” amaçlayan doğrudan uygulanabilir Avrupa düzenlemelerinin artan kullanımını yoluyla gerçekteşirilmiştir. Komisyon tarafından yetkilendirilmiş ve uygulama tasarrufları ve ESA'nın kılavuz ilkeleri ve tavsiyeleri ile tamamlanacaktır. Bununla birlikte, ulusal makamlar, yargı yetkilerini koruyacak, tek kural kitabının uygulanması ve ayrıca mali krizlerin yönetimi için sorumluluklarını sürdürecektir. Bir dereceye kadar, tek kural kitabı, tek finans piyasasının ilk “uyum yoluyla entegrasyon” döneminin yaklaşımına dönüşün sinyalini vermiştir (Mack, 2020: 5-7).

Bu üç yasal ve kurumsal yenilik daha sonra başka denge yaratmıştır. Avrupa yeterlilikleri; ESA'lar, ESRB ve tek kural kitabı konseptinin oluşturulmasıyla genişletilmiştir. Ulusal otoriteler, kriz yönetimi de dâhil olmak üzere kendi iç yargı yetkilerini korudukları için ulusal egemenlik korunmuştur. 2012 senesine gelindiğinde ise tek mali piyasanın yasal ve kurumsal çerçevesinin evrimi, muhtemelen Antlaşma kapsamında başarılıbileceklerin sınırlarına dokunmuştur. Bankalar ve ilgili üye devletlerin arasındaki artan karşılıklı bağımlılık nedeniyle ağırlaşan Euro bölgesindeki kamu borç krizini ele almak için yeterli çerçeve sağlamaktan uzak kalmıştır.

3.2. Euro Bölgesi Zirvesi (29 Haziran 2012)

Haziran 2012'de Euro bölgesindeki kamu borç krizi zirveye ulaşmıştır. İtalya ve İşpanya'nın kamu borcu faiz oranlarının sürdürülemez seviyelerine sürekli yükselmesi, Euro'nun kendisinde varoluşsal şüpheleri artırarak, sözde “yeniden değerleme riskine” yol açmıştır. Para Birliğinin sürdürülebilirliği tehlikeye girmiştir. 28 ve 29 Haziran 2012 tarihli Euro Bölgesi Zirvesi, kamu borç krizinin yönetiminde dönüm noktası olmuştur. Bankaların ESM tarafından doğrudan yeniden sermayelendirilmesi olasılığının açılmasıyla Euro bölgesi bankacılık sektörünün risklerinin karşılıklılaştırılması ve bankacılık denetimi konusundaki yetkinliklerin Avrupa düzeyine aktarılması hususlarındaki, 29 Haziran'ın erken saatlerinde Zirve'nin nispeten kısa ve karmaşık açıklaması, Euro bölgesi üye devletleri arasında kararlaştırılan kurumsal değerleme adalet getirmemiştir.

ESM'nin Euro bölgesi bankalarını doğrudan yeniden sermayelendirme olasılığı, yetersiz sermayeli bankayı kurtarmanın mali yükünün artık ulusal kamu hesaplarına düşmeyeceği ve böylece tek bir üye devletin borcunu artıracakı anlamına gelmiştir. Bunun yerine, bir Euro bölgesi banka kurtarmasının maliyeti, ESM'yi taahhüt eden tüm Euro bölgesi üye devletleri arasında karşılıklı olarak karşılanmıştır. Bu, "ECB'yi içeren" tek denetim mekanizmasının kurulmasına ilişkin Zirve bildirisıyla şarta bağlı hale getirilmiştir. Avrupa Merkez Bankası'nın Euro bölgesinde tek bankacılık denetçisi olacağını açıkça ima eden mekanizmanın yasal dayanağı Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma olmuştur. Üye Devletler Zirve'de, Euro bölgesi bankalarının karşılıklı sorumluluğunun ancak Euro bölgesi seviyesinde denetimle eşleştirildiğinde gerçekleşebileceğine karar vermişlerdir. Gerekçe, Euro bölgesi yükümlülüğünün ulusal denetimle uyumlu olmaması olmuştur; bu da bir Euro bölgesini geri döndürmez kilidin potansiyel maliyetlerini en aza indirmek için teşviklerden yoksun bırakmıştır. Ulusal denetimden bağımsız Euro bölgesi bankacılık denetçisinin, tüm Euro bölgesi üye devletleri ve ilgili vergi mükellefleri için bankacılık risklerini ve potansiyel maliyetleri en aza indirmesi hedeflenmiştir.

SSM'nin kurulması, Euro bölgesindeki bankacılık risklerinin karşılıklı hale getirilmesi ile bankacılık denetimi üzerindeki ulusal egemenliğin kaybı arasında tam karşılıklılık oluşturmuştur. Aynı zamanda Avrupa Konseyi Başkanı'nın ara raporunda ortaya konulan uzun vadeli DAÜ vizyonuyla da örtüşmüştür. Haziran 2012 Zirvesi'nde sunulan raporun vizyonu, "EMU için dört yapı taşı" içermektedir: Demokratik meşruiyet ve hesap verebilirlik ile birlikte entegre mali, bütçe ve ekonomik politika çerçeveleri. Entegre mali çerçeve kavramı, büyük ölçüde Bankalar Birliği olarak bilinen kavrama, tek Avrupa bankacılık denetiminden, tek bir banka çözüm mekanizmasından ve ortak bir mevduat sigortasından oluşan bir sisteme karşılık gelmiştir. Amaç, EMU için entegre ve istikrarlı bankacılık sistemi için kurumsal temel sağlayabilmektir. Bankacılık Birliği kavramı, 3 sene sonra, Avrupa Mevduatı Sigorta Planı öneren "Beş Başkan" Raporu ile daha da ayrıntılı hale getirilmiştir. Avrupa Mevduat Sigorta Sistemi (European Deposit Insurance Scheme (EDIS-AMSS)), banka mevduatlarının asgari kapsamı ile ilgili riskleri karşılıklı hale getirmeyi amaçlamaktadır (Elliot, 2012: 41-42). Euro bölgesi bankalarının doğrudan yeniden sermayelendirilmesi yoluyla krizi derhal durdurma ihtiyacı, yalnızca uzun vadeli olarak düşünülen kalıcı kurumsal kararı hızlandırmıştır.

3.3. Tek Denetim Mekanizmasının Yasal Temeli

SSM'nin yasal dayanağı, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma m. 127/6'da Antlaşma'nın para politikası bölümünde yer almakta ve ESCB ve ECB Tüzüğünde de tekrarlanmaktadır. Aynı zamanda, bankacılık denetiminin yürütülmesi, tek pazarın bir alanı olan finansal hizmetlerin sağlanmasıyla ilgili yetkinliklerin bir parçasıdır. Hem para birliği çerçevesi hem de tek pazar ile ilgili olması yönü, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın ikili bir niteliğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu da, zaman içinde Avrupa Birliği ile mükemmel bir çakışma

olduğunu varsayan para birliğinin üniter ve kapsayıcı çerçevesini yansıtmaktadır. Hükümün bu ikili doğası, Bankacılık Birliğinin “genetik kodunu” anlamak için anahtardır.

İlk çıkarım, Bankacılık Birliğinin yetki alanının çevresiyle ilgilidir. Hükme göre, bankacılık denetimi alanında ECB’ye ek görevler aktarmak için hızlı prosedür olarak oluşturulmuştur. ECB’nin sadece kendi merkez bankacılığı yetki alanı dâhilinde bankacılık denetim görevlerini yerine getirebileceğini ima etmektedir. Kararlar ve düzenlemeler gibi yasal işlemleri yalnızca Euro Bölgesi Üye Devletlerinde uygulanabilmektedir. Bu, özellikle Tek Çözüm Mekanizması’nın yargı yetkisi SSM’den sonra geldiğinden, Bankacılık Birliği’nin yargı yetkisini tanımlamaktadır.

Bir diğer ilgili sonuç, ECB içindeki para politikası ve bankacılık denetimi arasındaki “ayrılık ilkesi” dir. ECB’ye bankacılık denetiminin emanet edilmesi, para politikası ve bankacılık denetiminin aynı kurumda birleştirilmesinin uygunluğuna ilişkin endişeleri artırmaktadır. Söz konusu endişelere yanıt, her iki işlevin karar alma süreçlerini korumak amacıyla ECB içindeki “ayrılık ilkesi” ile verilmiştir. İlkenin temel sonucu, denetim görevlerini merkez bankacılığı tarafından ayrı olarak planlamak ve yürütmekle sorumlu olan ulusal denetim makamları temsilcilerinden oluşan ECB’nin zorunlu organı olarak bir Denetim Kurulunun kurulması olmuştur. Bu ayrım, denetim kararları için ters oylama prosedürlerinin getirilmesiyle pekiştirilmiştir (Morra vd., 2017: 567-589).

Üçüncü bir çıkarım, Bankacılık Birliğinin kurumsal çerçevesi ile ilgilidir. Hükümde (m.127/6), yalnızca ECB bankacılık denetim görevlerine ilişkin hukuki dayanağı sağlamaktadır. Bankacılık denetimi için yeni kurumsal sistem, örneğin federal sistem veya ABD’dekine benzer ikili sistem oluşturmak için temel oluşturmamıştır. Bu, tüm Euro bölgesi bankacılık sisteminin denetiminden tek başına ECB’nin sorumlu olacağı anlamına gelmektedir. Daha önce Euro bölgesinde yirmiden fazla ulusal otoriteye emanet edilmiş olan yetkilerin böylesine ani merkezileştirilmesi, çok zorlayıcı olmuştur.

Küçük yerel kurumların Avrupa düzeyinde doğrudan denetimini yürütmek de orantılı veya Bankacılık Birliği mantığına göre gerekli olmayacaktır. Bu nedenle, m. 127/6 hükmü merkezileştirici yapısına rağmen, bankacılık denetiminin yürütülmesinde âdemi merkeziyetçiliğin sağlanması gerekli olmuştur. Ana âdemi merkeziyet mekanizması, SSM içinde “önemli” ve “daha az önemli” bankalar arasında bir ayrım getirmektedir. ECB, “önemli” olarak kabul edilecek bankalar ve bankacılık gruplarıyla ilgili olarak doğrudan denetim görevlerini yerine getirecektir. Bu, toplam aktifleri 30 milyar Euro’nun üzerinde olan veya toplam aktiflerin yurtiçi ekonominin GSYİH’ye oranının GSYİH’nin %20’sinin üzerinde olan bankaları içermektedir.

Öte yandan ulusal denetçilerin, “önemli” bankaların denetiminde ECB’ye yardımcı olmaları gerekmektedir. “Daha az önemli” olduğu düşünölen bankaların doğrudan denetiminden ise sorumlu olmaya devam edeceklerdir. 127/6 maddesi, ulusal makamlara denetim yetkileri veremediğinden, SSM Yönetmeliği, ECB’nin münhasır yetkilerinden, “daha az önemli” bankaların günlük denetimine ilişkin bir görevler listesi çıkarmıştır. Bu görevler, ECB tarafından tanımlanan çerçeve içinde ve onun gözetimi altında ulusal denetçilerde kalmıştır. ECB, “yüksek denetim standartlarının tutarlı bir şekilde

uygulanmasını” gerekli gördüğünde, “daha az önemli” bankaların denetimini devralabilmektedir. Böylece, 127/6 maddesinin mekaniği, denetimi Avrupa düzeyinde merkezileştirilmiş “önemli” bankalar ile denetimi ulusal düzeyde merkezi olmayan “daha az önemli” bankalar arasında ayırım yapılmasına yol açmıştır. Bu ayırım, tek çözüm mekanizması çerçevesinde yansıtılmıştır.

Kurumsal sonuç, Avrupa ve ulusal yetkinliklerin tek bir SSM ve daha sonra da SRM’nin herhangi bir açık tanım veya sınıflandırmaya meydan okuyan tek sisteminde benzersiz ve emsalsiz kombinasyonu olmuştur. Ulusal makamlar tarafından desteklenen “önemli” bankaların doğrudan denetimi ve çözümüne ilişkin münhasır Avrupa yetkileri; “daha az önemli” bankaların denetimi ve çözümü için ulusal yetkileri; ulusal makamların gözetimi için Avrupa yetkileri ve makro ihtiyati görevler gibi Avrupa ve ulusal makamlar arasındaki paralel yetkinlikler (Ferrari, 2015: 524-525).

Son olarak, m. 127/6 maddesinin diğer anlamı, Bankacılık Birliği ile tek mali piyasa arasındaki uyumsuzluktur. SSM’nin kurulması, tek mali piyasa içinde entegrasyonun derinleşmesine yol açmaktadır. ECB, bankacılık denetçisi olarak bankacılık lisansları için tek bir giriş noktası ve tek bir kural kitabının tek tip şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. Bu, bankacılık sistemini “Avrupalılaştırır” ve bireysel üye devletlerle olan bağları koparmaktadır. Ancak entegrasyonun bu şekilde derinleştirilmesi sadece Euro Bölgesi üye devletleri ile ilgilidir. 127/6 maddesinin mekaniği, herhangi bir üye devletin Euro’yu benimsemediği sürece Bankacılık Birliği’ne katılmasını engellemektedir (Moloney, 2014: 1661-1669).

Hukuki çerçevesi bu şekilde çizilen SSM içinde bankacılık denetiminden sorumlu ECB’nin attığı ilk adım, Euro bölgesindeki bankaların bilançolarının incelenmesi olmuştur. “Kapsamlı Değerlendirme” adı altında yürütülen banka bilançolarının incelemesi 2014 yılı içerisinde yapılmış ve 26 Ekim 2014 tarihinde sonuçları açıklanmıştır. Bu değerlendirme, bankacılık birliğinin başlamasından sonra ortaya çıkan banka zararlarının ülkeler arası olası paylaşımını en aza indirmek için Haziran 2013 tarihli Avrupa Konseyi tarafından politika düzeyinde istenen SSM için bir tür ön koşul olarak ortaya çıkmıştır. “Kapsamlı Değerlendirme”nin amacı, önemli bankaların sermaye eksikliklerinin, özel fonlardan ve ulusal kamu desteklerinden yararlanarak yönetilmesini sağlamak olmuştur. Bu, uygulamanın resmi hedefi olan bankaların bilançolarını güçlendirmek, şeffaflığı artırmak ve banka paydaşlarının güvenini oluşturmak gibi hedefler ile uyumlu bir şekilde yapılmıştır. Ancak sürecin siyasi amacı, her ülkenin son 7 yılda yaşanan finansal ve ekonomik kriz sırasında kendi bankacılık sisteminin biriktirdiği kayıpların maliyetini üstlenmesi gerektiğini açıkça ortaya koymak olmuştur. ECB tarafından yapılan inceleme ECB’ nin doğrudan gözetimi altında olan 130 bankayı içermiştir ki bu SSM bölgesinde yer alan bankaların toplam aktiflerinin %82’sini oluşturmuştur. “Kapsamlı Değerlendirme” iki ana bölüm başlığı altında yapılmıştır. (1) Varlık Kalitesi İncelemesi (AQR) ve (2) Stres Testi.

ECB tarafından 2014 yılında uygulanan “Kapsamlı Değerlendirme”, Euro bölgesinde yer alan önemli bankaların bilançoları hakkında değerli bilgiler sunarak, bankaların açıkladıkları muhasebe bilgilerinin şeffaflığına katkı sağlamıştır. Ayrıca, bankalardan kapsamlı değerlendirme sonuçlarını

gelecek planlarına dâhil etmek için gerekli düzeltici önlemleri almalarını isteyerek bu faaliyete başlayan ECB'nin denetim faaliyeti için faydalı bir başlangıç noktası olmuştur. Yapılan stres testinin ciddiyeti, AB düzeyinde gerçekleştirilen diğer benzer uygulamalardan daha fazla olmuştur (Baglioni, 2016: 71).

3.4. Tek Çözüm Mekanizmasının Yasal Temeli

Bankacılık Birliğinin ikinci ayağı, “Tek Çözüm Mekanizması”dır (SRM). Van Rompuy Raporunda, hükümdarlar ve bankalar arasındaki bağı kırmada SSM'nin tamamlaması önerilmiştir. SRM kavramı ilk olarak 2008 mali krizinden sonra Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board (FSB-FİK) tarafından uygulamaya konulan küresel bankacılık çözüm rejiminden kaynaklanmıştır. Bu rejimin mantığı, bir bankayı kurtarmak için kamu fonlarının kullanılması olasılığını en aza indirmektir. Bir banka başarısızlığı, başka bir ticari şirketin başarısızlığına olabildiğince benzemelidir. Bu, sistematik sonuçlar yaratmadan maliyetlerin bankaların sahipleri ve alacaklıları üzerinde yoğunlaşmasını gerektirmektedir. Bir bankanın çözümü, mali istikrarı bozmadan ve kamu fonlarını kullanmadan sağlanmalıdır. Bu, zararların karşılanması için çözüm otoritesi tarafından öz kaynakların kurtarılması ve teminatsız alacaklı taleplerini içermektedir (FSB, 2011).

FSB'nin küresel çözüm rejimi geniş çapta uygulanmıştır. AB'de, Banka Kurtarma ve Çözüm Yönergesi [Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD)] tarafından tanıtılmıştır. SRM Tüzüğü daha sonra BRRD kurallarını Bankacılık Birliği içinde uygulamak için kurumsal bir çerçeve sağlamıştır. Merkezi karar alma Tek Çözüm Kurulu'na [Single Resolution board (SRB)] ve SRB'ye ait olan finansman çözümü için bir Tek Çözüm Fonuna [Single Solution Fund (SRF)] dayanmaktadır. FSB'nin küresel çözüm rejimi geniş çapta uygulanmıştır. AB'de, BRRD tarafından tanıtılmıştır. SRM Tüzüğü daha sonra BRRD kurallarını Bankacılık Birliği içinde uygulamak için kurumsal bir çerçeve sağlamıştır. Merkezi karar alma ve SRB ve SRB'ye ait olan finansman çözümü için bir SRF oluşmaktadır (Zavvos ve Kaltsouni, 2015: 117-149).

SRM'nin kurulması çeşitli yasal zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi yasal dayanağı noktasındaydı. Soru, TFEU m. 114'ün SRM'nin ve onun içinde SRB'nin kurulması için yasal temel sağlayıp sağlayamayacağıydı. Bu hüküm, mahkeme tarafından birçok durumda belirtildiği gibi, tek pazarın tamamlanması için ulusal kanunların uyumlaştırılması sürecine yalnızca temel sağlayabilecek bir “uyumlaştırma maddesidir”. Bu nedenle, SRM'nin tek finansal piyasanın uyumlaştırma tekniği olarak gerekçelendirilmesi gerekmektedir. SRM Yönetmeliği, TFEU m. 114'e dayandırılması için üç argüman sağlamaktadır.

Birincisi, çözüm kurallarının tek tip uygulaması merkezi bir otorite gerektirdiğinden, SRB'nin çözüm kararları uyumlaştırıcı önlemlerdir. İkinci olarak, SSM ve SRM, Bankacılık Birliğinin işleyişinde karşılıklı olarak bağımlıdır. SSM, SRM tarafından tek tip uygulama çözüm kuralları ile tamamlanırsa, denetim kurallarının tek tip şekilde uygulanmasını sağlayabilmektedir. Üçüncüsü, tek

tip çözümlene kuralları ve üye devletler arasında eşit çözüm finansmanı koşulları, mali istikrarı destekler. Bu da tek mali piyasanın işleyişini kolaylaştırmaktadır. İkinci zorluk ise, bir Avrupa ajansı olarak SRB'ye çözüme ilişkin karar verme yetkilerinin verilip verilmeyeceğiydi. Bu tür yetkiler, geniş bir takdir ve muhakeme marjını içermektedir.

Ulusal mali egemenliğin korunması BRF'nin kullanımına getirilen çeşitli güvencelerle sağlanmaktadır. Bu güvenceler, TFEU m. 125 kapsamındaki kurtarma yasağının Bankacılık Birliği'nde ne kadar geniş kapsamlı yorumlandığını ve uygulandığını ve fiili olarak BRRD kapsamında bankaların kurtarılmasına kadar genişletildiğini göstermiştir. Bunlar, daha önce kurtarma kararlarına yol açan ulusal çıkarlardan bağımsız Avrupa otoritesi olan SRB tarafından fonun kullanımına ilişkin alınan kararların kontrolünü içermekteydi. Bu güvenceler, SRF kullanımını kurtarma dışı bırakma yasağının ruhundan kaçabileceğine dair herhangi bir endişeyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. Ayrıca, üye devletlerin, SRF gibi özel kökenli olanlar da dâhil olmak üzere, fonların dağıtımını Avrupa düzeyine tahsis etme yetkilerini devretme konusundaki isteksizliklerini de yansıtmışlardır. Bu nedenle, 29 Haziran 2012 tarihli Euro Bölgesi Zirvesi, bankacılık riskleri için üye devletlerin müşterek sorumluluğunun ulusal sorumluluğun yerine geçmesini amaçlasa da bankaların kurtarılmasının yasaklanması ve getirilen kefalet kuralları nedeniyle böyle bir geçiş nihai olarak gerçekleşmemiştir. Bankalar üzerindeki Avrupa kontrolü, Avrupa yükümlülüğüne değil, özel sorumluluğa dönüşmüştür.

4. 2008 YILI SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK DENETİMİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

2008 krizinden sonra AB bankacılık denetimi büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişimi hazırlayan çalışmaların en önemlisi “*De Larosiére Raporu*” olarak adlandırılan rapordur. Bu raporda, 2008 krizi ve öncesinde AB bankacılık denetiminde yaşanan sorunlar tespit edildikten sonra çözüm önerileri ortaya konmuştur. Bu raporda ortaya konan temel düşünce, bankacılık kesiminde düzenleme ve denetimin birbirine bağlı olduğu gerçeğidir. Rapora göre yetkin ve iyi tasarlanmış denetim olmadan iyi düzenleyici politikalar etkisiz olacaktır. Bu nedenle her ikisinde de yüksek standartlar gereklidir. Öte yandan, mikro ihtiyatlı ve makro ihtiyatlı denetim arasındaki ayırım da önem göstermektedir. Bunların her ikisi de özünde olduğu kadar operasyonel açıdan da açıkça iç içe geçmiş durumda bulunmaktadır.

Mikro ihtiyatlı denetimin temel amacı, finansal kurumların sorunlarını/sıkıntılarını denetlemek ve sınırlamak, böylece söz konusu kurumun müşterilerini korumaktır. Mikro ihtiyatlı denetim, finansal kurumların başarısızlığını önleyerek, bulaşma riskini ve genel finansal sisteme güven açısından müteakip olumsuz dışsallıkları önlemeye (veya en azından hafifletmeye) çalışmaktadır.

Makro ihtiyatlı denetimin amacı ise, genel ekonomiyi reel çıktıdaki önemli kayıplardan korumak için bir bütün olarak finansal sistemin sıkıntılarını sınırlamaktır. Finansal sisteme yönelik riskler, bir finansal kuruluşun karşılaşılabileceği riskler olabildiği gibi küresel sistemik risk şeklinde,

diğer bir değişle birçok finansal kurumun aynı risk faktörlerine maruz kalmasından da doğabilmektedir. O nedenle Makro ihtiyatlı denetim, yaygın veya ilişkili şoklar ile finansal sistemin zincirleme bulaşıcılık gösteren şoklarına özellikle dikkat etmelidir. Makro-ihtiyatlı denetim, mikro düzeyde denetimi etkilemediği sürece anlamlı olamaz. Diğer taraftan mikro ihtiyatlı denetim, makro düzeydeki gelişmeleri yeterince hesaba katmadan finansal istikrarı etkili bir şekilde koruyamaz (De Larosiére, 2009).

2008 Krizi, AB banka ve finans sistemindeki yapısal zayıflıkların görölmesini sağlamış ve krizden çıkarılan dersler sonucunda özellikle Euro Bölgesi'nde bankacılık sisteminin güçlendirilmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır (İnci ve Gürbüz, 2020: 83). Bu çalışmalar kapsamında öncelikle 29 Eylül 2010 tarihinde, AB'de bütçesel ve makroekonomik gözetimi ve denetimi güçlendirmek amacıyla kapsamlı ekonomik yönetişim paketi kabul edilmiştir. AB bankacılık denetim yapısının güçlendirilmesi ve yeniden şekillendirilmesi amacıyla, 3 Avrupa Birliği Denetim Otoritesi ve Avrupa Sistemik Risk Kurulu'nun kurulmasına yönelik hazırlıklar yapılmış ve bu hazırlıklara ilişkin teklifler 2010 yılında kabul edilmiştir. Öte yandan 2008 öncesi var olan 3 komitenin görev alanları içindeki sorumlulukları da arttırılmıştır. (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 5-6)

Yeni kurulan özerk yapılı AB Denetim Otoritelerinin (Avrupa Bankacılık Otoritesi- European Banking Authority-EBA, Avrupa Sigorta ve Emeklilik Otoritesi-European Insurance and Occupational Pensions Authority-EIOPA ve Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi-European Securities and Markets Authority-ESMA) sisteme girişi ile AB finans piyasaları için oldukça önemli bir adım atılmıştır. Kurulan bu yapıların, AB üye devletlerindeki gözetim ve denetim kuruluşlarıyla birlikte faaliyet göstermesi, uyumlaştırılmış kurallar ve bunların sıkı ve uyumlu bir şekilde uygulanmasını temin ederek, AB ile AB ülkelerindeki ulusal denetimde koordinasyonun sağlanması amaçlanmıştır (TC Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 6).

Aralık 2012'de, Avrupa Konseyi Başkanı, Avrupa Komisyonu Başkanları, Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Eurogroup ile yakın işbirliği içinde, gerçek bir EMU'ya ulaşmak için belirli ve zamana bağlı bir yol haritası çizilmiştir. Bu yol haritasının hayati parçalarından birini, daha entegre bir mali çerçevenin, yani Bankacılık Birliğinin oluşturulması olmuştur. (Elliot, 2012,s. 6-17) Buna göre, Bankacılık Birliği üç sacayağı üzerine kuruludur: İlk sacayağı, Tek Denetim Mekanizmasının (SSM) kurulmasıyla birlikte "*tek denetim*"dir. İkinci sacayağı, Tek Çözüm Mekanizması (SRM) ve Tek Çözüm Fonu ile "*tek çözüm*"dür. Üçüncü sacayağı ise, ortak mevduat sigortasıdır (Gortsos, 2019: 22).

Mart 2013'te, Parlamento ve Konsey, Bankacılık Birliğinin ilk ayağı olan Tek Denetim Mekanizmasını (SSM) oluşturmak için Euro bölgesindeki tüm bankaları kapsayan siyasi bir anlaşmaya varmıştır. Euro bölgesi dışındaki üye devletlerde Bankacılık Birliğine katılabilmesi kararlaştırılmıştır. (Mayes, 2018: 132-143) Kasım 2014'ten beri faaliyette olan SSM' de, ECB en büyük ve en önemli bankacılık gruplarının doğrudan denetiminden sorumluyken, ulusal denetçiler

ECB' nin nihai sorumluluğu altında diğer tüm bankaları denetlemektedirler (Boccuzzi, 2016, s. 23-48).

Bankaların önemli kabul edilip edilmediğini -ve bu nedenle ECB'nin doğrudan gözetimi altında olup olmadığını- belirleme kriterleri, SSM Yönetmeliği ve SSM Çerçeve Yönetmeliğinde belirtilmiştir ve bir bankanın büyüklüğü, ekonomik önemi, sınır ötesi faaliyetleri ve doğrudan kamu desteği ihtiyacıyla ilgilidir. Bir banka, aşağıdaki kriterlerden en az birini sağlıyorsa önemlidir (Baglioni, 2016: 1-40):

Tablo 3. Önemlilik Kriterleri

Kriter	Açıklama
Boyut	Toplam varlıkları 30 milyar Euro'yu aşıyor.
Ekonomik Önem	Toplam varlıkları, ülkesinin GSYİH' sinin %20'sini ve 5 milyar Euro'yu aşıyor.
Sınır Ötesi Faaliyetler	Sınır ötesi varlıklarının toplam varlıklarına oranı veya sınır ötesi yükümlülüklerinin toplam yükümlülüklerine oranı %20'nin üzerinde ve varlıklarının toplam değeri 5 milyar Euro'yu aşıyor.
En Büyük Üç Banka	Ülkesinin (toplam aktif değeri bazında) en önemli üç bankasından biridir.
Kamu Mali Yardımı	Avrupa İstikrar Mekanizmasından (ESM) veya Avrupa Finansal İstikrar Aracı'ndan (EFSF) fon talep etmiş veya almıştır.

Kaynak: Baglioni, A. (2016). The European Banking Union, A Critical Assessment, Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, p. 40.

ECB, denetim sorumluluklarını üstlenmeden önce, bir varlık kalite incelemesi ve bir stres testinden oluşan "*Kapsamlı Değerlendirme*" adlı bir mali sağlık kontrolü gerçekleştirmektedir. Bu uygulamanın amacı, güvenilir bir başlangıç noktası sağlamak için banka bilançolarında daha fazla şeffaflık sağlamaktır.

Mart 2014'te, Parlamento ve Konsey, Bankacılık Birliği'nin ikinci ayağı olan Tek Çözüm Mekanizmasını (SRM) kurmak için siyasi bir anlaşmaya varmıştır. SRM'nin temel amacı ise, Bankacılık Birliğindeki banka iflaslarının, vergi mükelleflerine ve reel ekonomiye minimum maliyetle verimli bir şekilde yönetilmesini sağlamaktır. Eylemin gerekli olması halinde, bir merkezi makam - *Tek Karar Kurulu* (SRB)- bir bankanın başlatma kararını üstlenirken, operasyonel açıdan, karar ulusal karar yetkilileri ile işbirliği içinde uygulanmaktadır. SRB, çalışmalarına Ocak 2015'te bağımsız bir AB ajansı olarak başlamış ve Ocak 2016'da tam olarak faaliyete geçmiştir (Boccuzzi, 2016, 116-129; Elliot, 2012: 31-40). Bankacılık Birliğinde alınacak herhangi bir kararın alınmasında hissedarların ve alacaklıların katkıları yetersiz ise *Tek Çözüm Fonu* (SRF) devreye girebilir.

SRF'ye katkılar bankalar tarafından sekiz yıl boyunca ödenecektir. Aralık 2015'te, Bankacılık Birliğine katılan Üye Devletler, bir finansman açığı olması durumunda SRF'deki kendi ulusal bölümlerini desteklemek için ulusal bireysel kredi hatları sağlayan bir köprü finansman düzenleme sistemi uygulamaya karar vermişlerdir. Bankalar hakkında alınan kararların yeni yük paylaşımı kuralları, Nisan 2014'te Parlamento tarafından kabul edilen Banka Kurtarma ve Çözüm Yönergesinde (BRRD) belirtilmiştir. BRRD, zarar gören bankaların vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilere gerek

kalmadan çözülebilecekleri yollar sağlamakta ve zararların devlet fonlarına başvurmak yerine önce hissedarlar ve alacaklılar tarafından karşılanması gerektiği ilkesini uygulamaktadır.

Öte yandan, asgari sermaye gereksinimleri, bir bankanın faaliyet göstermesinin güvenli olarak kabul edilmesi ve kendi başına operasyonel kayıplarla başa çıkabilmesi için ne kadar sermaye tutması gerektiğini tanımlamaktadır. 2008 krizi, önceki düzenleyici asgari sermaye gereksinimlerinin büyük bir krizde aslında çok düşük olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, ilgili asgari eşikleri (Basel III ilkeleri) artırmak için uluslararası düzeyde mutabık kalınmıştır (Odak, 2020: 79-90).

Nisan 2013'te Parlamento, bankalar için ihtiyati sermaye gereksinimlerini Avrupa hukukuna aktaran iki yasal düzenlemeyi kabul etmiş (dördüncü Sermaye Gereksinimleri Direktifi-CRD ve Sermaye Gereksinimleri Yönetmeliği-CRR), CRD ve CRR 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tek pazar içindeki eşit şartlar, AB'deki tüm bankalar için geçerli olan *Tek Kural Kitabı* ile güçlendirilmiştir. (Mack, 2020: 5-7) 7 Haziran 2019 tarihinde, değiştirilmiş Sermaye Gereksinimleri Direktifi (CRD V) ve Sermaye Gereksinimleri Yönetmeliği (CRR II) Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

24 Kasım 2015 tarihinde Komisyon, Bankacılık Birliğine bir başka unsur olan, Avrupa Mevduat Sigorta Planı (EDIS) eklemeyi amaçlayan bir yasama teklifi sunmuştur. Komisyon'un önerisi, mevcut ulusal mevduat garanti programlarından yola çıkarak hazırlanmış ve kademeli bir EDIS başlatılmasını tavsiye etmiştir. Öneri, genel olarak bankacılık sektörü için maliyetten bağımsız olarak tasarlanmış ve bankacılık risklerini azaltmak için tamamlayıcı önlemler önermiştir. Avrupa Parlamentosu ilgili iç sürecini başlatmıştır (Boccuzzi, 2016: 130-147).

Avrupa Birliği bankacılık denetiminde 2008 sonrası kurulan yeni sistemin merkezinde Avrupa Merkez Bankası yer almaktadır. Avrupa Merkez Bankası'nın ulusal merkez bankaları ve finansal kurumlar arasındaki bilgi akışı ve iş birliğini sağlaması amaçlanmıştır (İnci ve Gürbüz, 2020: 83; Elliot, 2012: 22). SSM içerisinde, Ulusal Yetkili Makamlar (NCA) tarafından desteklenen ECB, önemli olarak sınıflandırılan tüm kurumları (önemli kurumlar-SI) doğrudan denetlemektedir. Önemli ve daha az önemli kurumların listeleri ECB'nin bankacılık denetimi web sitesinde yayınlanmakta ve düzenli olarak güncellenmektedir. NCA'lar, ECB'nin gözetimine tabi olarak daha az önemli kurumların (LSI) doğrudan denetimini yürütmektedir.

Belirli koşullar altında, ECB ayrıca daha az önemli kurumların (LSI) doğrudan denetimini de devralabilmektedir. SSM aynı zamanda sınır ötesi kurumların ve grupların denetiminde bir ev sahibi denetçi olarak yer almaktadır. Ayrıca, bir bankacılık denetim otoritesi olarak SSM, finansal holdinglerin ek denetimine katılmaktadır. SSM'deki denetim kararları, ECB ve NCA temsilcilerinden oluşan Denetim Kurulu tarafından hazırlanmakta ve bu Kılavuzda daha sonra açıklanan itiraz etmeme prosedürü uyarınca Yönetim Konseyi tarafından kabul edilmektedir.

Tablo 4. Tek Denetim Mekanizması İçinde Görev Dağılımı

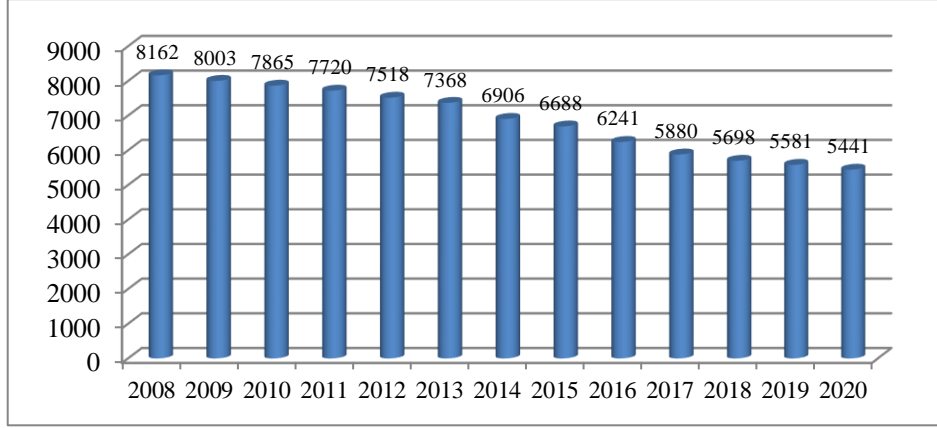
	NCA	ECB
Düzenlemeye Uygunluk, Örneğin; Özkaynaklar, Likidite, Kaldıraç	Karar taslağı sunabilir, Uygulama ve icrada ECB'ye yardımcı olabilir.	NCA taslak kararını sorabilir, Nihai kararı alabilir.
Denetim Bilgileri	Bilgi toplar, verileri kontrol eder, ECB'ye iletir.	Ek bilgiye gereksinim duyabilir.
Ortak Prosedürler: Banka Lisansı, Nitelikli Varlıkların Satın Alınması	Başvuruyu alır ve taslak kararı gönderir.	Son kararı verir.
Lisanslama: Sınır Ötesi Şubeler Ve Hizmet Sunumu	Bildirim alır ve ECB'yi bilgilendirir.	2 ay içinde karar verilmezse yetki verilir.
Kurulun Bileşimi	Taslak kararın hazırlanmasında JST' ye bilgi verir ve yardım sağlar.	Son kararı verir

Kaynak: Baglioni, A. (2016). The European Banking Union, A Critical Assessment, Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions, 47.

5. 2008 KRİZİ SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIĞI BİLANÇO KALEMLERİNDEKİ GELİŞMELER

Avrupa Birliği bankacılık denetim hukukunda önceki bölümlerde belirtilen gelişmelerin AB bankacılığına önemli yansımaları olmuştur. Bu alanda görülen en önemli değişim 2008 sonrasında AB bankacılık piyasasında başlayan konsolidasyon eğilimidir. 2008 krizi öncesi ve kriz esnasında görülmüştür ki, birçok Avrupa bankası karları düşük ve maliyetleri yüksek bir şekilde çalışmıştır (Fernando-Bollo vd., 2021: 91-118). Bu durum, Avrupa Birliği bankacılık sektörünün dayanıklılığını ve dolayısıyla finansal sistemi tehlikeye atmıştır. Bu konudaki en rasyonel çözüm konsolidasyon olmuştur. Konsolidasyon, yatırımı mümkün kılarak, ölçek ekonomilerinin kilidini açmış ve çeşitlendirmeye izin vererek bankaların uzun vadeli zorluklarla yüzleşmeye hazırlanmalarına yardımcı olmuştur.

Şekil 4' e göre 2020 yılında 2008 yılına göre %33' lük bir daralma görülmektedir. Bu durum bankaların şube ve iştirak sayılarında da aynı şekildedir. Şube sayısı 2008'den bu yana %36, yani 82.000 azalmıştır. Bu eğilimin temel sebebi, AB bankacılığında yaşanan konsolidasyon/rasyonalizasyon eğilimi olmakla birlikte bankacılık müşterilerinin elektronik ödemelere, çevrimiçi ve mobil bankacılığa doğru kayması da önemli bir etken olarak sayılabilir. Toplam iştirak sayısı da art arda on üç yıl boyunca düşmeye devam etmiş ve 2020'de %4 azalarak 1997'den bu yana en düşük seviye olan 413'e gerilemiştir.

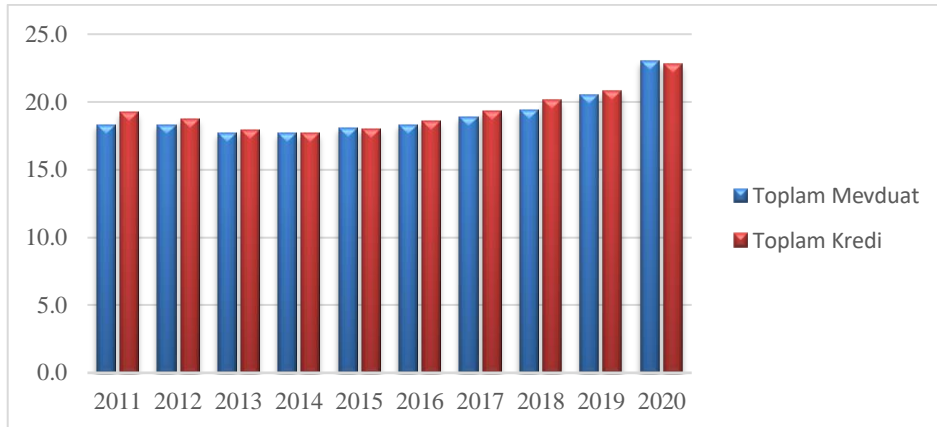

şekil 4. Avrupa Birliğinde Toplam Kredi Kurumu Sayıları

Kaynak: <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-Banking-in-Europe-EBF-Facts-and-Figures-2021.-11-January-2022.pdf>

Avrupa Birliği bankacılığında görölen konsolidasyon eğilimine koşut olarak AB'deki mevduat yükümlölükleri, istikrarlı bir artışla Euro bölgesi dışındaki parasal finans kurumlarının Euro Bölgesi mevduatları hariç, 2011 yılına oranla %26'lık bir artış göstererek 23 trilyon Euro'ya yükselmiştir. Toplam kredi rakamlarında da benzer gelişmeler yaşanmıştır.

2008 krizi sonrası kredi standartlarında başlayan sıkılaştırma dönem boyunca devam etmiş, 2016 yılından itibaren ise standartlarda bir gevşeme eğilimi yaşanmıştır. Buna bağlı olarak kredi talebi 2011 yılı sonuna kadar düşüş göstermiş, 2020 yılının 1. çeyreğine kadar süren bu eğilim, bu tarihten sonra yerini keskin bir düşüşe bırakmıştır (Avrupa Bankacılık Birliği-EBF, 2021: 18-19).

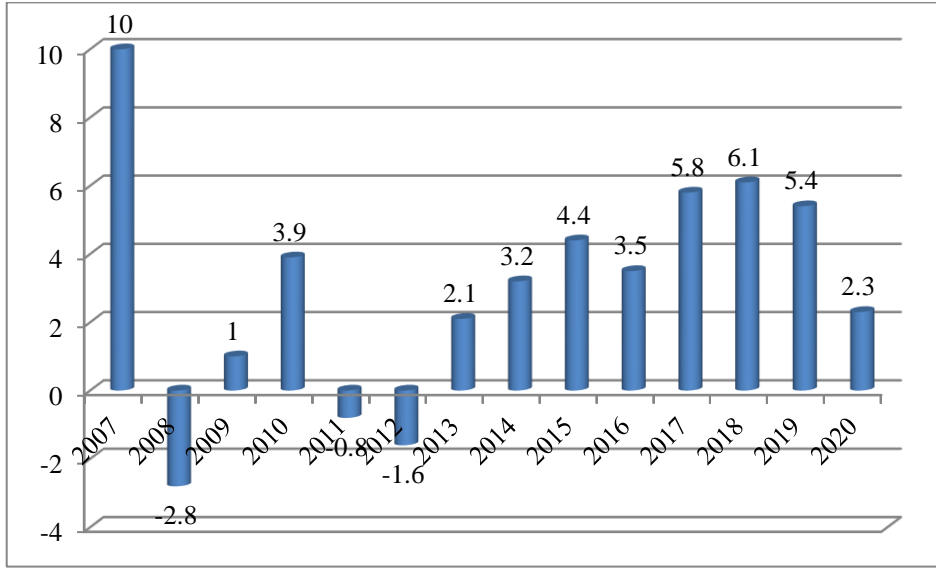

şekil 5. Avrupa Birliğinde Toplam Mevduat ve Kredi Gelişimi

Kaynak: <https://www.ebf.eu/wp-content/uploads/2022/01/FINAL-Banking-in-Europe-EBF-Facts-and-Figures-2021.-11-January-2022.pdf>

ECB' nin düşük faiz oranlarını sürdürmeye devam etmesi nedeniyle Avrupa bankaları için karlılık zaten önemli bir zorluk olmuştur. Ancak buna rağmen, bankacılık sektörünün yatırımcılar için çekiciliğini değerlendirmede kilit bir gösterge olan öz sermaye getirisi 2008' den bu yana yavaş ama

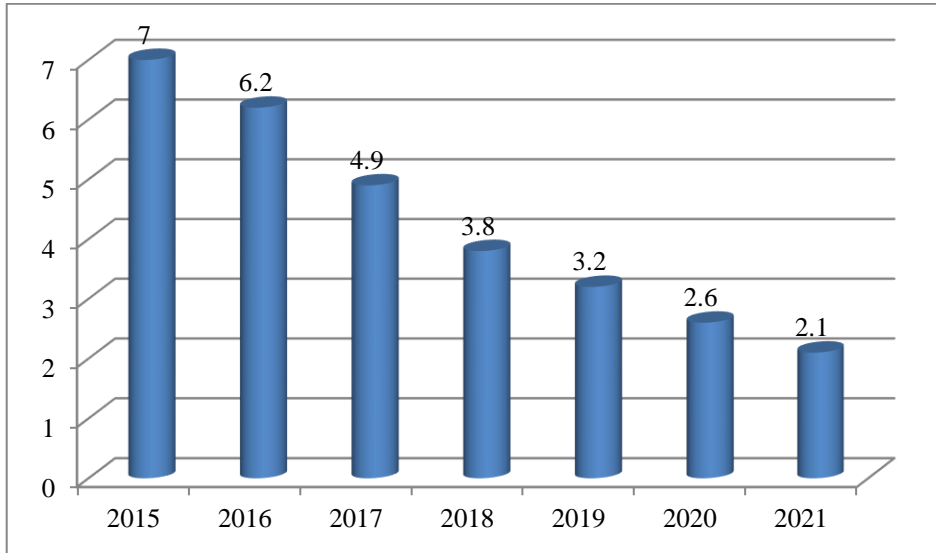
ve emin adımlarla toparlanmıştır. 2019 sonrasında görülen düşüş eğilimi 2020 yılında da devam etmiş ve 2013 yılı seviyelerine dönmüştür.

Şekil 6. (EU-28) Bankaların Özkaynak Karlılığı

Kaynak: <https://www.ebf.eu/facts-and-figures/banking-sector-performance/>

Takipteki kredilerin evrimini gösteren şekle bakıldığında da ciddi bir iyileşme dikkat çekmektedir. Aktif kalitesini göstermesi açısından önemli bir gösterge olan takipteki krediler oranının düşüş göstermesi bankacılık sistemindeki kredi öncesi inceleme ve kredi sonrası kontrol mekanizmalarının iyi çalıştığını göstermektedir.

Şekil 7. Takipteki Kredilerin Evrimi

Kaynak: <https://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000006518>

SONUÇ

Bankacılık sektörlerinin ve ülke ekonomilerinin krize girmesinin önlenmesi konusunda var olan en önemli araçlardan biri denetimdir. Gelişmiş ve gerçek bir denetim anlayışı, denetim kapsamındaki finansal kurum ve kuruluşlarının daha sağlıklı işlemlerini sağlayacak ve böylece sektörün ve ekonominin bilanço yapılarının bozulması önlenmiş olacaktır.

Denetimin temel amacı, finansal istikrarı korumak ve böylelikle bir bütün olarak finansal sisteme güven ve finansal hizmet müşterileri için yeterli korumayı sağlamak amacıyla finansal sektör için geçerli olan kuralların yeterince uygulanmasını sağlamaktır.

Denetim otoritelerinin bir işlevi, krizlerin oluşmasını önlemek için sorunları erken aşamada tespit etmektir. Ancak zaman zaman aksaklıkların olması kaçınılmazdır ve denetim için yapılan düzenlemelerin de akılda tutulması gerekmektedir. Ancak, bir kriz patlak verdiğinde denetçilerin rolü, ekonomiye ve bir bütün olarak topluma verilen zararı sınırlandırmak üzere krizi olabildiğince etkili bir şekilde yönetmek olduğu için, daha kritik hale gelmektedir. Denetim, denetlenen tüm kuruluşların minimum standartlar setine tabi olmasını sağlamalıdır.

Denetim otoriteleri, görevlerini yerine getirirken başkalarının zararına belirli bir kurum veya kurum türünü tercih etmemelidir. Farklı denetim uygulamalarından kaynaklanan rekabet çarpıklıklarından ve düzenleyici arbitrajdan kaçınılmalıdır çünkü bunlar finansal istikrarı zayıflatma potansiyeline sahiptir. Denetim sistemi adil ve dengeli olarak algılanmalıdır. Ayrıca, denetim düzenlemelerinin güvenilirliği, bunların büyük ve küçük piyasa işletmecileri tarafından kabul edilmesi ve denetçiler ile finans kurumları arasında optimal bir işbirliğinin oluşturulması için eşit şartlar altında bir oyun alanı hayati önem taşımaktadır. Bu, diğerlerinin yanı sıra, rekabet, yerleşme özgürlüğü ve sermayenin serbest akışı ilkeleri üzerine inşa edildiği şekliyle özellikle önemlidir.

Finansal istikrarın sürdürülmesine ilişkin denetim amacı, finans sektörünün ekonomik işlevini mümkün olan en yüksek verimlilikle yerine getirmesini sağlayan ve böylece sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunan kısıtlamaları dikkate almaktır. Gözetim ve denetim, piyasaların sorunsuz işlemlerini ve rekabetçi bir endüstrinin gelişmesini teşvik etmeyi amaçlamalıdır. Zayıf denetim organizasyonu veya gereğinden fazla müdahaleci denetim kuralları ve uygulamaları, finans sektörü ve karşılığında müşteriler, vergi mükellefleri ve daha geniş ekonomi için maliyetlere dönüşecektir. Bu nedenle denetim, olabildiğince etkili ve mümkün olan en düşük maliyetle gerçekleştirilmelidir.

Son 2008 krizi, finans sektöründeki sorunların, özellikle para birliğinde ne kadar hızlı ve güçlü bir şekilde yayılabileceğini ve bu tür sorunların Avrupa'daki insanları nasıl doğrudan etkilediğini göstermiştir. 2008 krizi ile birlikte büyük bir dönüşüm yaşayan Avrupa bankacılık denetimi, Euro bölgesindeki bankacılık denetiminin yüksek standartta olmasını ve tüm bankalara tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlayarak kredi kurumlarının güvenliğine ve sağlığına ve finansal sistemin istikrarına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Yeni bankacılık denetim sisteminin temel amaçları; Avrupa Birliği bankacılık sisteminin güvenliğini ve sağlığını sağlamak, mali entegrasyonu ve istikrarı artırmak ve tutarlı denetim sağlamaktır.

Avrupa Birliği Bankacılık Denetimi, Tek Kararlı Mekanizma ile birlikte AB bankacılık birliğinin iki ayağından biridir. Tek Denetim Mekanizması (SSM), Avrupa'daki bankacılık denetim sistemini ifade etmektedir. Bu mekanizma; Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve katılımcı ülkelerin ulusal denetim otoritelerinden oluşmaktadır. Tek Denetim Mekanizması (SSM), Tek Çözüm Mekanizması (SRM) ve Avrupa Mevduat Sigorta Planı (EDIS) ile birlikte Avrupa bankacılık birliğinin sacayaklarını oluşturmaktadır. Bu üç sacayağı, tüm AB ülkeleri için geçerli olan tek kural kitabının temeline dayanmaktadır.

Avrupa Birliği bankacılık denetiminde Avrupa Merkez Bankası (ECB), nihai sorumluluğu elinde tutarken, ECB ve ulusal yetkili makamlardan (NCA'lar) oluşan, SSM içindeki denetim görevlerini yerine getirmektedirler. Bu yapı, ulusal denetçilerin yerel ve özel bilgi birikiminden en iyi şekilde yararlanırken, Euro bölgesindeki tüm denetlenen kuruluşların güçlü ve tutarlı denetimini sağlamaktadır.

Bağımsız bir AB Kurumu olarak Avrupa Merkez Bankası (ECB), bankacılık denetimini Avrupa perspektifinden řu şekilde yapmaktadır:

- (1) Günlük denetime ortak bir yaklaşım oluşturmak,
- (2) Uyumlaştırılmış denetim eylemleri ve düzeltici önlemler almak,
- (3) Düzenlemelerin ve denetim politikalarının tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak.

ECB, ulusal denetçilerle işbirliği içinde, Avrupa bankacılık denetiminin etkili ve tutarlı olmasını sağlamaktan sorumlu olmaktadır. ECB'nin denetim sistemi içinde řu yetkileri bulunmaktadır:

- (1) Denetim incelemeleri, yerinde incelemeler ve araştırmalar yürütmek,
- (2) Bankacılık lisanslarını vermek veya geri çekmek,
- (3) Bankaların nitelikli holdingleri iktisap ve elden çıkarmasını değerlendirmek,
- (4) AB ihtiyati kurallarına uyumu sağlamak,
- (5) Herhangi bir finansal riske karşı koymak için daha yüksek sermaye gereksinimleri (tamponlar) belirlemek.

EPB'nin daha güçlü bir yapıya ulaşabilmesinin ön şartı, bankacılık sektörünün diğer bütün finansal kuruluşlarla bütünleşmesinin sağlıklı ve etkin bir şekilde sağlanmasıdır. Bankacılık Birliği her ne kadar bu konuda bir politika kapsamı belirlemiş olsa da Avrupa Birliği içinde tam bir finansal bütünleşme sağlanması için bankacılık sektörü ile diğer finansal kuruluşların iş birliğinin sağlanması büyük önem göstermektedir. Bilinmektedir ki, Avrupa Birliği içinde henüz sermaye piyasaları birliği tam olarak sağlanmış değildir.

Öte yandan, Bankacılık Birliği hem EPB için, hem de Tek Finansal Pazar için sağlıklı işleyen bir ortak Avrupa bankacılık sisteminin yaratılması yolunda çok önemli bir adımdır. Bununla birlikte Bankacılık Birliği'nin paradoksal etkileri de bulunmaktadır: Tek finans pazarı aynı zamanda daha derin şekilde bütünleşmiş, ama aynı zamanda daha parçalanmış hale gelmiştir. Euro alanıyla daha derin şekilde bütünleşmekte olmakla birlikte tek finansal piyasanın geri kalanı arasındaki entegrasyon mesafesinden dolayı daha parçalı hale gelmektedir. Bankacılık Birliği'nin yetki alanları ile tek finans

piyasası arasındaki bu uyumsuzluğun birçok yasal ve kurumsal sonucu bulunmaktadır. İlk sonuç, tek finansal piyasanın önemli kısmının birleşmesidir. Haziran 2012 Zirvesi'nde amaçlandığı üzere, Bankacılık Birliği bünyesindeki bankalar, üye devletlerle bağları koparmak için temelde “uyruklarından” çıkarılmıştır. Bankalar, lisans verme, faaliyetlerinde Birlik hukukuna uyumu sağlama, kapatma ve çözümüleme yetkilerinin bir Avrupa otoritesine özel olması anlamında “Avrupalılaşmıştır”. Bu, tek pasaport çerçevesinin sonuna karşılık gelmektedir.

Ana ülke kontrolü ve karşılıklı tanıma ilkeleri artık Bankalar Birliği içinde geçerli değildir. Bankacılık Birliğindeki kurumlar, yan kuruluşlar ve şubeler doğrudan hizmet sunma yoluyla sınır ötesi işlerinin kapsamından bağımsız olarak, tek bir denetçiye ve tek bir çözümüleme otoritesine tabi olacaktır (Mayes, 2018: 132-143; Fallasen, 2015: 1-32).

Öte yandan, tek denetim mekanizması her ne kadar AB bankacılık sisteminin daha etkili hale gelmesi için atılmış önemli bir adım olsa da mevduat sigorta mekanizmalarının da tam olarak oluşturulması ile denetim sisteminin eksik alanları da tamamlanmış olacaktır. Tek bir Avrupa Mevduat Sigorta Planı (EDIS) Euro Bölgesi genelinde tekdüzelik sağlayacak ve tek pazar içinde likidite ve sermaye hareketliliğinin önündeki engellerin kaldırılmasını kolaylaştıracaktır. Bu da, bankacılık sektörünün ve ekonominin verimliliğini artırarak AB'nin ABD ve Çin ile rekabet edebilmesini sağlayacak bir etken olarak ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. Y. (2016). AB'nin Haylaz Çocuğu: Fransa. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 7, S. 14, s. 1-12, 8.
- Akdemir, A. Şener, S. Topkaya, Ö. (2009). 2008 Küresel Krizi: Toplumsal Sorunlar Karşısında Bir Çözüm Olarak Sivil Toplum Kuruluşları. *Dernekler Dergisi*, 8.
- Arslan Coşkun, Ö. ve Eken, M.H. (2015). 2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması. *Maliye ve Finans Yazıları*, C.1, S.104, 105-130.
- Ataman Erdönmez, P. (2005). Avrupa Bankacılık Sektöründe Piyasa Gelişmeleri. *Bankacılar Dergisi*, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, S. 55.
- Baglioni, A. (2016). *The European Banking Union, A Critical Assessment*. Switzerland: Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions.
- Boccuzzi, G. (2016). *The European Banking Union Supervision and Resolution*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Clair Bradley, K. S. (1992). Comitology and The Law: Through A Glass, Darkly. *Common Market Law Review*, S. 29, 693
- Çamlıca, F. (2016). Avrupa Finansal Denetim Sistemi ve Bankacılık Birliği. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.1, 1-26.
- Demir, M. (2015). 2008 Küresel Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elliot, D. J. (2012). *Key Issues On European Banking Union*. Brookings Global Economy and Development.
- Erdem, M. Ş. (1993). *Avrupa İç Pazarı Ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler*. Ankara: TBB Yayınları.
- Ermis, H. (2018). *2008 Krizi Öncesi ve Sonrasının Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.
- European Commission (1985). *White Paper of the European Commission*. Com (85), 310 Final, 1985, <https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/116494>, e.t.: 09.09.2021.
- Fallasen, I. M. V. (2015). The Challenges of the EU Banking Union: Will it Succeed in Dealing With the Next Financial Crisis?. *Bruges European Economic Policy Briefings*,36/2015.
- Fernandez-Bollo, E., Andreeva, D., Grodzicki, M., Handal, L., Portier, R. (2021). Euro Area Bank Profitability and Consolidation, https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/RevistaEstabilidadFinanciera/21/4_Consolidation_REF.pdf, Erişim Tarihi: 19.08.2022.

- Ferrari, G. (2015). Single Supervision and the Governance of Banking Markets in the Eurozone: Will the SSM Deliver the Expected Benefits?. *European Business Organization Law Review*, 16, s. 513-537, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s40804-015-0018-7.pdf>, e.t.:10.09.2021.
- Fontan, I. A. (2019). Banking Supervision and Resolution in The EU Effects On Small Host Countries In Central, Eastern And South Eastern Europe. *Worldbank Group Working Paper*, April.
- FSB (2011). Key Attributes of Effective Resolution Regimes for Financial Institutions, www.financialstabilityboard.org/publications/r_111104cc.pdf, e.t.:10.09.2021.
- Gortsos, C. V. (2019). *European Banking Union Within the System of European Banking and Monetary Law*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Kutlu G. ve Önüt, L. B. (2009). Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısına Egemen Olan İlkeler, *Amme İdare Dergisi*, C. 42, S. 4, s. 59-67.
- Hernandez, L. Gamarra, B., Primo Braga, Carlos A. Vincelette, G. A. (Ed.). (2011). *Debt Sustainability and Debt Distress in the Wake of the Ongoing Financial Crisis: The Case of IDA-Only African Countries, Sovereign Debt and Financial Crisis*, The World Bank, Washington, s. 129-173, aktaran; Özlem Durgun (2016). 2008 Krizinin Ardından Türk Bankacılık Sistemi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.1, 38-59.
- İnceci, S. ve Gürbüz, Z. Y. (2020). Avrupa Bankacılık Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Bankacılık Performansına Etkileri. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 28, S. 1, 81-107.
- İzci Connelly, R. (2015). Avrupa Şüphencilik ve Türkiye: Nasıl Bir Avrupa?. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 2, 59-78.
- James, H. (2012). *Making the European Monetary Union: The Role of the Committee of Central Bank Governors and the Origins of the European Central Bank*. London: Cambridge, 313-317,
- Kandemir, Ş. (1998). *Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemi'ne Uyum Sorunları ve Türk Bankacılığının Yapması Gerekenler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karaçor, Z. (2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16, 379-391.
- Kutlu Gürsel, M. ve Önüt, L. B. (2009). Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısına Egemen Olan İlkeler. *Amme İdare Dergisi*, C. 42, S. 4, 59-67.
- Lastra, R. M. (2019). *Multilevel Governance in Banking Regulation*, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Mack, S. (2020). *How Does Differentiated Integration Work in the EU Financial Sector?*, Spotlight on Banking Union. Policy Paper, No. 4.
- Mayes, D.G. (2018). *Banking Union: The Disadvantages of Opportunism*. *Journal of Economic Policy Reform*, 21:2, 132-143, DOI: 10.1080/17487870.2017.1396899
- Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA v High Authority of the European Coal and Steel Community. ABAD, Case 9/56, ECR 133,13 Haziran 1958, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61956CJ0009>, e.t.:09.09.2021.
- Moloney, N. (2014). *European Banking Union: Assessing its Risks and Resilience*. *Common Market Law Review*, C. 51, S. 6, s. 1609-1670, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/51.6/COLA2014134>, e.t.:10.09.2021.
- Morra, C. B., Smits, R. ve Magliari, A. (2017). *The Administrative Board of Review of the European Central Bank: Experience After 2 Years*. *European Business Organization Law Review*, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s40804-017-0081-3.pdf>, e.t.:10.09.2021.
- Odak, D. (2020). *A Political Economy of Banking Supervision*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG.
- Peters, T. (1982). *EMU: Prospects and Retrospect*, in: Sumner M.T., Zis G. (eds) *European Monetary Union*, London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-16781-4_1, e.t.: 08.09.2021.
- Schiff, M. and Winters, L. A. (2003). *Regional Integration and Development*. Worldbank and Oxford, Washington, <http://hdl.handle.net/10986/15172>, e.t.:09.09.2021.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). *Avrupa Birliği'nde Yeni Denetleyici Otoriteler*. Ankara, s. 3-4, https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/avrupa_birligi_nde_yeni_denetleyici_otoriteler.pdf, e.t.: 22.08.2021
- Tuğsal, T. (2015). Finansal Krizler ve Anlamlandırma Teorisi: 2008 Krizine Retrospektif Bir Yaklaşım. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 3, S. 1, 111-124.
- Yılmaz, D. (2009). *Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları*. TCMB, 6.
- Weiler, J.H.H. and Koçjan, M. (2005). *European Community System: Comitology*. *NY University School of Law Teaching Material*, 2004/2005, 3.
- Zadeh, Y. G. (2021). *Avrupa Birliği'nde Finansal Entegrasyon: Bankacılık Sektörü Açısından Bir Değerlendirme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Zavvos, G. S. ve Kaltsouni, S. (2015). *The Single Resolution Mechanism in the European Banking Union: Legal Foundation, Governance Structure and Financing*, *Research Handbook on Crisis Management in the*

- Banking Sector. 117-149, <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/ELECD/2015/1244.html>, e.t.:10.09.2021.
- Zhumamuratov, M. (2014). *Lüksemburg Uzlaşısı*. https://www.academia.edu/6767157/L%C3%9CKSEMBURG_UZLA%C5%9EISI_Meirzhan_Zhumamuratov, e.t.:08.09.2021.
- https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication6142_en.pdf, e.t.:07.09.2021.
- [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Monetary_System_\(EMS\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Monetary_System_(EMS))
- https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/economic-and-monetary-union/what-economic-and-monetary-union-emu_en, e.t.:08.09.2021.
- <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/30258/TEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, e.t.:08.09.2021.
- <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=28302572DDAE72FAA5A85D2790DDF982?text=&docid=88838&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=6916753>, e.t.:08.09.2021.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61978CJ0120&from=EN>, e.t.:08.09.2021.
- <https://www.bis.org/publ/bcbs00a.pdf>, e.t.:08.09.2021.
- <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Yayinlar/rekabet-terimleri-sozlugu/terimler->
- https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/lamfalussy_report.pdf, e.t.:09.09.2021.
- https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/2015/11/lamfalussy_report.pdf, e.t.:22.08.2021.
- <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/de-larosiere-report>, e.t.:09.09.2021.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EN>, e.t.:10.09.2021.
- <https://www.cambridge.org/core/journals/financial-history-review/article/abs/harold-james-making-the-european-monetary-union-the-role-of-the-committee-of-central-bank-governors-and-the-origins-of-the-european-central-bank-cambridge-ma-and-london-the-belknap-press-of-harvard-university-press-2012-567-pp-isbn-9780674066830/FE973CE65C72A1EA257DAF3DDEE7C376>, e.t.:10.09.2021.
- <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:287:0063:0089:EN:PDF>, e.t.:10.09.2021.
- <https://www.consilium.europa.eu/media/21570/131201.pdf>, e.t.:10.09.2021.
- <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/30258/TEZ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, e.t.:08.09.2021.

Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

FATIGUE IN POST COVID PERIOD AND STRATEGIES FOR COPING WITH FATIGUE: A PILOT STUDY

Ayşenur GÖKŞEN¹

Hikmet KOCAMAN²

■ Abstract

The aim of this study is to compare fatigue and musculoskeletal injuries in young adults who have not had Covid-19 and have had mild Covid-19 before. Another aim of the study is to propose some suggestions to manage the fatigue symptom that occurs in the post Covid period. The research was carried out on students and academic staff working and studying at the Faculty of Health Sciences of Karamanoğlu Mehmetbey University between February 8, 2021 and April 23, 2021. A total of 94 volunteers, aged 20–65 years, who had never had Covid-19 before (40 people) and who had returned from positive to negative for Covid (54 people), participated in the study. The clinical and demographic data of the individuals were recorded by meeting face to face (individual). Fatigue severity was measured with the Fatigue Severity Scale; musculoskeletal system symptoms were evaluated with Arthritis Research Uk Musculoskeletal Health Questionnaire (MSK-HQ). In the study, it was reported that individuals who had Covid-19 had a higher level of fatigue than those who did not ($p<0.05$). In terms of musculoskeletal injury, there was no difference between individuals who had Covid-19 and those who did not. To cope with the symptoms of fatigue seen in the post-Covid-19 period, it is recommended to gradually increase the physical activity levels of individuals by following the symptoms of shortness of breath and palpitation. Conservative treatment methods are also among the suggestions given to relax the muscles and reduce pain.

Keywords: Covid-19, Fatigue, Symptom, Health management, Musculoskeletal system.

Covid Sonrası Dönemde Yorgunluk ve Yorgunlukla Başa Çıkma Stratejileri: Bir Pilot Çalışma

■ Özet

Bu çalışmanın amacı, daha önce Covid-19 geçirmemiş ve hafif düzeyde Covid-19 geçirmiş olan genç erişkinlerde yorgunluk ve kas-iskelet yaralanmalarını karşılaştırmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı da Covid-19 sonrası dönemde ortaya çıkan yorgunluk semptomunu yönetmek için önerilerde bulunmaktır. Araştırma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 8 Şubat 2021 ile 23 Nisan 2021 tarihleri arasında görev yapan ve öğrenim gören öğrenciler ve öğretim elemanları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 20-65 yaşları arasında, daha önce hiç Covid-19 geçirmemiş (40 kişi) ve pozitiften negatife dönen (54 kişi) toplam 94 gönüllü birey katıldı. Bireylerin klinik ve demografik verileri yüzyüze (bireysel) görüşülerek kaydedildi. Yorgunluk şiddeti, Yorgunluk Şiddet Ölçeği ile ölçüldü; kas-iskelet sistemi semptomları Kas-İskelet Sistemi Sağlık Sorgulaması (KİS-SS) ile değerlendirildi. Çalışmada, Covid-19 olan bireylerin, olmayanlara göre daha yüksek yorgunluk düzeyine sahip olduğu bulundu ($p<0,05$). Kas-iskelet sistemi yaralanmaları açısından ise Covid-19 olan ve olmayanlar arasında fark bulunmadı. Covid-19 sonrası dönemde görülen yorgunluk semptomu

¹Dr. Öğretim Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, ayşenur.karaman@windowlive.com, Orcid: 0000-0003-2273-5908.

²Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, kcmnhikmet@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5971-7274.

ile başa çıkabilmek için; nefes darlığı ve çarpıntı belirtileri takip edilerek, bireylerin fiziksel aktivite düzeylerinin kademeli olarak artırılması önerilmektedir. Konservatif tedavi yöntemleri ise kasları gevşetmek ve ağrıyı azaltmak için verilen diğer öneriler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Yorgunluk, Belirti, Sağlık yönetimi, Kas-iskelet sistemi.

INTRODUCTION

The clinical picture of COVID-19 (Coronavirus Disease) differs from person to person. Passing the disease at home with mild symptoms in 10 days or less with a good prognosis is defined as mild Covid-19. Severe Covid 19 is defined as to spend the disease process in the hospital and to have serious diseases such as pneumonia, pulmonary edema, acute respiratory distress syndrome, and multiple organ failure (Wu et al., 2020: 336). It has been reported in the literature that fatigue, sleep disturbance, anxiety, and depression symptoms persist for the first 6 months in 30% of patients diagnosed with Covid-19 (Fernández-de-Las-Peñas et al., 2021, Mahase, 2020: m2815, Sandler et al., 2021: ofab440). Prolonged Covid-19 is when one or more symptoms persist for 3 weeks or more, or new symptoms begin to appear, even though the Covid-19 tests are negative, and the patient has clinically recovered. The most commonly reported prolonged symptoms include fatigue, headache, dyspnoea, cognitive impairment, depression, cough, myalgia, palpitations, headache, skin rashes, and gastrointestinal complaints. It is reported that as the severity and duration of the disease increase in Covid-19, the risk of prolonged Covid-19 also increases (Sandler et al., 2021: ofab440). Although the sequelae after Covid-19 vary from patient to patient, it has been reported that organ damage in the lungs, heart, brain, and kidneys continues in the post-Covid period even in patients with only mild symptoms (Raveendran et al., 2021: 870). Depending on the severity of the viral infection after Covid-19, fatigue may occur due to the effects on the cardiopulmonary system and the circulatory system, as well as a decrease in power output due to musculoskeletal system problems, the feeling of psychological exhaustion, or lack of motivation. Fatigue in Covid-19 is a multifaceted symptom that should be evaluated from a psychological, physiological, and biomechanical point of view. Although it is a well-known fact that elderly individuals who have had severe Covid-19 for a long time have fatigue symptoms, there are fewer studies on how young adults who have had mild and short-term Covid-19 are affected by fatigue symptoms (Fernández-de-Las-Peñas et al., 2021, Gaber, 2021: 36-39). The aim of this study is to compare fatigue and musculoskeletal injuries in young adults who have not had Covid-19 and have had mild Covid-19 before, and to make recommendations for managing fatigue in Covid 19. The hypotheses developed for the purpose of the research are stated as follows:

H1: Individuals who have had Covid have more fatigue symptoms than individuals who have not had Covid-19.

H2: The musculoskeletal health status of individuals who have had Covid-19 is worse than that of those who have not had Covid-19.

1. METHOD

1.1. Sample

The research was carried out a total of 94 students and academic staff working and studying at the Faculty of Health Sciences of Karamanoglu Mehmetbey University between February 8, 2021 and

April 23, 2021. The data were obtained through face-to-face interviews, each evaluation lasted between 20-30 minutes. Necessary permissions for the study were obtained from the local ethical committee of the university on 08.03.2022. All participants included in the study were informed about the study and a voluntary consent form was signed.

These are all of the criteria for inclusion and exclusion for the study:

- Participants that were between the ages of 18–55 and volunteered to participate in the study were recruited into the study.
- Participants who have had Covid-19, it must have changed from positive to negative and at least three weeks have passed since the illness were recruited Covid-19.
- Participants who have not had Covid-19, not been diagnosed with Covid-19, and not experienced symptoms of Covid-19
- Participants are having a serious psychiatric illness that may prevent the individual from understanding and completing the question were excluded the study.
- Participants who gave incomplete answers to the questions in the questionnaire were excluded from the study.

1.2. Data Collection Tools

The sociodemographic information of all individuals participating in the study was evaluated using the form prepared by the researchers. The fatigue severity of the participants with the fatigue severity scale, musculoskeletal system problems were evaluated with the musculoskeletal system health questionnaire.

Sociodemographic form: It is a form applied to the participants and developed by researchers who question age, gender, current weight, height, history of COVID-19, symptoms complained of, duration of illness, status of alcohol consumption, smoking, physical activity level, and additional systemic diseases. Fatigue severity scale: It consists of nine items measuring the severity of fatigue. Each item is scored from 1 to 7. The total score is calculated by taking an arithmetic mean. The total score range of the scale is 9–63. A score of 36 or higher indicates severe fatigue. The average score of 4 or less than indicates severe fatigue. Fatigue severity scale was developed by Krupp et al (Krupp et al., 1989: 1121-1123). The Turkish validity and reliability of the scale was conducted by Can et al in 2010 (Gencay-Can and Can, 2012: 29).

Musculoskeletal Health Questionnaire (MSK-HQ): It is an outcome measure that evaluates different musculoskeletal diseases. It consists of a total of 14 questions evaluating many parameters such as pain, sleep, fatigue, activities of daily living, physical activities, psychosocial status, and the general effect of the disease. The total score ranges from 0 to 56, with 0 points indicating the worst health status and 56 points indicating the best health status. This scale developed by Hill et al (Hill et

al., 2016: e012331). The Turkish validity and reliability of this questionnaire was conducted by Akkubak et al (Akkubak, 2017: 48).

1.3. Statistical Analysis

Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk normality tests were performed to evaluate the suitability of the data for normal distribution. A histogram of the distribution of the data is plotted. It was observed that the data was not normally distributed. The Mann-Whitney U test was used to determine the difference or equality of the mean between two independent groups that were not normally distributed.

2. RESULTS

At first, a total of 101 individuals participated in the study. Seven participants who gave incomplete answers to the questions in questionnaire were excluded from study. Finally, a total of 94 individuals, 62 female and 32 males included the study. The subjects were at an average age of 27.13 years old; weights were 68.51 and heights were 168.54. The age of individuals who do not have Covid-19 are higher than those who have Covid-19 (see Table 1).

Table 1. Sociodemographic Data.

	All Participants	Participants who have had Covid 19	Participants who have not had Covid 19	<i>p</i>
	Mean ± SD (Min-Max)	Mean ± SD (Min-Max)	Mean ± SD (Min-Max)	
Age (years)	27.13±7.45 (20-51)	25.20±5.67 (20-40)	29.75±8.75 (20-51)	0.012
Height (cm)	168.54±9.02 (150-191)	169.25±8.66 (153-191)	167.57±9.52 (150-185)	0.378
Weight (kg)	65.96±16.11 (40-128)	66.42±14.83 (42-121)	65.32±17.88 (40-128)	0.372

SD: Standart Deviation, Min: Minimum, Max: Maximum, cm: centimeter, kg: kilogram, Mann-Whitney U test *p**<0.05.

Almost all of the individuals who were involved in our study with Covid-19 spent the disease process at home. Individuals who have had Covid do not have additional systemic diseases and also, most of the individuals included in the study consist of sedander individuals. other individual characteristics are shown in Table 2.

Table 2. Individuals' Characteristics.

		Participants who have had Covid 19 (n=54)	Participants who have not had Covid 19 (n=40)
Gender	Female	33 (61.1%)	29 (72.5%)
	Male	21 (38.9%)	11 (27.5%)
Disease Prognosis	At home	52	
	Hospital	2	
Disease Duration	less than 10 days	49	
	10 days or above	5	
Systemic Diseases	yes	0	4
	no	54	36
Alcohol Use	yes	10	2
	no	44	38
Smoking	yes	4	12
	no	50	28
Physical Activity Level	none	42	29
	3 days or more per week	12	11

n: Number

The severity of fatigue of individuals who have had covid is higher than those who have not had Covid-19. There is no difference between the groups in terms of musculoskeletal system problems. (see Table 3.)

Table 3. Comparison of Fatigue Severity and Musculoskeletal System Problems.

	Participants who have had Covid 19 (n=54)	Participants who have not had Covid 19 (n=40)	Z	p
	Mean±SD (Min-Max)	Mean±SD (Min-Max)		
Fatigue Severity Scale	31.70±12.31 (15-48)	24.30±10.00 (15-42)	-2.865	0.004
Musculoskeletal System Questionnaire	45.09±7.79 (29-56)	45.40±10.06 (19-56)	-0.774	0.439

SD: Standart Deviation, Min: Minimum, Max: Maximum, cm: centimeter, kg: kilogram, Mann-Whitney U test $p^* < 0.05$.

3. DISCUSSION

In present study, fatigue symptom, which is one of the most common symptoms in prolonged Covid-19 and musculoskeletal symptoms which is the less common were examined. This study claims that fatigue symptom persists for a long time in Covid-19 patients and that Covid-19 can affect skeletal muscle. According to result of study, while the H1 hypothesis is valid, the H2 hypothesis was not supported. Although severity of fatigue is higher in individuals who have had Covid-19 compared

to individuals who have not had Covid-19, there was found no differences between groups related musculoskeletal symptoms. Studies in the literature also support this result but most of the studies in the literature are on hospitalized patients. It is known that patients with a long disease duration and a history of hospitalization in intensive care have to cope with more symptoms in the post-Covid period (Maccarone et al., 2021: 2241-2243). The individuals examined in this study consist of individuals who survived the disease with mild symptoms. With this aspect, it will be a study that will contribute to the literature. Similar to our study, according to the findings obtained from the study of CIBIK et al., anxiety and depression in individuals with Covid-19 infection and fatigue levels were found to be higher than those who did not (Çıbık et al., 2022: 36). In previous study, it is argued that depression and stress factors trigger fatigue in individuals with Covid-19. According to a review study conducted in 2022, it is reported that the symptom of fatigue decreases within 4-7 weeks after Covid-19. To find the underlying problem of fatigue; It is reported that depression, anxiety and post-traumatic stress disorder should be evaluated after evaluating respiratory, cardiac and neurological findings. In addition, tests such as complete blood count, kidney, liver and thyroid function, C-reactive protein, blood sugar, ferritin tests should be performed (Sandler et al., 2021: ofab440). Although the pathophysiology of post-Covid-19 fatigue syndrome is not yet clarified, overexpression of Interleukin 6 (IL-6) would be linked to persistent inflammation and fatigue (Gaber, 2021: 36-39). In the literature, there are many studies reporting that symptoms such as myalgia, back pain, general muscle weakness, and fatigue are seen in Covid-19, especially in the acute period after the disease (Agergaard et al., 2021: 1978, Ali and Kunugi, 2021: 372, Fernández-de-Las-Peñas et al., 2021). In these studies, unlike in present study, musculoskeletal problems were observed in individuals who had Covid-19, and these problems were associated with post-Covid-19 fatigue (Agergaard et al., 2021: 1978, Raveendran et al., 2021: 870). In addition, according to the previous studies, the length of hospital stay and the presence of additional systemic diseases increase the incidence of musculoskeletal problems in the post-Covid period (Fernández-de-Las-Peñas et al., 2021). In our study, individuals who had the disease with fewer symptoms were examined. The individuals in the population of our study consist of academic students and staff. It is very important for these individuals, who are in working conditions that require intense mental performance, to cope with the symptoms of fatigue after Covid-19 (Örk Özel et al., 2021: 269-291).

4. RECOMMENDATIONS FOR COPING WITH POST-COVID-19 FATIGUE

Fatigue and musculoskeletal problems in Covid-19 include loss of muscle mass due to physical inactivity as well as deterioration in aerobic capacity due to house confinement (Agergaard et al., 2021: 1978, Gaber, 2021: 36-39). Management strategies for post-Covid-19 treatment will vary greatly depending on the sequelae and symptomatic state. Strategies should be developed for each patient's needs and symptoms. Conditions and maintenance teams should provide regular follow-up. Even simple physical activities such as getting out of bed, getting dressed, preparing meals, and taking

a shower can be tiring for some patients (Çıbık et al., 2022: 36). They may also have decreased motivation to work. In a study motivation was evaluated by a questionnaire including the coronavirus anxiety scale and the motivation scale (Örk Özel et al., 2021: 269-291). The results of the study was coronavirus may cause fatigue in students and academic staff due to loss of motivation. In present study, no motivation-specific evaluation was made.

Covid-19 activates leukocytes by releasing various cytokines, including Interleukin-6 in the lungs. In particular, systemic elevations of IL-6 can impair muscle metabolic homeostasis and exacerbate muscle wasting (Ferrandi et al., 2020: 864-867). Excessive interleukin 6 (IL-6) secretion during the disease may be associated with persistent inflammation and fatigue (Perrin et al., 2020: 110055). Soaking in mineral-rich waters and mud baths has been shown to be effective in reducing proinflammatory cytokines, including IL6 levels (Maccarone et al., 2021: 2241-2243). Also spa treatments can stimulate the release of anti-inflammatory cytokines, It can restore the imbalance in the immune system (Masiero et al., 2020: 1433-1434). Also, spa interventions could also act on the physical symptoms associated to chronic fatigue, such as musculoskeletal (Yancey and Thomas, 2012: 741-746). Fatigue is also associated with neurological symptoms such as unrefreshing sleep, impaired memory, lack of concentration, and headaches. Patients can also benefit from spa treatment in the treatment of these symptoms associated with fatigue . But in the thermal environment take care of comorbidities, such as advanced age, obesity, and rheumatic diseases which may play a role in the cardiopulmonary system complications

In the post-Covid-19 period, although the pain is usually of muscle origin, joint pain may also occur. Mostly, underlying bed musculoskeletal disorders are triggered by Covid-19. For this reason, it is important to identify the target source of pain and treat it. The pattern of pain may vary, so simple analgesics can be used if needed. Sleep hygiene is another important issue. Sleeping pills should be avoided. Care should be taken to ensure that the sleeping environment is quiet, dark, and clean. Long working hours and perfectionist personality traits can lead to the progression of anxiety and sleep problems. Support should be sought to cope with anxiety and depression. Cognitive behavioral therapy is the first line of treatment for anxiety and depression. It should be considered that the intense working conditions, measures such as quarantine, social distance and isolation, and the lack of adequate opportunities for rest may have contributed to the increase in the level of fatigue.

Aerobic exercise and strength training can contribute to improve muscles function and to reduce muscular pain in post-Covid-19 subjects (Masiero et al., 2020: 1433-1434). Physical inactivity during quarantine and illness may also cause a decrease in the excitability of motor neurons, triggering post-COVID-19 fatigue. The level of physical activity and physical fitness should be individual and determined according to the individual's initial level. Also, the level of physical activity should be increased within the safe range by self-monitoring (pulse monitor, oximetry) or by professional follow-up of the patient. Other symptoms such as rapid heartbeat and shortness of breath during

physical activity should also be considered. As peripheral muscles strengthening exercise in upper extremities put more stress on the cardiopulmonary system, calisthenic exercises, mostly involving large muscle groups of the lower extremities, should be preferred. In the literature, studies on aerobic exercise training in Covid-19 suggest walking or cycling 2 or 3 days a week, lasting 20–60 minutes, at 60–80% of the maximum heart rate (Alawna et al., 2020: 13049-13055). In one study, intermittent running was recommended at 70% of maximum oxygen consumption (Lira et al., 2017: 856).

CONCLUSION

Although there was no difference between those with and without Covid-19 in terms of musculoskeletal injuries, it was observed that individuals with Covid-19 had a higher level of fatigue than those without. It is recommended to gradually increase the physical activity levels of individuals by following the symptoms of shortness of breath and palpitation. Conservative treatment methods (e.g., massage, spa treatment) are also among the recommendations given to relax the muscles and reduce pain.

REFERENCES

- Agergaard J, Leth S, Pedersen T, Harbo T, Blicher J, Karlsson P, et al. (2021). Myopathic changes in patients with long-term fatigue after COVID-19. *Clinical Neurophysiology*, 132(8), 1974-1981.
- Akkubak Y. Kas-İskelet Sistemi Sağlık Sorgulaması'nın Türkçe Uyarlaması, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2017.
- Alawna M, Amro M and Mohamed AA. (2020). Aerobic exercises recommendations and specifications for patients with COVID-19: a systematic review. *European Review for Medical and Pharmacological Sciences*, 24(24), 13049-13055.
- Ali AM and Kunugi H. (2021). Skeletal muscle damage in COVID-19: a call for action. *Medicina*, 57(4), 372.
- Çıbık M, Yılmaz K and Sert Akkoyun Ö. (2022). COVID-19 Geçiren ve Geçirmeyen Bireylerde Anksiyete, Depresyon ve Yorgunluk Düzeyi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 31-39.
- Fernández-de-Las-Peñas C, de-la-Llave-Rincón AI, Ortega-Santiago R, Ambite-Quesada S, Gómez-Mayordomo V, Cuadrado ML, et al. (2021). Prevalence and risk factors of musculoskeletal pain symptoms as long-term post-COVID sequelae in hospitalized COVID-19 survivors: a multicenter study. *Pain*.
- Ferrandi PJ, Alway SE and Mohamed JS. (2020). The interaction between SARS-CoV-2 and ACE2 may have consequences for skeletal muscle viral susceptibility and myopathies. *Journal of Applied Physiology*, 129(4), 864-867.
- Gaber T. (2021). Assessment and management of post-COVID fatigue. *Progress in Neurology and Psychiatry*, 25(1), 36-39.
- Gencay-Can A and Can SS. (2012). Validation of the Turkish version of the fatigue severity scale in patients with fibromyalgia. *Rheumatology International*, 32(1), 27-31.
- Hill JC, Kang S, Benedetto E, Myers H, Blackburn S, Smith S, et al. (2016). Development and initial cohort validation of the Arthritis Research UK Musculoskeletal Health Questionnaire (MSK-HQ) for use across musculoskeletal care pathways. *BMJ Open*, 6(8), e012331.
- Krupp LB, LaRocca NG, Muir-Nash J and Steinberg AD. (1989). The fatigue severity scale: application to patients with multiple sclerosis and systemic lupus erythematosus. *Archives of Neurology*, 46(10), 1121-1123.
- Lira FS, Dos Santos T, Caldeira RS, Inoue DS, Panissa VL, Cabral-Santos C, et al. (2017). Short-term high-and moderate-intensity training modifies inflammatory and metabolic factors in response to acute exercise. *Frontiers in Physiology*, 8, 856.
- Maccarone MC, Magro G, Tognolo L and Masiero S. (2021). Post COVID-19 persistent fatigue: a proposal for rehabilitative interventions in the spa setting. *International Journal of Biometeorology*, 65(12), 2241-2243.
- Mahase E. (2020). Covid-19: What do we know about “long covid”? *British Medical Journal*, 370, m2815.
- Masiero S, Maccarone MC and Magro G. (2020). Balneotherapy and human immune function in the era of COVID-19. *International Journal of Biometeorology*, 64(8), 1433-1434.

- Örk Özel S, Veysikarani D and Koşar Taş Ç. (2021). Koronavirüs Kaygısının Öğrenci Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 269-291.
- Perrin R, Riste L, Hann M, Walther A, Mukherjee A and Heald A. (2020). Into the looking glass: Post-viral syndrome post COVID-19. *Medical Hypotheses*, 144, 110055.
- Raveendran A, Jayadevan R and Sashidharan S. (2021). Long COVID: an overview. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 15(3), 869-875.
- Sandler CX, Wyller VB, Moss-Morris R, Buchwald D, Crawley E, Hautvast J, et al., editors. Long COVID and post-infective fatigue syndrome: a review. Open Forum Infectious Diseases; 2021: Oxford University Press US.
- Wu X, Liu L, Jiao J, Yang L, Zhu B and Li X. (2020). Characterisation of clinical, laboratory and imaging factors related to mild vs. severe covid-19 infection: a systematic review and meta-analysis. *Annals of Medicine*, 52(7), 334-344.
- Yancey JR and Thomas SM. (2012). Chronic fatigue syndrome: diagnosis and treatment. *American Family Physician*, 86(8), 741-746.

DATA ANALYSIS of the TOP UNIVERSITIES in the WORLD via TOPSIS MODEL

Kevser ŞAHİNBAŞ¹

Abdurrahman KESKİN²

■ Abstract

In this study, it is aimed to analyze the data of the ranking systems among the world universities and to rank them with the TOPSIS method. This study is an analysis of features and criteria of the ranking systems of world universities. Since there are dozens of different systems for ranking universities, this study focuses on the more popular systems. Considering that each of these systems has different criteria and systematics, the study is not for comparison purposes. It is possible to consider these criteria and to establish their structuring according to some of these criteria in order for the universities in Turkey, which have increased rapidly in recent years, to become compatible with the world. For universities in Turkey to rank higher, it would be beneficial to examine the characteristics of European and American universities, and then universities in the Near and Far East, such as scientific study, physical and social facilities, and the number of faculty members. Thus, each university can organize its mission and vision according to international developments.

Keywords Multi-Criteria Decision Making, Decision Support System, TOPSIS, World University, Ranking Criteria.

TOPSIS Modeli ile Dünyanın En İyi Üniversitelerinin Veri Analizi

■ Özet

Bu çalışmada dünya üniversiteleri arasındaki sıralama sistemlerinin verilerinin analiz edilmesi ve TOPSIS yöntemi ile sıralanması amaçlanmıştır. Bu çalışma, dünya üniversitelerinin sıralama sistemlerinin özellik ve kriterlerinin bir analizidir. Üniversiteleri sıralamak için onlarca farklı sistem olduğundan, bu çalışma daha popüler sistemlere odaklanmaktadır. Bu sistemlerin her birinin farklı kriterleri ve sistematiği olduğu düşünüldüğünde, çalışma karşılaştırma amaçlı değildir. Türkiye'de son yıllarda hızla artan üniversitelerin dünya ile uyumlu hale gelebilmesi için bu kriterleri dikkate almak ve yapılanmalarını bu kriterlerden bazılarını göre oluşturmak mümkündür. Türkiye'deki üniversitelerin daha üst sıralarda yer alabilmesi için Avrupa ve Amerika üniversitelerinin ardından Yakın ve Uzak Doğu'daki üniversitelerin bilimsel çalışma, fiziki ve sosyal imkanlar ve öğretim üyesi sayısı gibi özelliklerinin incelenmesi faydalı olacaktır. Böylece her üniversite misyon ve vizyonunu uluslararası gelişmelere göre düzenleyebilir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Karar Destek Sistemleri, TOPSIS, Dünya Üniversiteleri, Sıralama Kriterleri

¹ Istanbul Medipol University, Managment Information System, ksahinbas@medipol.edu.tr, 0000-0002-8076-3678

² Pusula Yazılım Çözümleri, abdurrahman.keskin@pusulayazilim.com.tr, 0000-0002-4986-6425

INTRODUCTION

The progress of the nation is highly correlated with university excellence. When the top lists are analyzed, it becomes clear that these nations' universities hold the top spots. It is well known that many universities in our country are competing for a position in these lists. Universities such as METU, Bilkent, Sabancı, Istanbul Technical University and Koç University which are included in these rankings in some years, cannot be included in this ranking in some years. Ranking on this list and higher can be determined by recognizing and complying with these criteria.

There are many different systems as international or national for evaluating universities. Some of the international systems are categorized as The Times Higher Education- QS World University Rankings, Webometrics: World Universities' Ranking on the Web), Newsweek Magazine's Top 100 Global Universities of the World, Shanghai Jiaotong University World Universities, Academic Ranking of World Universities) and Google Search International University Rankings (G-Factor International University Rankings). In this study we obtained a dataset that collected value in terms of QS World University Rankings (Ismail, 2010; Catellani 2005).

We summarized some studies in the literature in relation to university ranking. Atici et al. (2021) aimed to reveal the connection between colleges' academic success and "becoming green." The results of their study confirmed earlier discussions on the significance of environmental sustainability policies put in place by university administrations using the sustainability ratings of institutions provided by UI GreenMetric and the four main academic ranking systems. The results revealed that being environmentally friendly affects university rankings and that environmental sustainability may give international universities a competitive edge. Perchinunno et al. (2020) claimed that the Indicators from education, research, and the environment are used in the GreenMetric World University Rankings, a global ranking of universities, to compare environmental sustainability across various campuses and assess the measures taken by academic institutions to build ecological infrastructures and encourage improvement. They analyzed in detail the GreenMetric ranking to confirm whether they are actually beneficial in evaluating the universities' sustainability. All campuses were categorized into homogeneous groups using cluster analysis based on the choice of the discovered characteristics. The findings determined the four sustainability levels and demonstrate a powerful correlation between the rankings of the various categories (transport, waste and water conservation and recycling, energy and climate change, environment and infrastructure), as well as particular criteria for assessing corporate policies. Pouris et al. (2010) proposed a citation-based ranking approach for papers conducted by universities in many scientific disciplines. In this context, their paper identified the international position of South African universities in different scientific disciplines, contrasts them with their position over time and focuses on the consequences for science and technology policy as well as higher education. Yavuz et al. (2011) conducted a literature review study that introduced the ranking systems among world universities. In their studies, they made

criticisms on the features and criteria of Ranking systems and these criteria. According to results of the study, it has been suggested that these criteria should be taken into consideration and structuring should be established according to some of these criteria in order for Turkey to become compatible with the world. Conejero et al. (2021) used a multi-criteria approach to rank the Vocational and Training Programs in Spain for 2009–2016, including TOPSIS and a worst-case scenario approach, compared to Pearson's well-known global sentiment analysis technique. With the help of performance indicators from the "University monitoring and assessment reports-2019" released by the Council of Higher Education Institution in Turkey, Gul and Yucesan (2022) created a model for rating universities. The Bayesian Best-Worst Method was used to weight 34 sub-criteria under five primary criteria in this situation after some of the performance criteria listed in these reports were filtered (BBWM). The TOPSIS technique is then used to rank the 189 listed public and private universities. The evaluations of 11 academic experts were joined and a weighting was applied by providing the reputation ranking of the performance criteria. Ding and Zeng (2015) used ranking preference techniques combined with TOPSIS and information entropy weight (IEW) to investigate the performance of 68 Chinese universities owned by the Ministry of Education (MOE) from 2002 to 2011. Research and development capability reflected short- and long-term performance, respectively. The ability to thrive, consisting of human and physical capital, was a key determinant that was scarcely absent from the previous assessment. The performance of universities showed that the current fiscal spending allocation mechanism in Chinese universities was unreasonable and that Chinese higher education as a whole was inefficient. Also, universities in the eastern region outperformed universities in the central and western regions, and comprehensive universities outperformed most specialist universities. In the study of Gürsev (2022) the details and features of education as Education 4.0 were examined and an effective education model was used. With the literature study, the methods have been determined because the concept of Education 4.0 was necessary. With the TOPSIS method, it was applied in the best way about the course from 4 different schools. Midodashvili et al. (2020) presented both positive and negative criteria developed to evaluate the performance of training programs. For data on the criteria, appropriate data from four higher education programs of Gori State Teaching University were used. The ratings of the programs were evaluated using the TOPSIS method. The paper also stated that it was possible to evaluate the performance of one of the training programs by using data obtained at different intervals regarding this program and thus to determine the degree of success or failure of the program by comparing the results. In the Wang et al. (2022) study, the Entropy method was used to determine the weight of the criteria. Then, TOPSIS was used to determine the ranking order of private universities. Spearman's rank correlation coefficient was then applied to evaluate the correlation between ordinal variables over the 2-year analysis selection. Finally, ANOVA was used to compare criteria between university groups. The combination of methods contributed to creating an objective environment for evaluating the performance of each university. Nagpal et al., (2015) used fuzzy TOPSIS and AHP to rank the usability of university

websites. TOPSIS method was used in different fields. Köse and Bülbül (2009), in their study on the Turkish Banking System after the 2008 global crisis, measured the financial performance of banks between 2005 and 2008 using the TOPSIS method. According to the study, they concluded that foreign banks in the Turkish banking sector were less affected by the crisis than Turkish banks. Yılmaz et al. (2016) measured the financial performance of companies operating in the foodstuffs industry using the topsis method. In the study of Supçiler and Cross (2011) quality, cost, delivery and service criteria were determined as the main criteria in order to select the most suitable supplier for a business and their sub-criteria were defined. At the end of the study, the most important criterion was determined as "quality" and "A2 supplier" was chosen as the supplier with the highest score among the existing suppliers of the enterprise.

AHP and TOPSIS methods were used together for the evaluation of service quality at airports (Tsaur, Chang and Yen, 2002), for the determination of the quality values of cotton fiber (Madumjar, Sarkar and Madumjar 2005), for developing a performance measurement model for manufacturing companies (Yurdakul and İç, 2005), for selection of the best care technology in the textile industry (Shyjith, Ilangkumaran and Kumanan, 2008), for the customer-oriented product design process (Lin, Wang, Chen, and Chang, 2008), for evaluating the service quality in the banking sector (Ustasüleyman, 2009).

In this study, we develop a data analysis about the world's top universities by TOPSIS model. In the study, we stated that the findings from TOPSIS model have parallel to the QS World University Rankings result. By this study, universities could consider the rankings to be in the list of top universities in the world.

1. METHODS and MATERIALS

1.1. QS World University Rankings

This ranking system, prepared jointly by the British Times Magazine and Quacquarelli Symonds, publishes the THES-QS World University Rankings annually. Times Magazine started this type of ranking study in 2003 to identify universities with better opportunities. Education across borders has become an inevitable reality of today, as higher education for students now depends on education at the best universities and satisfactory job opportunities (THS-QS, 2022).

1.2. Sorting Criteria and Weights

THES-QS evaluates world universities according to four basic criteria: quality of scientific research, employment rate of graduates, international reputation and quality of education.

For each criterion, the university in the best condition is given 100 points, and according to this score, the scores of other universities are calculated as a percentage of the highest score. The scores in each criterion are determined by making the total score to be calculated according to the weights.

University rankings are determined by ranking the calculated scores from the largest to the smallest (THS-QS, 2022).

This survey is a necessity for scoring, and some of the questions asked in the survey are not used in scoring but are still reported on the internet. Apart from university surveys, THES also conducts surveys of university graduates who find employment and employers who employ them. In addition to these, information about universities is collected with the help of referees who do not know what the purpose is. For the number of published scientific articles and citations, THES has been using the Scopus Database since 2007 instead of the ISI Web. In the query made in the Scopus Database, in order to scan the name of the university to be scored, the names of the university and the faculty members working at that university are scanned, taking into account all the different nomenclature.

1.3. TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) Method

The TOPSIS method is one of the MCDM method to deal with the problem in complex and uncertain situations, was improved by Hwang and Yoon in 1981 (Hwang and Yoon). A fundamental basis of the TOPSIS approach is that the better the alternative, the further away from the alternative pessimistic ideal solution and the closer to the alternative optimistic ideal solution. At the focus of the method, it is a system that is established without deciding on the closest and farthest alternatives to the result. The method basically consists of two separate points, the positive ideal point and the negative ideal point. By ordering the alternatives between these two decision points, values between 0-1 are calculated and these values are defined as the criterion weight points. While the positive ideal point indicates the optimal point, that is, the point that should be selected, the negative ideal solution point can be interpreted as the non-optimal most distant cost point. In the method, the positive ideal solution is represented as "1" and the negative ideal solution point is represented as "0". Decision points take values between these two points, when they get values of 1 or 0, they are considered as the highest and lowest points. The results calculated between these two values are called the closeness coefficient. The close coefficients are ordered from the largest to the smallest, and then the choice is made (Zhang and Dai, 2022).

The 6-step TOPSIS approach is divided into these steps. Below is the description of the steps of the TOPSIS method:

- Determination of alternatives and criterion weights
- Creation of normalized and weighted decision matrix
- Decision of Positive ideal point, Negative ideal point solutions
- Determination of discrimination criteria
- Calculation of the solution's proximity to perfection
- Sorting and choosing

The steps are as follows (Zhang and Dai, 2022):

Step 1: Creating the Decision Matrix (A)

The performance value of each alternative is expressed in the form of a matrix by specifying each criterion. While the columns of the decision matrix consist of criteria, the rows consist of the alternatives to be ranked. m indicates the number of decision points and n indicates the number of assessment factors(criteria) in the A_{ij} matrix.

The decision matrix is shown as below:

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \tag{1}$$

Step 2: Creating the Standard Decision Matrix (R)

The components of the matrix A_{ij} are used to generate the normalized decision matrix represented as R_{ij} using the formula below:

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \tag{2}$$

the representation of the matrix is as follows:

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix} \tag{3}$$

Step 3: Weighting the Normalized Decision Matrix

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1 \tag{4}$$

The weight values (w_j) of the criteria are first calculated. After that, to create V_{ij} , each column of the R_{ij} matrix's elements is multiplied by the matching w_j value.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_i r_{11} & w_i r_{12} & \dots & w_i r_{1n} \\ w_i r_{21} & w_i r_{22} & \dots & w_i r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ w_i r_{m1} & w_i r_{m2} & \dots & w_i r_{mn} \end{bmatrix} \tag{5}$$

Step 4: Identifying Ideal and Negative Ideal Solutions

The positive-ideal solution (A^*) and negative-ideal solution (A^-) are determined according to the weighted normalized values. Calculating the ideal solution set is indicated in the following equations:

$$A^* = \left\{ (max v_{ij} | j \in J), (min v_{ij} | j \in J') \right\} A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$$

$$A^- = \left\{ (min v_{ij} | j \in J), (max v_{ij} | j \in J') \right\} A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$$
(6)

J' stands for the benefit (maximization) and loss (minimization) values in both formulations. The solutions of both the positive ideal and negative ideal points calculate the states of the specified criteria.

Step 5: Calculation of Discrimination Measures:

The n-dimensional Euclidean Distance Approach is used to calculate the distance between options. Each alternative's distance from the positive-ideal solution is determined as (S_i^*), while its distance from the negative-ideal solution is calculated as (S_i^-). The equation is indicated as follows:

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2}$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$
(7)

Step 6: Calculating the Relative Closeness to the Ideal Solution

The percentage of the negative-ideal discrimination measure in the total discrimination measure that each alternative is related to the ideal solution (C_i^*), as determined by the positive-ideal and negative-ideal discrimination measures as follows:

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}$$
(8)

1.4. Dataset

The QS World University Rankings® 2023 dataset based on 8 key ranking indicators of top universities from around the world, including nearly 1,500 institutions from various universities in Europe, Asia and North America, was obtained from the publicly available Kaggle website¹. The variable in the dataset is indicated in Table 1.

¹ <https://www.kaggle.com/datasets/jkanthony/world-university-rankings-202223>

Table 1. Variable Names in Dataset

Ranking Definition	Variable Names in Dataset
Academic Reputation	ar rank
Employer Reputation	er rank
Faculty Student Ratio	fsr rank
Citations per faculty	cpf rank
International Faculty	ifr rank
International Student	isr rank
International Research Network	irn rank
Employment Outcome	ger rank

1.5. Data Visualization

The distribution of the universities in the world is presented in Figure 1.

Figure 1. Distribution of the Universities in the World.

In Figure 2, we indicated the number of universities in each country.

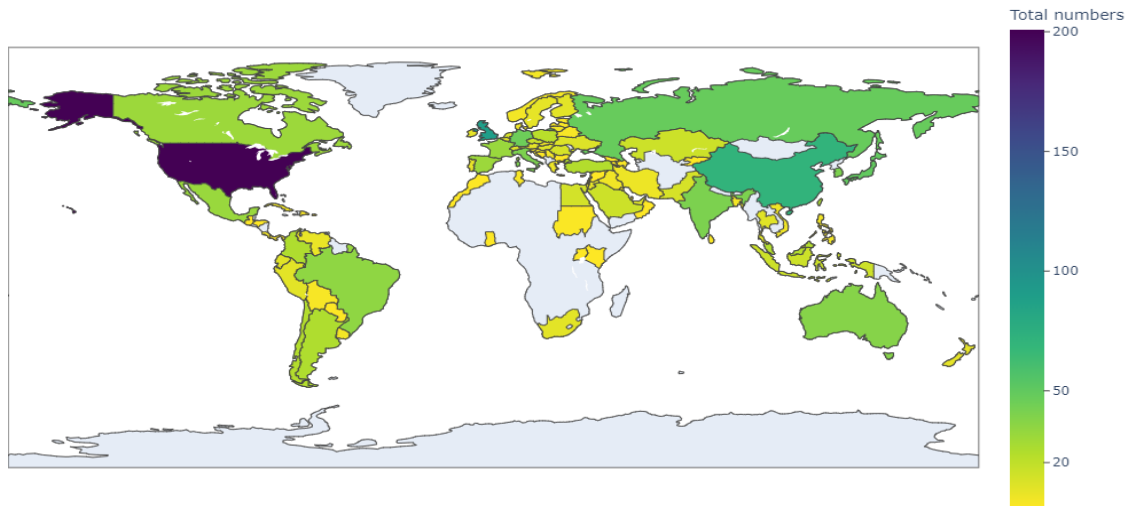

Figure 2. Total Number of Universities in Each Country.

US leads with 201 universities. Then UK, China, Japan, Russia, India, South Korea, Italy and North Korea has 90, 71, 50, 48, 41, 41, 38 respectively. Turkey has 34 universities.

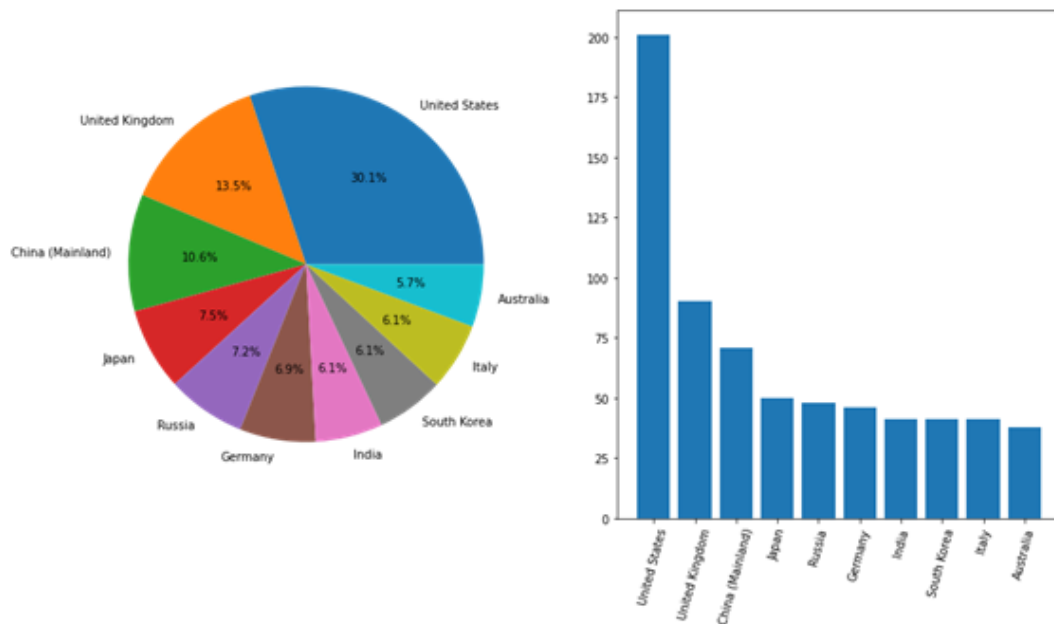

Figure 3. Top 10 Countries in QS Rankink List

Figure 3 illustrates the top 10 countries in QS Ranking list. Universities in the US are 30.1%, followed by the UK with 13.5%, and followed by China with 10.6%.

1.6. RESULTS OF TOPSIS MODEL

In this study conducted with the TOPSIS model, the data were obtained from a public platform. After preprocessing the data, the TOPSIS model was applied to the data set containing the world university rankings, and the best university ranking was realized. The results obtained are in parallel with the results of the QS ranking system, that is, the TOPSIS model approves the ranking system. 8 criteria and world university alternatives were used in the study. According to the TOPSIS results, first

the top 10 universities, then the middle ranked 10 universities and finally the last 10 universities are presented graphically. Figure 4 shows the sample matrix for dataset after normalization.

	Ar Puanı	Er Puanı	Fsr Puanı	Cpf Puanı	İfr Puanı	İsr Puanı	İrn Puanı	Ger Puanı
Massachusetts Institute of Technology (MIT)	0.087546	0.084259	0.066443	0.073195	0.059128	0.059976	0.044913	0.073398
University of Cambridge	0.087546	0.084259	0.066443	0.067559	0.059128	0.064174	0.046502	0.073398
Stanford University	0.087546	0.084259	0.066443	0.073122	0.059010	0.040184	0.045006	0.073398
University of Oxford	0.087546	0.084259	0.066443	0.065876	0.058419	0.065573	0.046689	0.073398
Harvard University	0.087546	0.084259	0.066044	0.073195	0.045470	0.044582	0.046736	0.073398
California Institute of Technology (Caltech)	0.084482	0.073390	0.066443	0.073195	0.059010	0.056710	0.034117	0.072517
Imperial College London	0.086058	0.084006	0.066111	0.063314	0.059128	0.066640	0.045848	0.065177
UCL	0.087021	0.083079	0.064848	0.056360	0.058655	0.066640	0.046736	0.066278
ETH Zurich - Swiss Federal Institute of Technology	0.086320	0.076928	0.049301	0.072610	0.059128	0.065307	0.044960	0.066866
University of Chicago	0.086845	0.077687	0.061726	0.063534	0.048249	0.050646	0.041875	0.072077
National University of Singapore (NUS)	0.087108	0.079288	0.053022	0.067193	0.059128	0.048980	0.042015	0.073104

Figure 4. Example Matrix From Dataset After Normalization

In Turkey there are 24 universities. Top 5 University is shown on the Figure 5. METU, Bilkent University, Sabancı University, Istanbul Technical University and Koç University have the higher ranking than other universities in Turkey.

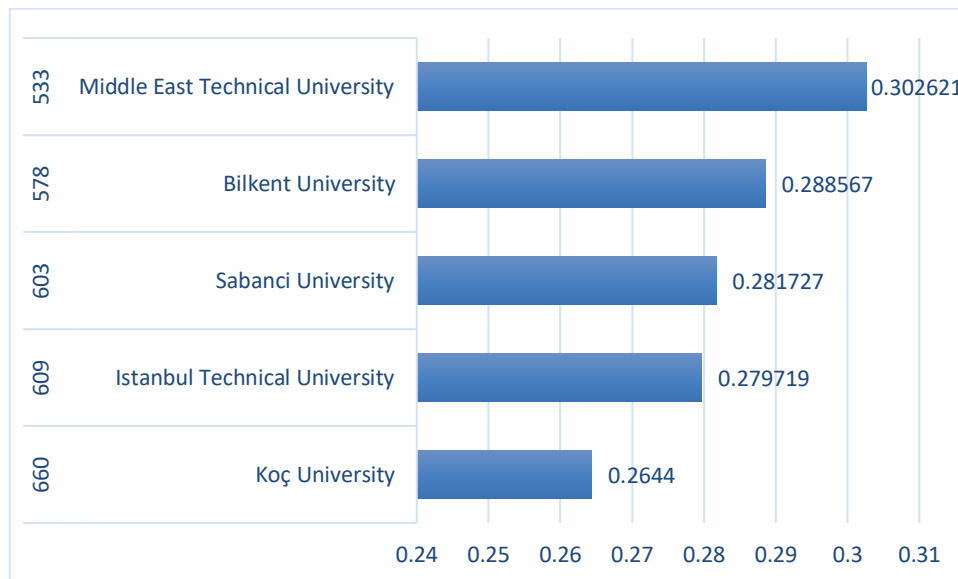

Figure 5. Top 5 Universities in Turkey

The Top 10 universities in the World are indicated in Figure 6. When we examine the universities in the World, University of Cambridge has the highest criteria values with 0,9694, and then MIT follows with a slightly low value with 0,9658 and University of Oxford obtained 0,9632, Imperial College London is fourth with 0,9336 and UCL has 0.9111 value.

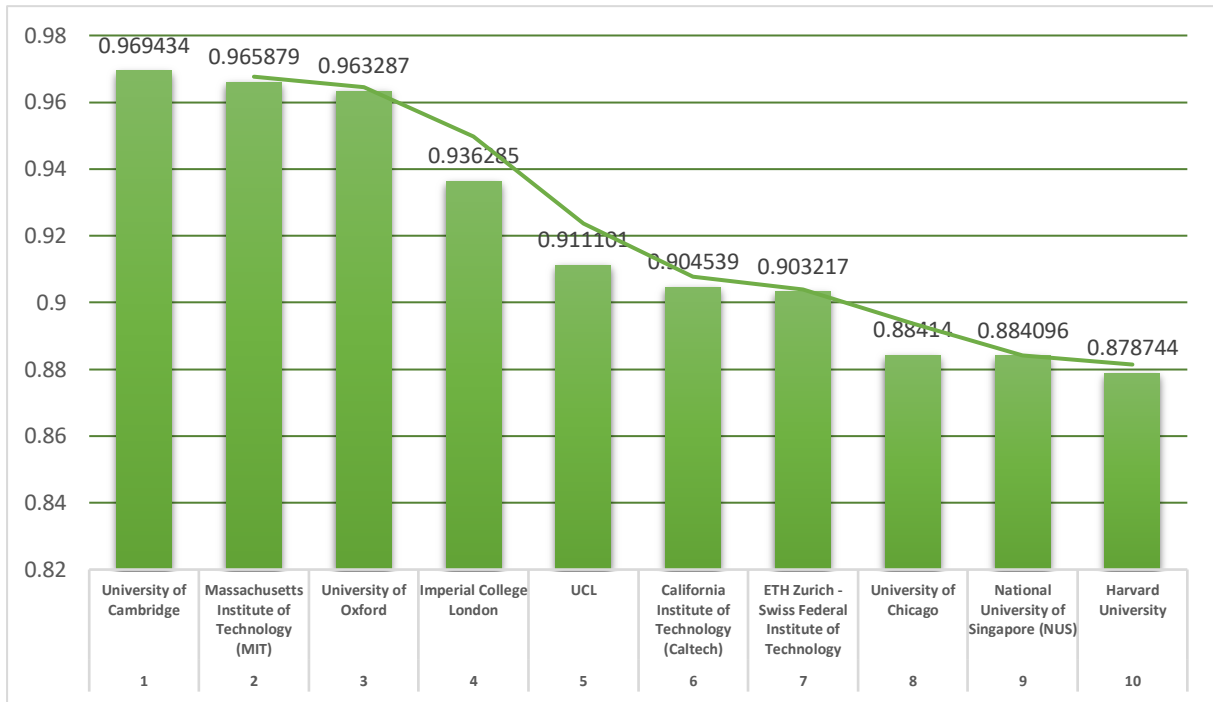

Figure 6. Top 10 University Rankings

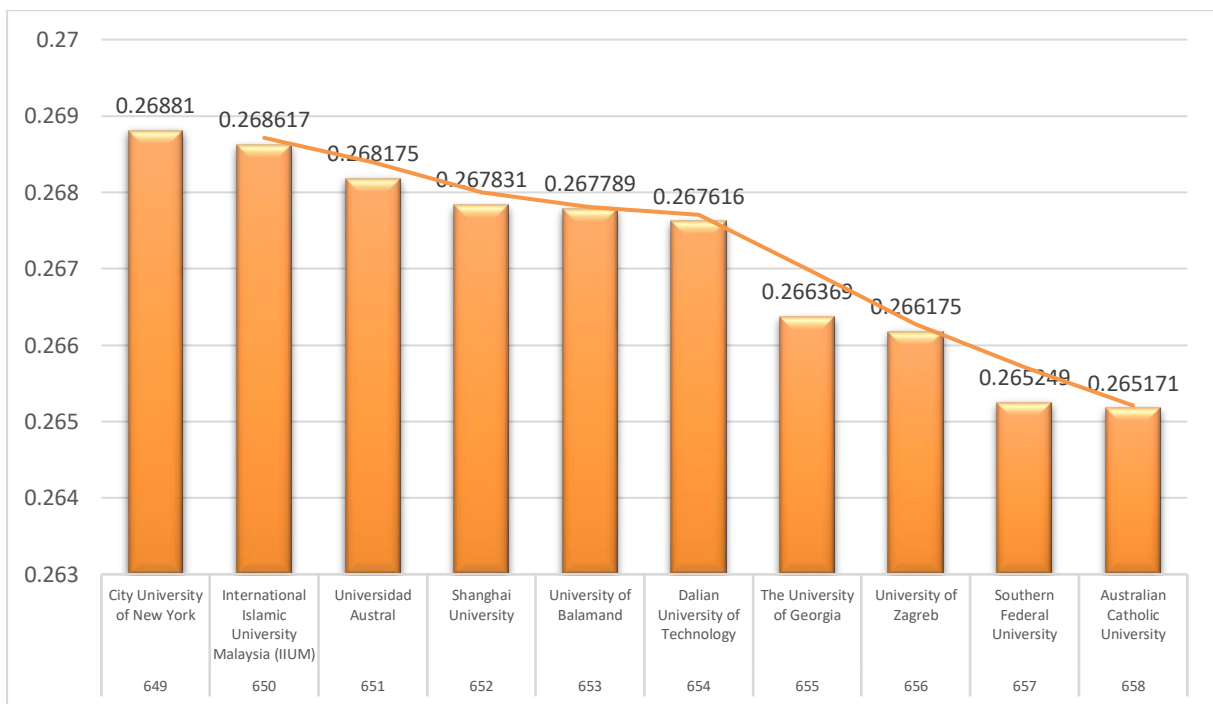

Figure 7. Universities in the Middle Rankings.

Findings from Figure 7 show that City of University is ranked 649th with a criterion weight of 0.2688. The International Islamic University Malaysia is ranked 650th with a weight of 0.2686 criteria. Universidad Austral with a criterion weight of 0.2681 is in the 651st rank, and Shanghai University with a weight of 0.2678 criteria is seen in the 652nd rank.

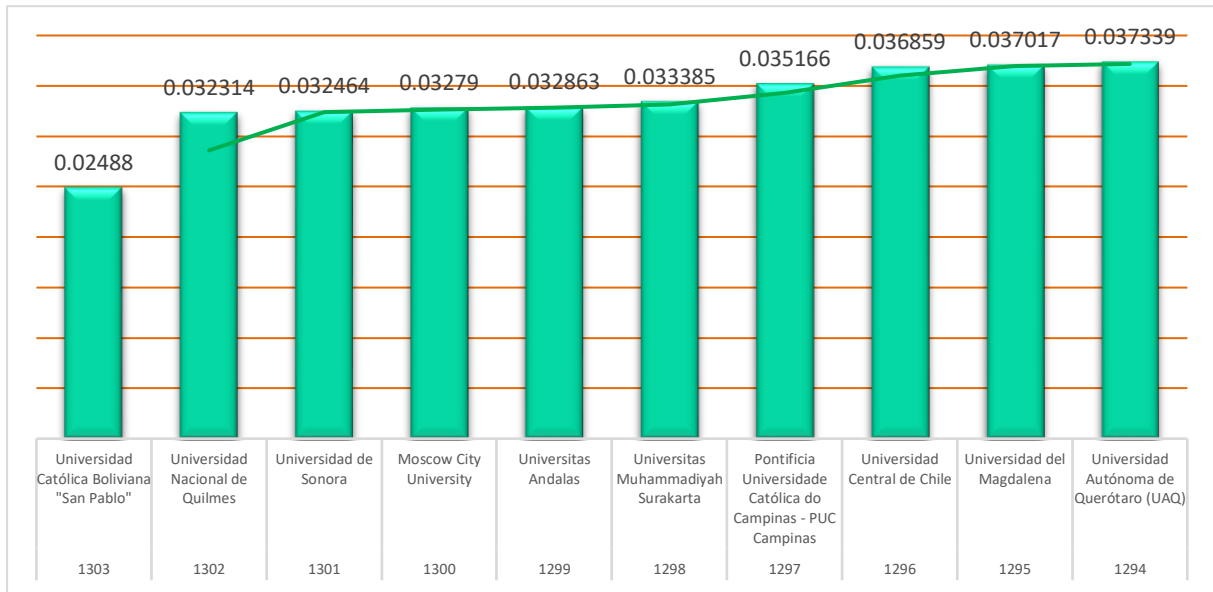

Figure 8. Universities in the Last 10 Rankings.

Figure 8 presents the last 10 universities in ranking. Universidad Católica Boliviana "San Pablo" is the lowest ranked university with a criterion weight of 0.024. It is followed by Universidad de Sonora, Moscow City University and Universitas Andalas.

CONCLUSION

In this study, publicly available dataset is obtained about World university ranking. In order to find the most highest values from the universities, we conducted TOPSIS model which is among the multi-criteria decision making methods. The findings from the data analysis, TOPSIS model orders the university rankings in parallel to QS Ranking model.

We presented the top 10, middle 10 and last 10 universities in the ranking. It is seen that the rankings made to determine the best for world universities have an important contribution in terms of revealing what the performances of universities mean at the international level, and also revealing the weaknesses and strengths of these universities. Despite the criticism of these ranking systems, most of the top universities in the world are related in taking the necessary actions to find these rankings significant and to find themselves in the top rankings. If a university wants to be at the top of the rankings, it should make the necessary arrangements based on the evaluation criteria of the mentioned ranking system and the weights of the relevant criteria. Thus, it can succeed in becoming a quality higher education institution and gain the prestige it deserves in the international arena as a product of its studies.

The study aims to help universities optimize their performance efficiently. The results of the study can be adapted as a reference in efforts to evaluate and improve the performance of universities and to formulate various policies.

In future studies, other multi-criteria decision making methods can be used instead of TOPSIS method. The cluster method can be applied to precisely group the locations of universities. In addition,

criteria that affect the selection criteria of universities can be found by conducting a questionnaire to university students. In addition, universities may combine self-evaluation reports to select robust data with new metrics in future research.

REFERENCES

- Angelis, D.I. and Lee, C.Y. (1996). *Strategic investment analysis using activity based costing concepts and analytical hierarchy process techniques*, International Journal of Production Research, 34 (5) (1996), pp. 1331-1345.
- Atici, K. B., Yasayacak, G., Yildiz, Y. and Ulucan, A. (2021). *Green University and academic performance: An empirical study on UI GreenMetric and World University Rankings*, Journal of Cleaner Production, 291, 125289.
- Catellani, L., Colosimo, B. M. and Semeraro, Q. (2005). *Analysis and comparison of university ranking models*. 8th "Toulon-Verona" Quality in Services conference, September 8-9, Palermo, Italy.
- Conejero JM, Preciado JC, Prieto AE, et al. (2021). *Applying data driven decision making to rank vocational and educational training programs with TOPSIS*. Decision Support Systems 2021; 142: 113470.
- Ding, L., and Zeng, Y. (2015). *Evaluation of Chinese higher education by TOPSIS and IEW—The case of 68 universities belonging to the Ministry of Education in China*. China Economic Review, 36, 341-358.
- Gul, M. and Yucesan, M. (2022). *Performance evaluation of Turkish Universities by an integrated Bayesian BWM-TOPSIS model*. Socio-Economic Planning Sciences, 80, 101173.
- Gürsev, S. (2022). *Eğitim 4.0 Kriterleri Ve TOPSIS Uygulaması İle Eğitim Kurumu Değerlendirmesi*. Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 2(2), 162-169.
- Huang, T.C.K., Chen Y.L. and Chang, T.H. (2015). *A novel summarization technique for the support of resolving multi-criteria decision making problems*, Decision Support Systems, 79, pp. 109-124.
- Hwang, C.L., Yoon, K. (1981). *Multiple attribute decision making methods and applications*, Springer, Berlin Heidelberg.
- İsmail, E. M. (2010). *Ranking of universities*. 2nd International Conference on Assessing Quality in Higher Education, 6-8 December, Lahora, Pakistan.
- Lin, M.-C., Wang, C.-C., Chen, M.-S., Alec Chang, C. (2008). *Using AHP and TOPSIS approaches in customer-driven product design process*, Computers in Industry, 59, p.17-31
- Köse, A., Bülbül, S. (2009). *2008 Küresel Kriz Surecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performans Analizi*, Uluslararası Finans Sempozyumu: Küresel Kriz Sonrası Yeni Finansal Mimari.
- Madumjar, A., Sarkar, B., Madumjar, P.K. (2005). *Determination of quality value of cotton fibre using hybrid AHP-TOPSIS method of multi-criteria decision-making*, 96(5), p.303-309
- Midodashvili, B., Midodashvili, L., and Midodashvili, P. (2020). *Educational Programs Performance Ranking by use of TOPSIS Method*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1(47), 366-374.
- Nagpal R, Mehrotra D, Bhatia PK, et al. (2015). *Rank university websites using fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS approach on usability*. International Journal of Information Engineering and Electronic Business, 7: 29–36.
- Perchinunno, P. and Cazzolle, M. (2020). *A clustering approach for classifying universities in a world sustainability ranking*, Environmental Impact Assessment Review, 85, 106471.
- Pouris, A. and Pouris, A. (2010). *Competing in a globalising world: International ranking of South African universities*, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2(2), 515-520.
- Shyjith, K., Ilankumaran, M., Kumanan, S. (2008). *Multi-criteria decision-making approach to evaluate optimum maintenance strategy in textile industry*, Journal of Quality in Maintenance Engineering, 14(4), p.375-386
- Supçiller, A., & Çapraz, O. (2011). *AHP-TOPSIS yöntemine dayalı tedarikçi seçimi uygulaması*. Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal, (13), 1-22.
- The Times Higher Education-QS World University Rankings. (2022). *World university rankings 2022*, Access Date: (10 June 2022). <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2022>.
- Tsaur, S.-H., Chang, T.-Y., Yen, C.-H. (2002). *The Evaluation of Airline Service Quality by Fuzzy MCDM*, Tourism Management, 23, p.107-115.
- Ustasüleyman, T. (2009). *Bankacılık sektöründe hizmet kalitesinin değerlendirilmesi: Ahs-Topsis Yöntemi*, Bankacılar Dergisi, 69, s.33-43.
- Yang, J. L. and Tzeng, G. H. (2011). *An integrated MCDM technique combined with DEMATEL for a novel cluster-weighted with ANP method*, Expert Systems with Applications, no. 38(3), pp. 1417-1424.
- Wang, T. C., Thu Nguyen, T. T., & Phan, B. N. (2022). *Analyzing higher education performance by entropy-TOPSIS method: A case study in Viet Nam private universities*. Measurement and Control,

00202940221089504.

- Yavuz, S. A. K. A. and Yaman, S. (2011). *Üniversite sıralama sistemleri; kriterler ve yapılan eleştiriler*, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (2), 72-79.
- Yılmaz T., Kaygın E. ve Gerekan B. (2016). *Gıda Maddeleri Sanayii Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performansının Topsis Yöntemi İle Ölçülmesi: Bist Örneği*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4-33, Kasım ss: 609-623.
- Zhang, K. and Dai, J. (2022). *A novel TOPSIS method with decision-theoretic rough fuzzy sets*, Information Sciences, no. 608, pp. 1221-1244.